

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrana mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare . . .*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebranja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrane mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrana mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare...*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebrnja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrne mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

22 BOČNI OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima. Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

pojasari ili aurichalcarii), kojih je u to doba živjelo dosta u Zagrebu.³

Spomenuo bih još neka djela od metala, izvedena u vezi sa zvonikom crkve sv. Ivana. Gornji dio zvonika pokrit je bakrenim limom. Taj bakreni pokrov u najdonjem dijelu iznad tornja čini prvo četverostranu, blago svedenu kapu, a zatim se izdiže niskim osmerostranim članom na elegantno izvijen kruškolik osmerostran dio, koji je u donjoj široj česti urešen iskucanim parovima S-voluta, što se gore dodiruju malim izdancima C-voluta, dok se na užem gornjem dijelu kruškolike česti zvonika niže osam festona lišća i voća, vrlo uzanih, značajnih za ranoklasicističku suzdržljivost. Ti festoni vise na po dvjema polukuglastim izbočinama. Iznad toga, a između dva istaknuta, višestruko profilirana vijenca nizak je najuži dio vrha zvonika, osmerostran, urešen na stranicama s po tri izolirana, uspravna, jezičasta lisnata motiva. Iznad gornjeg vijenca slijedi zv-

³ Popisi zagrebačkih građana druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća sadržavaju imena mnogih pojasara. Podatke o njima sabrao sam u posebnoj radnji. Na žalost mi nije bio pristupan Liber rationum iz doba Sinkovića, koji spominje Barle u svom djelu »Župa sv. Ivana u Novoj Vesi«, Zagreb, 1900, na str. 16. u bilj. 1. Jednom će vjerojatno biti moguće pomoću te knjige računati kao i na temelju kanonskih vizitacija utvrditi imena majstora, koji su izveli neke od metalnih radova sačuvanih u sv. Ivanu.

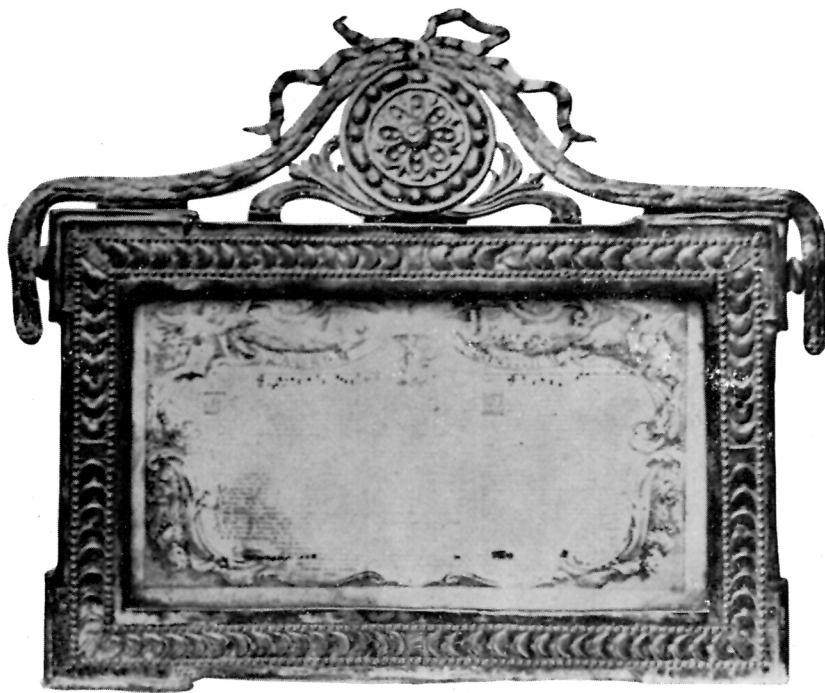
nolik dio, također osmerostrano podijeljen, a na svakoj stranici ima po dva para C-voluta razmještenih u obliku romba uvijenih stranica. Od te zvonolike česti opet je profiliranim vijencem odvojena najviša lukovičasta, koja nosi kuglu sa željeznim dvostrukim križem. Na osam stranica lukovičasta vrha opet su po tri uspravna jezičasta lista, od kojih je srednji viši od postranih. Vrlo skladno su odmjereni odnosi između pojedinih česti tog zvonika, kao i tih raznolikih, brižno izvedenih ornamentalnih motiva. Sudeći po stilu, možemo smatrati majstorima, koji su izveli taj rad, zagrebačke limare Matiju i Josipa Schecka, koji su zabilježili 1799. godine svoja imena u jabuci na zvoniku.⁴

Barle je iznio prema arhivskoj građi⁵ brigu župnika Mije Sinkovića da novu crkvu, koju je on dao izgraditi, pokrije čitavu bakrom, zajedno sa zvonikom. Taj bakreni krov iznad same crkve stradao je, kako opisuje Barle, od jake bure 1826. i 1875, no bio je opet učvršćen, dok nije u toku prvog svjetskog rata po odredbi vojnih vlasti bio skinut da se upotrijebi — zbog nestašice bakra — za ratne svrhe. Tada je crkva privremeno pokrita željeznim limom, a zatim je barem lađa pokrivena eternitom, dok je svetište još danas ostalo sa spomenutim provizornim pokrovom.⁶

⁴ Barle, nav. dj. str. 17.

⁵ Nav. dj. str. 17.

⁶ Novije podatke zahvaljujem g. župniku dru Anti Gršćiću.

24 OKVIR ZA CENTRALNU KANONSKU PLOČU, od posrebrene mjeđi, sa starim bakroreznim unutarnjim okvirom Antonija Viscontinija iz vremena oko 1770. god.

U zvoniku su danas tri zvona, od kojih je srednje izradio 1785. zagrebački zvonoljevač Antun Schiffer (Schiffrer).⁷ To veliko srednje zvono ima promjer 115 cm, a zajedno s krunom visoko je 100 cm. U gornjem dijelu zvona reljefno je prikazana vrpca, nekoliko puta presavijena, a na njoj je natpis: SUM FUSA AB ANTONIO SCHIFFRER ZAGRABIAE 1785. IN HONOREM SANCTI IOANNIS. Iznad vrpce su cvjetne girlande, a ispod vrpce bogat ukras C-voluta i cvijeća. U donjem dijelu je između dvije kružne crte natpis: A FULGURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE.⁸ Iznad tih dviju crta smještena su četiri reljefna lika, svaki na elegantnom rokoko postamentu od voluta i stilizirana lišća. Na jednom je od tih postamenata raspelo, na drugom Bogorodica sjedeći s djetetom na prijestolju, na trećem stojeći sv. Ivan Krstitelj s janjetom desno do nogu, a držeći u desnici križ s kojeg se spušta vrpca. Na četvrtom je lik bradata muškarca, unatrag zabačena gornjeg dijela tijela sa sjekirom u uzdignutoj ljevici, a desnicom pridrži knjigu na svom desnom kuku. Vjerojatno je to lik sv. Matije, apostola, koji je često

prikazan s takvim atributima,⁹ jer mu je sjekirom bila odsječena glava. Zbog toga je taj mučenik valjda i odabran kao pandan sv. Ivanu, koji je ubijen na sličan način. Likovi su vrlo dobro modelirani, a osobito su u živom pokretu prikazani sv. Matija i Bogorodica s djetetom. Čitavo zvono svojom skladnom kompozicijom i ljepotom izvedbe služi na čast Antunu Schifferu, tom našem zvonoljevaču, koji je bio rodom iz Ljubljane i došao u Zagreb sa znanjem slovenskog jezika, pa ovdje ubrzo naučio hrvatski i gotovo pola vijeka radio zvona osobito za Hrvatsku i Slavoniju te za Međumurje. To Schifferovo zvono sv. Ivana pripada među najranije majstorove radove, jer je svoje prvo poznato nam zvono izlio za župnu crkvu u Novskoj g. 1784.¹⁰ Čim je godine 1785. bio dogotavljen zvonik sv. Ivana, nabavio je župnik Sinković zvono, koje je imalo 13 centi i 34 funta za 931 for.¹¹ To je zacijelo ovo Schifferovo.¹² Barle

⁷ O tom majstoru pisao je Ivan Kukuljević u Viencu, 1880, str. 142. ss. Viktor Hoffiler u časopisu Sveta Cecilija, Zagreb, 1919, str. 41—70: Stari zagrebački zvonoljevci, a Kamilo Dočkal u svojoj knjizi »Naša zvona«, Zagreb, 1942, spominje na str. 105 pored podataka o Schifferu i nestalo njegovo zvono iz sv. Ivana ljeveno 1793. godine.

⁸ Danas su posljednje tri riječi nečitke, jer je zvono tu veoma zaprljano od golubova, što se gnijezde u tornju, a mjesto je vrlo teško pristupačno za čišćenje, no zacijelo piše dalje LIBERA NOS DOMINE, kako je to zabilježeno 1917. godine prigodom pregleda zvona (podaci u ostavini prof. Viktora Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).

⁹ Usp. Karl Künstle, Ikonographie der christlichen Kunst, Band II, Freiburg im Breisgau, 1926, str. 447-448.

¹⁰ Dočkal, Naša zvona, str. 107. Na str. 75. opisuje Dočkal veliko zvono župne crkve sv. Ivana s natpisom: ZU GOTTES LOB UND EHR HAT MICH GEGOSSEN SALESIUS FELTL. GRAZ. 1773. Dočkal je taj podatak zacijelo preuzeo od Kukuljevića, Nadpisi sredovječni i novovjeki . . ., Zagreb, 1891, str. 360, br. 1241, gdje natpis zvona jednako glasi. — Hoffiler je međutim u svojoj građi za povijest zvonolijevstva u Hrvatskoj (u arhivu Muzeja za umjetnost i obrt) komentirao taj podatak, da je Kukuljević vjerojatno zablježio krivu godinu, a prava je valjda 1783. ili 1793. Valja napomenuti također da Feltlovo zvono iz 1813. evidentirano u Krapini, prema Hoffilerovoj građi, ima posve jednak natpis no s godinom 1813.

¹¹ Barle, Župa sv. Ivana, str. 24. Nešto niže međutim Barle piše da veliko zvono ima napis »Sum fusa ab Antonio Schieffrer Zagrabiae in honorem S. Johannis 1799«. Mora da je to neka zabuna, jer se natpis, koji on navodi, nalazi na sačuvanom zvonu, ali s godinom 1785.

¹² Sačuvano nam je do danas zahvaljujući Konzervatorskom zavodu Hrvatske odnosno, kako se tada zvao, Zemaljskom povjerenstvu za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvat-

25 BOČNI OKVIR ZA KANONSKU PLOČU, od posrebrana mje-
dena lima. Možda domaći rad kraja XVIII ili početka XIX st.

spominje u svojoj radnji o sv. Ivanu, da je Sinković nabavio 1799. tri zvana, koja su ga stajala 1297 forinti.¹³ I ta tri zvana bio je izradio Schiffer, kako je sam bio zabilježio u svojoj bilježnici, a Kukuljević to objavio.¹⁴

Dva Schifferova zvana iz 1799. kao i ono iz 1785. opisao je prof. Vladimir Tkalčić 28. VII 1917. kad je kao član Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika pregledao zvana sv. Ivana.¹⁵ *Oba zvana iz 1799.* imala su u gornjem dijelu u vrpici, koja je više puta presavijena, natpis: FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFRER 1799. Kraj vrpce bili su ornamentalni motivi, a *veće zvono* (vis. 70, šir. 101 cm) imalo je u donjem dijelu reljefe Bogorodice, sv. Ane, Raspeće i sv. Josipa. *Drugo zvono* s istim

natpisom, a visoko samo 58 cm i šir. 80, imalo je reljefe arkandela Mihaela i Raspeće.¹⁶ Prof. Tkalčić opisao je također *zvono sv. Florijana*, koje je bilo nešto manje od zvana ark. Mihaela, pa je imalo promjer 66 cm, a vis. 56. Natpis je bio: ZAGRABIAE 1798 +. Reljefi su prikazivali Raspeće, sv. Florijana, sv. Ladislava i sveca s krunicom (vjerojatno sv. Filip Neri).¹⁷ To zvono iz 1798. zacijelo je pripadalo u onu grupu Schifferovih zvana za sv. Ivana, koja su isplaćena sva tri 1799. godine. Prema Schifferovim zapisima, primio je on od crkve sv. Ivana 1805. godine staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. ¹⁸ I to je zvono još zatekao u zvoniku prof. Tkalčić 1917. g. To je bilo

skoj i Slavoniji, koje je 9. VIII 1917. stavilo to zvono pod zaštitu uvrstivši ga u Popis crkvenih zvana na području nadbiskupije zagrebačke, koja su se radi umjetničke ili historičke vrijednosti imala izuzeti od uporabe u ratne svrhe. U tiskanom popisu objavljenom u Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke, 28. VIII 1917, str. 61, pod br. 124, pomutnjom slagara ponovljena je kod tog zvana oznaka »župna crkva sv. Marije«, dok je u rukopisu tog spisa stavljeno tu »župna crkva sv. Ivana«, 900 kg, god. 1785, A. Schiffer, Zagreb.

¹³ Barle, Zupa sv. Ivana, str. 24.

¹⁴ Kukuljević spominje u Viencu, 1880, str. 143, da je Schiffer primio od crkve sv. Ivana u Novoj Vesi tri zvana od 166, 70 i 16 funti te izlio tri nova od 965, 523 i 307 funti za 1278 forinti.

¹⁵ U bilježnici pohranjenoj u ostavini V. Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt, pod br. 1063 a i b.

¹⁶ Kukuljević spominje u Natpisima, str. 363, br. 1253: zvono u sv. Ivanu s natpisom SUM FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFFRER 1793, a i u Viencu iz 1880, na str. 143. navodi Kukuljević ukoliko da ta crkva ima Sifferovo zvono iz 1793.

Sudeći po tekstu natpisa, ta je godina zacijelo pogrešno zabilježena s jednog od zvana iz 1799, što su još 1917. bila u sv. Ivanu pa ih je Povjerenstvo pomno opisalo. — Kukuljević navodi u Natpisima, str. 364, pod br. 1528 i zvono u sv. Ivanu s natpisom ZAGRABIAE 1797, a i u Viencu 1880, na str. 143. veli da crkva sv. Ivana ima Siferovo zvono iz 1797. godine, no zacijelo se tu radi o zvonu iz 1798. godine u tom zvoniku, jer je brojka 8, kako je to u Hoffilerovoj bilježnici vrlo pomno nacrtano i komentirano, malako otvorena, pa se mogla i čitati kao 7.

¹⁷ Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt, pod br. 725 b. — O sv. Filipu v. K. Künstle, Ikonographie, II, 505.

¹⁸ Kukuljević u Viencu, 1880, str. 159, navodi da je god. 1805. A. Siferer primio od crkve sv. Ivana staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. — Kukuljević veli, ibid, str. 171, da je Siferer preuzeo iz Nove Vesi u Zagrebu godine 1813. dva zvana od 115 i 89 funti pa načinio nova od 226 i od 221 funte za 408 forinti. — O tim zvonima iz 1813. g. ne kaže Barle ništa.

26. RASPELO od crno obojena drva s posebnim brončanim korpusom Krista i reljefom Marijina dolaska u nebo. Možda domaći rad XVII—XVIII st.

zvono sv. Barbare, promjera svega 60 cm, visine 47 cm, s natpisom: ME FUDIT ANTONIUS SCHIFFER ZAGRABIAE ++ 1805 +, a reljefi u donjem dijelu prikazivali su okrunjenu sv. Barbaru s palmom u desnoj ruci i s kaležem u lijevoj, zatim Raspeće, pa klečećeg sveca, kraj kojega su lijevo i desno iz oblaka izlazile strijele,¹⁹ te napokon Bogorodicu.

Prema tome je do 1917. bilo sačuvano u zvoniku sv. Ivana svih pet zvona, koja je za tu crkvu izveo Schiffer, a spomenuo ih je i Barle u svojoj radnji. U doba prvog svjetskog rata jedva je uspjelo zem. povjerenstvu sačuvati najljepše i najstarije Schifferovo zvono u Sv. Ivanu, dok su ostala zbog strogih vojnih propisa morala u ljevaonicu.

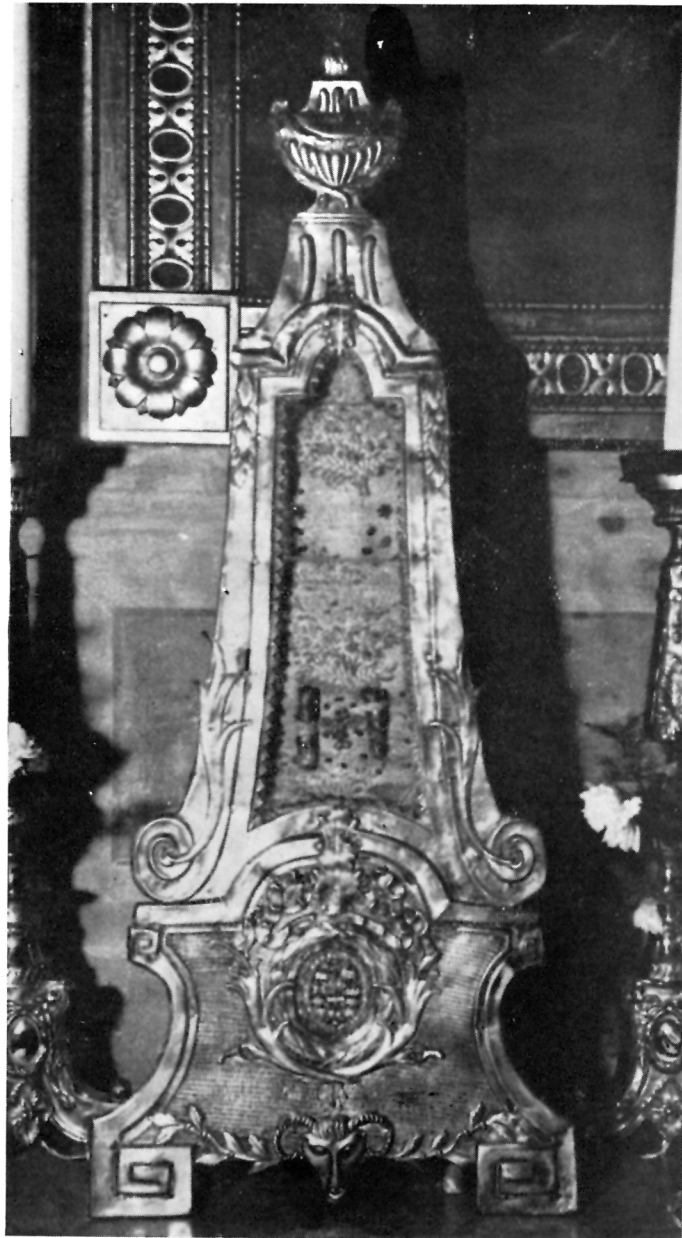
¹⁹ Možda je to bio lik sv. Antuna pustinjaka, kraj kojeg su prikazivali plamenove što izlaze iz zemlje. Künstle, Ikonographie, II, str. 67.

Pored tog Schifferovog zvona iz 1785. godine, danas su u zvoniku *dva novija zvona*, izlivena u Ljubljani 1926. godine, a posvećena, po uzoru na ona dva što su nekoć bila u tom zvoniku, Sv. Mariji i Sv. Mihaelu.²⁰

U nižem katu zvonika smještena je vrlo zanimljiva stara *toranjska ura od kovana željeza* s tri valjkasta

²⁰ Desno zvono, visoko s krunom 91 cm, a promjera 100 cm ima u najdonjem pojasu između dvije kružne crte natpis: SVETA MARIJO MAJKO BOŽJA BUDI NAM MAJKA I POMOČNICA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ŽUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane reljefni lik uspravne Madone, frontalno postavljen, ruku prekrštenih na prsima, a uokviren zupčastom mandorlom. Na drugoj strani je natpis u okviru urešenom volutama, cvijećem i školjkom: STROJNE TOVARNE IN LIVARNE LJUBLJANA ŠT. 1698. U gornjem su pojasu girlande a u donjem izolirani, uspravni, srcoliko uokvireni, lisnati motivi.

Lijevo zvono visoko je s krunom 82 cm, a promjer mu je 90 cm. U donjem dijelu je natpis uokolo: BLAŽENI MIHAELE ARKANDJELE ČUVAJ NAS U SVAKOJ POGIBELJI DUŠE I

27 b RELIKVIJAR OD POSREBRENE MJEDI
Možda domaći rad kraja XVIII st.

zupčanika za utege, a iznad njih je manji kontrolni sat s rimskim brojkama od I do XII i s natpisom: Wendelin Jäger Grossuhrmacher in Innsbruck 1874.²¹

Spomenuo bih još dvojica vrata od kovana željeza izvedena u stilu novog rokoka, istovremeno kada je podignuta ograda oko crkve 1911—12. godine, u kojoj su ta vrata smještena.²²

TIJELA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ZUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane čitav lik sv. Mihaela sa štitom u ljevici a spuštenim mačem u desnici. Na drugoj strani je natpis u kićenom okviru poput onog na zvonu sv. Marije i s istim natpisom, ali št. br. 1699. U donjem dijelu trupa teče unaokolo kontinuirana osmičasto prepletana vrpca s rozetama u očicama. U gornjem dijelu zvona je kružni pojas lisnatih vitica, a ispod njega su cvjetne girlande.

²¹ O nabavi te ure god. 1874. piše Barle, nav. dj., str. 25.

²² Sadašnji župnik dr Ante Grščić saopćio mi je te podatke, kao i to da je 1926/27. vihor odnio dio limenog krova na lađi, pa je tada lađa pokrita eternitom.

No prije nego završim ovaj prikaz metalnih spomenika vezanih uz crkvu sv. Ivana želio bih upozoriti na zanimljiv otisak starog pečatnjaka župnika sv. Ivana, koji se sačuvao na ispravi izdanoj 7. IV 1382. godine u Zagrebu.²³

Taj pečat utisnut je u tanak crven sloj voska²⁴ na podlozi smeđeg običnog voska, koji je polujajoliko ob-

²³ U Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Act. monnaster. Garić, fasc. 2, nr. 42. Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, Povjesni spomenici... Zagreba, I, str. 294, doc. 309.

²⁴ Upotreba crvenog voska bila je u srednjem vijeku dozvoljena samo povlaštenim osobama. Upravo potkraj 14. stoljeća počelo se pridavati osobitu važnost povlastici, koja je dozvoljavala upotrebu crvenog voska u pečačenju. Usp. Egon v. Berchem, Siegel, Berlin 1918, str. 31. — Novoveški župnici nosili su od 1351. u toku pet stoljeća, sve do sredine 19. st. naslov dvorskog biskupskog kapelana, te su imali pravo na posebne počasti (Barle, nav. dj., str. 32). Jedna od takvih počasti bila je vjerojatno i ta da su smjeli upotrebljavati crven pečatni vosak.

PEČAT ŽUPNIKA CRKVE SV. IVANA U ZAGREBU IZ SREDINE XIV SV. NA ISPRAVI IZ GOD. 1382. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

likovan. Otisak je dobro sačuvan, uspravna, šiljato-ovalna oblika,²⁵ a na njegovu rubu može se čitati

S. PLEBANI. SANCTI. IOHANNIS. DE. ZAGRABIA.

U sredini je pod malim baldahinom stojeći lik sv. Ivana Krstitelja, koji u ljevici drži okruglu ploču, na kojoj je prikazano janje, što jednom nogom pridržava malenu zastavu (križa), a glavu je okrenulo unazad prema toj zastavi, koja se uzdiže iznad njegovih leđa. Sv. Ivan stoji na podnožju, koje je u donjem dijelu svedeno u luk, a ispod tog luka je malen profilni lik anđela

²⁵ Taj oblik postao je već u toku 13. st. značajan za crkvene odnosno svećeničke pečate. Usp. Paul Ganz, *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz*, Frauenfeld, 1899, str. 158.

²⁶ Na lijevoj strani podnožja, na kojem stoji sv. Ivan, opaža se otisak nehوتيčnog utiska na pečatu, zacijelo od ruba samog pečatnjaka, kad je bio dignut s voska, pa je njegov lijevi rub malko utisnuo ovo mjesto još mekanog voska, gdje bi se trebao nalaziti lijevi dio svedenog podnožja. Inače je pečat vrlo dobro očuvan, a samo lijevi donji rub podloge od smeđeg voska je okrnjen. Pečat je spojen s pergamenom svilenom uzicom spletenom od ljubičastih i crvenih niti.

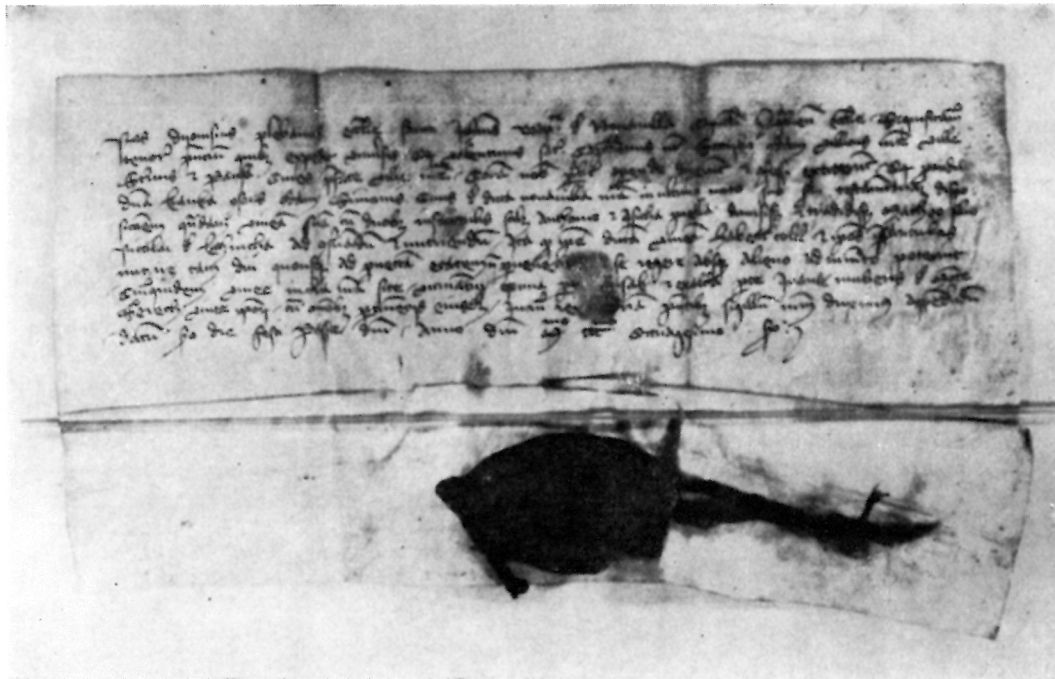
što kleči a uzdignute ruke sklopio je u molitvi. Na bočnim stranama luka nalazi se po jedan malen trolistan motiv. Pečat je visok 4,8, a širok 2,8 cm. Smeđi vanjski dio podloge pečata visok je 5,6 cm, a širok 3,5 cm, dok najveća debljina polujajolikog pečata iznosi 1,6 cm.²⁶

U srednjem vijeku izrađivali su pečatnjake ponajviše svjetovni zlatari,²⁷ pa je vjerojatno i taj pečatnjak novoveškog župnika bio djelo nekog od onih mnogobrojnih zagrebačkih zlatara 14. stoljeća.²⁸ Ljepotom izvedbe ne zaostaje taj rad za dobrim djelima zapadnoevropskih pečatorezaca tog doba.²⁹

²⁷ Paul Kletler, *Die Kunst im österreichischen Siegel*, Wien, 1927, str. 3. Najtoplije zahvaljujem arhivistu Bartolu Zmajiću u Arhivu Hrvatske, koji me je najsusretljivije uputio na knjige o pečatnjacima, kojima sam se služio u ovoj radnji.

²⁸ I. Bach, *Zagrebački zlatari XIV stoljeća*. U Zborniku iz starog i novog Zagreba, III, Zagreb, 1963, str. 56. i str. 58, bilj. 8.

²⁹ Egon v. Berchem, *Siegel*, Berlin, 1918, str. 116, sl. 103: pečat grada Andernacha iz 1344. g.; str. 161, sl. 139: pečat Konrada, prepošta samostana Solnhofen, 1388. Ne može se, ipak, mjeriti s kičenošću i minucioznošću nekih biskupskih pečatnjaka XIV st. kao što je npr. onaj Alberta III od Pasaua (1362—1380). Berchem, nav. dj. str. 145, sl. 131.

ISPRAVA KOJOM NOVOVEŠKI ŽUPNIK DIONIZ POTVRĐUJE 7. IV 1382. U ZAGREBU, DA SU DJECA KAVKE, ŽENE POK. ŠIMUNA, NJEZINOM OPORUKOM PREDANA ZAJEDNO S NJENIM VINOGRADOM BRIZI MATIJE, SINA NIKOLINA IZ KOZNICE. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

Taj zagrebački pečat srodan je nekim austrijskim pečatima 14. stoljeća. Na pečatu prepošta Nikole von Stainz (1324—1345) dominira lik sv. Katarine, koja drži blizu glave svoj emblem: kotač,³⁰ upravo kao što sv. Ivan na zagrebačkom pečatu drži ploču s janjetom. Najsrodniji je zagrebačkom primjerku pečat prepošta Petra von Seckau (1350—1372), gdje vidimo u gornjem dijelu malen baldahin, pod kojim je prikazan prizor Navještenja, a ispod tog prizora je podnožje svedeno u luk, pod kojim je klečeći lik. Na bočnim stranama tog luka su sitne četverolisne rozete.³¹ Taj pečat, koji je nastao zacijelo u isto vrijeme kada i novoveški, pokazuje utjecaj talijanskih pečata na austrijske pečatore. Paul Kletler istakao je u svojoj studiji o umjetnosti austrijskog pečata da su talijanski majstori voljeli podijeliti polje pečata vodoravno ne samo u dva nego često i u tri dijela, dok je tradicija njemačkih pečata bila da jedinstven lik dominira čitavom plohom pečata i da naglašava njegovo vertikalno stremljenje.³² Zagrebački pečat pokazuje takvu razdiobu, kao i čitav niz austrijskih pečata, no za sada bi bilo preuranjeno stvarati na temelju toga neke zaključke, jer je repertoar sačuvanih pečata Hrvatske još premalo proučen.

Upravo četrnaesto stoljeće bilo je doba najljepšeg razvoja umijeća pečatorezaca.³³ Tim otiskom pečata, koji nam je sačuvalao oblik vrlo skladnog i suvremenog

metalnog pečatnjaka izrađenog za župnika sv. Ivana sredinom 14. stoljeća, te nam predočuje najstariju umjetninu te crkve,³⁴ završio bih ovaj pregled metalnih spomenika.

Polazeći iz sakristije sv. Ivana, a pregledavši zatim metalne predmete u samoj crkvi i napokon na njezinu tornju, našli smo se pred ovim pečatom, pohranjenim u Arhivu Hrvatske, zapravo na samom početku povijesti te stare zagrebačke crkve. Tako na kraju ovog prikaza možemo nadovezati na onaj kalež kasne gotike, pohranjen u sakristiji sv. Ivana, i zatvoriti krug šest stoljeća povijesti metalnih spomenika novoveške župne crkve.

Dalja istraživanja umjetničke obrade metala u Hrvatskoj bez sumnje će s vremenom pridonijeti razjašnjenju porijekla i drugih pitanja u vezi sa spomenicima koje sam ovdje prikazao. Objavom te građe želio sam pomoći da se ona nađe pri ruci onima što će potanje proučavati povijest naših pečata, zvona i drugih skupina spomenika Hrvatske. Premda metalni spomenici Sv. Ivana ne sadržavaju ni jedan predmet, koji bi se izvanredno isticao svojom umjetničkom vrijednošću, ipak je prosjek kvalitete tih djela na razini dobrih ostvarenja svog vremena ne samo kod nas nego i u mnogim susjednim zemljama.

³⁰ Kletler, nav. dj., str. 16, sl. 37.

³¹ Kletler, nav. dj., str. 51. i 55, te sl. 102.

³² Kletler, nav. dj., str. 18.

³³ Kletler, nav. dj., str. 3.

³⁴ Vjerojatno je to bio prvi tj. najstariji pečat novoveškog župnika, jer je crkva sv. Ivana, koja je tada tek bila u izgradnji, u novoosnovanoj općini Nove Vesi, postala župnom 1347. godine

(I. K. Tkalčić, Povj. spomenici... Zagreba, I, str. 193, doc. 214. Usp. ibid, str. CXLVIII), a spomenut, sačuvani nam pečat utisnut je 35 godina kasnije. Tom ispravom koja ga je sačuvala potvrdio je novoveški župnik Dioniz 7. IV 1382. da je Šimunova udovica Kavka oporučno ostavila svoje trsje u Bukovcu Mateju sinu Nikolinu, iz Kosnice, uz obavezu da trsje obrađuje i da othranjuje njezinu djecu, sina i kćer, dok ne postanu punoljetni. Tkalčić, nav. dj. I, str. CLI, Barle, župa sv. Ivana, str. 35.

METALLGEGENSTÄNDE AUS DER ST. JOHANNESKIRCHE IN ZAGREB

(2. Teil)

In dem vorigen Peristil-Heft sind Metallgegenstände die in der Sakristei der genannten Kirche aufbewahrt werden, veröffentlicht worden. Hier sind jene Arbeiten, die sich in der Kirche selbst befinden, beschrieben und reproduziert. Die meisten stammen aus der Zeit als die neue Kirche gebaut und mit neuem Inventar ausgestattet wurde d. h. vom Ende des 18. Jh. und zu Beginn des 19. Jh. Ein Kruzifix (26) hat noch barocke Formen und könnte aus dem 17. oder aus dem beginnenden 18. Jh. stammen, während ein anderer (14) schon Rokokoformen zeigt und stammt wohl aus den 50er bis 80er Jahren des 18. Jh. Die anderen Gegenstände, eine Hängelampe, verschiedene Leuchter, Kanonentafelrahmen und Reliquiare sind alle im frühklassizistischen Stil der letzten Jahrzehnte des 18. Jh. gestaltet. In einem Kanonnetafelrahmen ist ein Stich von

Antonio Visentino aus Venedig um 1770 erhalten. Die meisten Gegenstände sind aus versilbertem Messing, wohl von Zagreber Meistern gemacht worden.

Die kupferne frühklassizistische Turmbedeckung ist von Zagreber Meistern Mathias und Josef Scheck im J. 1799. ausgeführt worden. Im Turme ist die Glocke aus d. J. 1785, ein gutes Werk des Zagreber Giessers Anton Schiffer (Schiffner). Vier andere Glocken von demselben Meister, die in den Jahren 1798, 1799 und 1805 für diese Kirche gegossen wurden, sind in J. 1917 für Kriegszwecke requiriert und vernichtet worden. Alte schmiedeiserne Turmuhr, die noch erhalten ist, wurde von Wendelin Jäger in Innsbruck im J. 1874 gemacht.

Im Zagreber Staatsarchiv ist auf einer Urkunde vom 7. IV. 1382 der Siegelabdruck des Pfarrers der Zagreber St. Johannes Kirche aufbewahrt. Der Siegel ist einigen österreichischen Siegeln des 14. Jh. verwandt und zeigt den Einfluss italienischer Siegel, der auch in den österreichischen Exemplaren dieser Zeit festgestellt war.

1 Arh. Špiro Nakić, KUĆA VICKA NAKIĆA (1900—1902) Split, Narodni trg

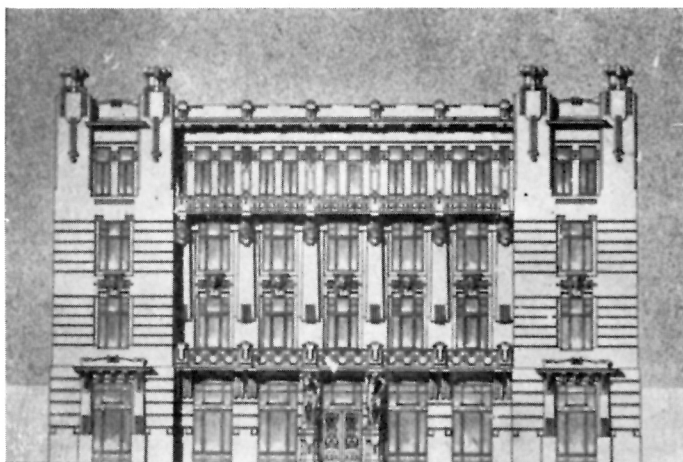
Nevenka Božanić-Bezić

Prilog proučavanju secesije u Splitu

Novim političkim i društvenim preporodom u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća stvorili su se novi i bolji uvjeti za razvitak ekonomske, kulturne i umjetničke djelatnosti, što se posebno odrazilo u Splitu, koji je dobivanjem željezničke pruge još 1877. godine¹ i izgradnjom industrije, posebno tvornica cementa, postajao sve značajniji centar Dalmacije. Osim toga i pobjeda Narodne stranke u Splitu 1882. godine, kada je u gradu bilo oko petnaest tisuća stanovnika, značila je veliku prekretnicu u njegovu razvitku. Sve to odrazilo se i na graditeljsku djelatnost, koja se koncem prošlog i početkom ovog stoljeća uglavnom kretala u okvirima neostilova, tada raširenih po cijeloj Evropi.

U Splitu se u neostilovima gradilo sve do I svjetskog rata, i to su najizrazitije javne zgrade, čiji su gotovi projekti dolazili najčešće iz tadašnjeg tehničkog odjela ministarstva u Beču. To su biskupska palača (1901—1903), zgrada srednje tehničke škole (1903—1904), tzv. režijska duhana (1904—1905), Velika realka (1908—1910), građene u stilu neorenesanse, te nekoliko stambenih kuća i vila na tadašnjoj periferiji grada.² Jedna je od najznačajnijih građevina sagrađenih u neorenesansnom stilu devedesetih godina prošlog stoljeća Narodno kazalište, projektirano i izvedeno od splitskih arhitekata Emila Vecchiettija i Ante Bezića.³

Na prijelazu stoljeća spominje se u Splitu nekoliko arhitekata i graditelja; oni su izgradili većinu stambenih i javnih zgrada. To su Emil Vecchietti, Ante Bezić, Špiro Nakić, Andrija Peričić,⁴ te nekoliko manje istaknutih graditelja i poduzetnika, koji se uglavnom spo-

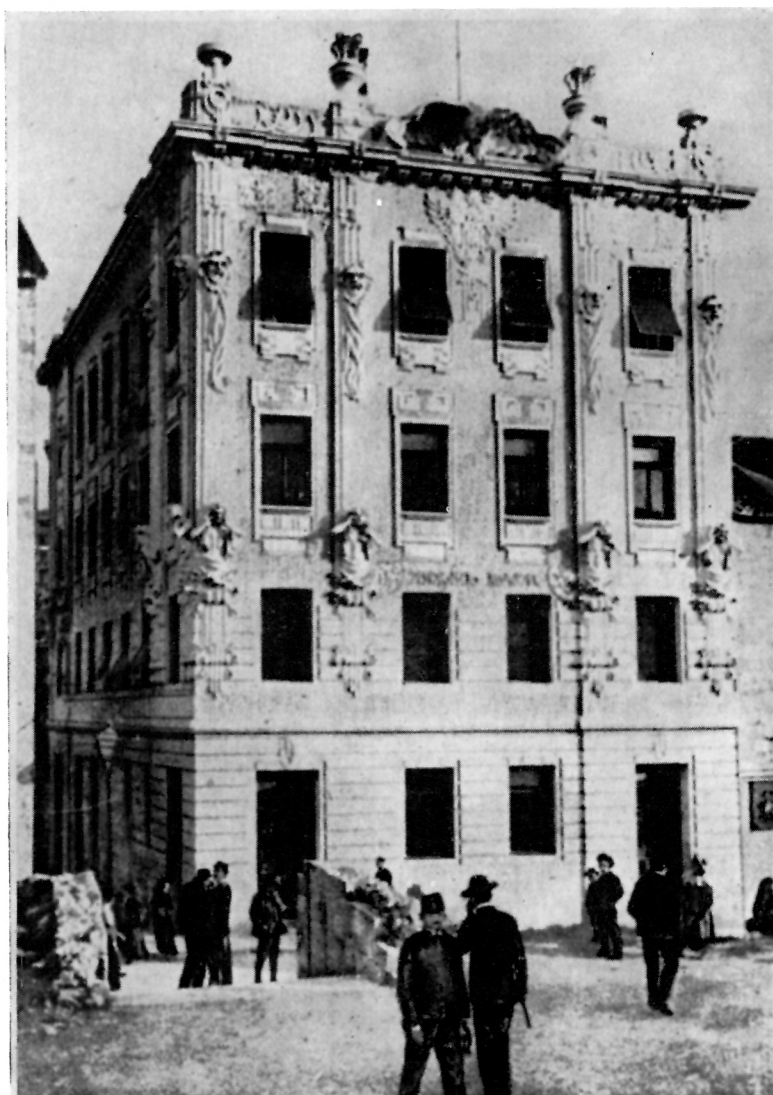

2 Arh. Kamilo Tončić, NACRT ZA PROČELJE SUMPORNOG KUPALIŠTA, Split

¹ C. kr. dalmatinska željeznica. Avvenire, 1—10. X 1877.

² S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću (1806—1958). Zbornik Društva inženjera i tehničara. Split 1958.

³ D. Kečkemet, Splitski arhitekti prošlog stoljeća. Slobodna Dalmacija, 4. VIII 1951.

3 Arh. Kamilo Tončić, SUMPORNO KUPALIŠTE
Split, Marmontova ul. (iz vremena gradnje, 1903. g.)

minju kao izvođači. Njihovi projekti najčešće su projektirani u neostilovima, a tek neki izveden je u novim tek naslućenim oblicima secesije. U tom stilu projektirao je i izgradio arhitekt Špiro Nakić⁵ od 1900. do 1902. godine kuću Vicka Nakića na Narodnom trgu, koja je iako nenametljiva i skromna, s plitkim reljefnim ukrasima okrnjila cjelinu tog historijskog ambijenta stoljećima izgrađivanog i pregrađivanog.⁶ Kuća zatvara zapadni dio trga, ima tri kata i u prizemlju dućane s isturenim drvenim okvirima. Uglovi kuće su zaobljeni, a krov na četiri vode pokriven je crijepom. Prozori su plitko urezani u plohu zida, u sredini ih je pet, a na svakoj strani na zaobljenim uglovima po dva. Kuća ima pored glavnog pročelja još sjeverno i južno, ali jednostavnije i s manje ukrasa. Na drugom katu je dugi balkon sa željeznom ogradom ukrašenom medaljonima na proboj i šipkama zavnutim u volute. Pet središnjih prozora zatvaraju plitki polupilastru u donjem dijelu ukrašeni kanelirama, a u gornjem maskeronima i medaljonima s inicijalima VN i SN, Vicka Nakića, vlasnika i Špira Nakića projektanta i graditelja. Iznad prozora trećeg kata teče vijenac u plitkom reljefu s motivima

girlandi, vijenaca i traka, te ispisanom godinom gradnje — 1900 —. Vijenac krova ukrašen je nizom ovulusa, a na krajevima s glavama maskerona. Na krovu su okrugli prozori, čiji su rubovi ukrašeni volutama. Unutrašnjost kuće djelomično je pregrađena, ali se ipak može naslutiti njen osnovni raspored, koji je i inače karakterističan za izgradnju toga vremena. To su uglavnom dugi uski hodnici iz kojih se ulazi u velike i prostrane sobe. Kuhinje i hodnici obloženi su po zidovima i podovima raznobojnim majoličnim i cementnim plo-

⁴ Šezdeset godina splitskog kazališta. Split 1953, str. 8—10.

⁵ Jedinstvo, 1. V 1900.

⁶ U svibnju 1900. godine počele su se rušiti stare kuće u zapadnom dijelu Narodnog trga, da bi se na tom mjestu mogla sagraditi nova kuća, a vjerojatno i zbog toga da središnji gradski trg dobije jednu monumentalnu građevinu po uzoru na ukus XIX stoljeća u susjednim evropskim zemljama. Prošlo stoljeće upropastilo je na taj način mnoge historijske ambijente i porušilo gradske zidine ne samo kod nas već i u mnogim evropskim gradovima. Ova kuća imala je tendenciju da zatvori pogled na neugledne i male kuće ovog splitskog predjela. — C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil 1, Zagreb 1954, str. 102.

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrana mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare . . .*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebrnja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrne mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare . . .*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlišanog posrebrnjenja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrnena mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

22 BOČNI OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima. Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

pojasari ili aurichalcarii), kojih je u to doba živjelo dosta u Zagrebu.³

Spomenuo bih još neka djela od metala, izvedena u vezi sa zvonikom crkve sv. Ivana. Gornji dio zvonika pokrit je bakrenim limom. Taj bakreni pokrov u najdonjem dijelu iznad tornja čini prvo četverostranu, blago svedenu kapu, a zatim se izdiže niskim osmerostranim članom na elegantno izvijen kruškolik osmerostran dio, koji je u donjoj široj česti urešen iskucanim parovima S-voluta, što se gore dodiruju malim izdancima C-voluta, dok se na užem gornjem dijelu kruškolike česti zvonika niže osam festona lišća i voća, vrlo uzanih, značajnih za ranoklasicističku suzdržljivost. Ti festoni vise na po dvjema polukuglastim izbočinama. Iznad toga, a između dva istaknuta, višestruko profilirana vijenca nizak je najuži dio vrha zvonika, osmerostran, urešen na stranicama s po tri izolirana, uspravna, jezičasta lisnata motiva. Iznad gornjeg vijenca slijedi zv-

³ Popisi zagrebačkih građana druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća sadržavaju imena mnogih pojasara. Podatke o njima sabrao sam u posebnoj radnji. Na žalost mi nije bio pristupan Liber rationum iz doba Sinkovića, koji spominje Barle u svom djelu »Župa sv. Ivana u Novoj Vesi«, Zagreb, 1900, na str. 16. u bilj. 1. Jednom će vjerojatno biti moguće pomoću te knjige računati kao i na temelju kanonskih vizitacija utvrditi imena majstora, koji su izveli neke od metalnih radova sačuvanih u sv. Ivanu.

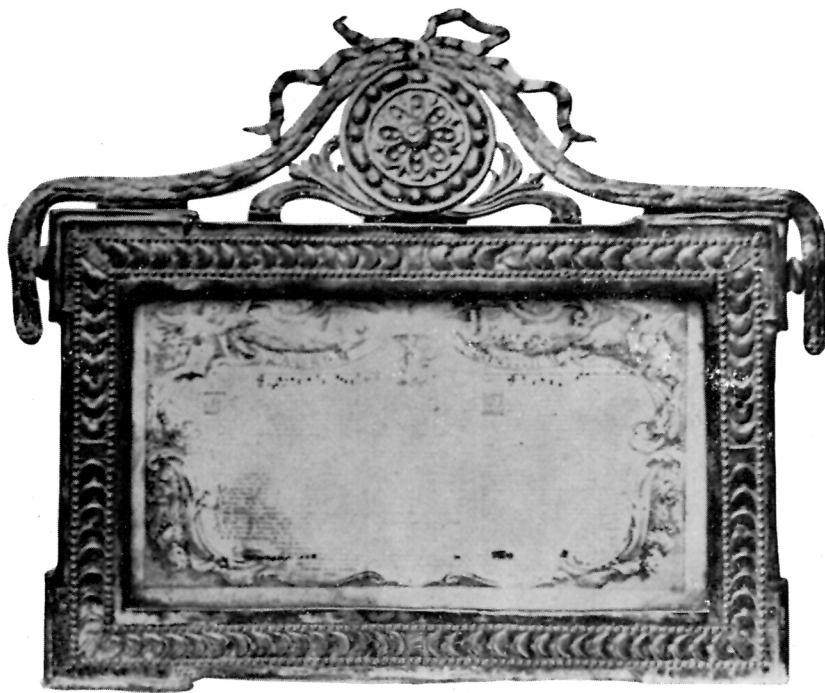
nolik dio, također osmerostrano podijeljen, a na svakoj stranici ima po dva para C-voluta razmještenih u obliku romba uvijenih stranica. Od te zvonolike česti opet je profiliranim vijencem odvojena najviša lukovičasta, koja nosi kuglu sa željeznim dvostrukim križem. Na osam stranica lukovičasta vrha opet su po tri uspravna jezičasta lista, od kojih je srednji viši od postranih. Vrlo skladno su odmjereni odnosi između pojedinih česti tog zvonika, kao i tih raznolikih, brižno izvedenih ornamentalnih motiva. Sudeći po stilu, možemo smatrati majstorima, koji su izveli taj rad, zagrebačke limare Matiju i Josipa Schecka, koji su zabilježili 1799. godine svoja imena u jabuci na zvoniku.⁴

Barle je iznio prema arhivskoj građi⁵ brigu župnika Mije Sinkovića da novu crkvu, koju je on dao izgraditi, pokrije čitavu bakrom, zajedno sa zvonikom. Taj bakreni krov iznad same crkve stradao je, kako opisuje Barle, od jake bure 1826. i 1875, no bio je opet učvršćen, dok nije u toku prvog svjetskog rata po odredbi vojnih vlasti bio skinut da se upotrijebi — zbog nestašice bakra — za ratne svrhe. Tada je crkva privremeno pokrita željeznim limom, a zatim je barem lađa pokrivena eternitom, dok je svetište još danas ostalo sa spomenutim provizornim pokrovom.⁶

⁴ Barle, nav. dj. str. 17.

⁵ Nav. dj. str. 17.

⁶ Novije podatke zahvaljujem g. župniku dru Anti Gršćiću.

24 OKVIR ZA CENTRALNU KANONSKU PLOČU, od posrebrene mjeđi, sa starim bakroreznim unutarnjim okvirom Antonija Viscontinija iz vremena oko 1770. god.

U zvoniku su danas tri zvona, od kojih je srednje izradio 1785. zagrebački zvonoljevač Antun Schiffer (Schiffrer).⁷ To veliko srednje zvono ima promjer 115 cm, a zajedno s krunom visoko je 100 cm. U gornjem dijelu zvona reljefno je prikazana vrpca, nekoliko puta presavijena, a na njoj je natpis: SUM FUSA AB ANTONIO SCHIFFRER ZAGRABIAE 1785. IN HONOREM SANCTI IOANNIS. Iznad vrpce su cvjetne girlande, a ispod vrpce bogat ukras C-voluta i cvijeća. U donjem dijelu je između dvije kružne crte natpis: A FULGURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE.⁸ Iznad tih dviju crta smještena su četiri reljefna lika, svaki na elegantnom rokoko postamentu od voluta i stilizirana lišća. Na jednom je od tih postamenata raspelo, na drugom Bogorodica sjedeći s djetetom na prijestolju, na trećem stojeći sv. Ivan Krstitelj s janjetom desno do nogu, a držeći u desnici križ s kojeg se spušta vrpca. Na četvrtom je lik bradata muškarca, unatrag zabačena gornjeg dijela tijela sa sjekirom u uzdignutoj ljevici, a desnicom pridrži knjigu na svom desnom kuku. Vjerojatno je to lik sv. Matije, apostola, koji je često

prikazan s takvim atributima⁹, jer mu je sjekirom bila odsječena glava. Zbog toga je taj mučenik valjda i odabran kao pandan sv. Ivanu, koji je ubijen na sličan način. Likovi su vrlo dobro modelirani, a osobito su u živom pokretu prikazani sv. Matija i Bogorodica s djetetom. Čitavo zvono svojom skladnom kompozicijom i ljepotom izvedbe služi na čast Antunu Schifferu, tom našem zvonoljevaču, koji je bio rodom iz Ljubljane i došao u Zagreb sa znanjem slovenskog jezika, pa ovdje ubrzo naučio hrvatski i gotovo pola vijeka radio zvona osobito za Hrvatsku i Slavoniju te za Međumurje. To Schifferovo zvono sv. Ivana pripada među najranije majstorove radove, jer je svoje prvo poznato nam zvono izlio za župnu crkvu u Novskoj g. 1784.¹⁰ Čim je godine 1785. bio dogotovljen zvonik sv. Ivana, nabavio je župnik Sinković zvono, koje je imalo 13 centi i 34 funta za 931 for.¹¹ To je zacijelo ovo Schifferovo.¹² Barle

⁷ O tom majstoru pisao je Ivan Kukuljević u Viencu, 1880, str. 142. ss. Viktor Hoffiler u časopisu Sveta Cecilija, Zagreb, 1919, str. 41—70: Stari zagrebački zvonoljevcu, a Kamilo Dočkal u svojoj knjizi »Naša zvona«, Zagreb, 1942, spominje na str. 105 pored podataka o Schifferu i nestalo njegovo zvono iz sv. Ivana ljeveno 1793. godine.

⁸ Danas su posljednje tri riječi nečitke, jer je zvono tu veoma zaprljano od golubova, što se gnijezde u tornju, a mjesto je vrlo teško pristupačno za čišćenje, no zacijelo piše dalje LIBERA NOS DOMINE, kako je to zabilježeno 1917. godine prigodom pregleda zvona (podaci u ostavini prof. Viktora Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).

⁹ Usp. Karl Künstle, Ikonographie der christlichen Kunst, Band II, Freiburg im Breisgau, 1926, str. 447-448.

¹⁰ Dočkal, Naša zvona, str. 107. Na str. 75. opisuje Dočkal veliko zvono župne crkve sv. Ivana s natpisom: ZU GOTTES LOB UND EHR HAT MICH GEGOSSEN SALESIUS FELTL. GRAZ. 1773. Dočkal je taj podatak zacijelo preuzeo od Kukuljevića, Nadpisi sredovječni i novovjeki . . ., Zagreb, 1891, str. 360, br. 1241, gdje natpis zvona jednako glasi. — Hoffiler je međutim u svojoj građi za povijest zvonolijevstva u Hrvatskoj (u arhivu Muzeja za umjetnost i obrt) komentirao taj podatak, da je Kukuljević vjerojatno zablježio krivu godinu, a prava je valjda 1783. ili 1793. Valja napomenuti također da Feltlovo zvono iz 1813. evidentirano u Krapini, prema Hoffilerovoj građi, ima posve jednak natpis no s godinom 1813.

¹¹ Barle, Župa sv. Ivana, str. 24. Nešto niže međutim Barle piše da veliko zvono ima napis »Sum fusa ab Antonio Schieffrer Zagrabiae in honorem S. Johannis 1799«. Mora da je to neka zabuna, jer se natpis, koji on navodi, nalazi na sačuvanom zvonu, ali s godinom 1785.

¹² Sačuvano nam je do danas zahvaljujući Konzervatorskom zavodu Hrvatske odnosno, kako se tada zvao, Zemaljskom povjerenstvu za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvat-

25 BOČNI OKVIR ZA KANONSKU PLOČU, od posrebrana mje-
dena lima. Možda domaći rad kraja XVIII ili početka XIX st.

spominje u svojoj radnji o sv. Ivanu, da je Sinković nabavio 1799. tri zvona, koja su ga stajala 1297 forinti.¹³ I ta tri zvona bio je izradio Schiffer, kako je sam bio zabilježio u svojoj bilježnici, a Kukuljević to objavio.¹⁴

Dva Schifferova zvona iz 1799. kao i ono iz 1785. opisao je prof. Vladimir Tkalčić 28. VII 1917. kad je kao član Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika pregledao zvona sv. Ivana.¹⁵ *Oba zvona iz 1799.* imala su u gornjem dijelu u vrpici, koja je više puta presavijena, natpis: FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFRER 1799. Kraj vrpce bili su ornamentalni motivi, a *veće zvono* (vis. 70, šir. 101 cm) imalo je u donjem dijelu reljefe Bogorodice, sv. Ane, Raspeće i sv. Josipa. *Drugo zvono* s istim

natpisom, a visoko samo 58 cm i šir. 80, imalo je reljefe arkandela Mihaela i Raspeće.¹⁶ Prof. Tkalčić opisao je također *zvono sv. Florijana*, koje je bilo nešto manje od zvona ark. Mihaela, pa je imalo promjer 66 cm, a vis. 56. Natpis je bio: ZAGRABIAE 1798 +. Reljefi su prikazivali Raspeće, sv. Florijana, sv. Ladislava i sveca s krunicom (vjerojatno sv. Filip Neri).¹⁷ To zvono iz 1798. zacijelo je pripadalo u onu grupu Schifferovih zvona za sv. Ivana, koja su isplaćena sva tri 1799. godine. Prema Schifferovim zapisima, primio je on od crkve sv. Ivana 1805. godine staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. ¹⁸ I to je zvono još zatekao u zvoniku prof. Tkalčić 1917. g. To je bilo

skoj i Slavoniji, koje je 9. VIII 1917. stavilo to zvono pod zaštitu uvrstivši ga u Popis crkvenih zvona na području nadbiskupije zagrebačke, koja su se radi umjetničke ili historičke vrijednosti imala izuzeti od uporabe u ratne svrhe. U tiskanom popisu objavljenom u Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke, 28. VIII 1917, str. 61, pod br. 124, pomutnjom slagara ponovljena je kod tog zvona oznaka »župna crkva sv. Marije«, dok je u rukopisu tog spisa stavljeno tu »župna crkva sv. Ivana«, 900 kg, god. 1785, A. Schiffer, Zagreb.

¹³ Barle, Zupa sv. Ivana, str. 24.

¹⁴ Kukuljević spominje u Viencu, 1880, str. 143, da je Schiffer primio od crkve sv. Ivana u Novoj Vesi tri zvona od 166, 70 i 16 funti te izlio tri nova od 965, 523 i 307 funti za 1278 forinti.

¹⁵ U bilježnici pohranjenoj u ostavini V. Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt, pod br. 1063 a i b.

¹⁶ Kukuljević spominje u Natpisima, str. 363, br. 1253: zvono u sv. Ivanu s natpisom SUM FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFFRER 1793, a i u Viencu iz 1880, na str. 143. navodi Kukuljević ukoliko da ta crkva ima Sifferovo zvono iz 1793.

Sudeći po tekstu natpisa, ta je godina zacijelo pogrešno zabilježena s jednog od zvona iz 1799, što su još 1917. bila u sv. Ivanu pa ih je Povjerenstvo pomno opisalo. — Kukuljević navodi u Natpisima, str. 364, pod br. 1528 i zvono u sv. Ivanu s natpisom ZAGRABIAE 1797, a i u Viencu 1880, na str. 143. veli da crkva sv. Ivana ima Siferovo zvono iz 1797. godine, no zacijelo se tu radi o zvonu iz 1798. godine u tom zvoniku, jer je brojka 8, kako je to u Hoffilerovoj bilježnici vrlo pomno nacrtano i komentirano, malko otvorena, pa se mogla i čitati kao 7.

¹⁷ Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt, pod br. 725 b. — O sv. Filipu v. K. Künstle, Ikonographie, II, 505.

¹⁸ Kukuljević u Viencu, 1880, str. 159, navodi da je god. 1805. A. Siferer primio od crkve sv. Ivana staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. — Kukuljević veli, ibid, str. 171, da je Siferer preuzeo iz Nove Vesi u Zagrebu godine 1813. dva zvona od 115 i 89 funti pa načinio nova od 226 i od 221 funte za 408 forinti. — O tim zvonima iz 1813. g. ne kaže Barle ništa.

26. RASPELO od crno obojena drva s posebnim brončanim korpusom Krista i reljefom Marijina dolaska u nebo. Možda domaći rad XVII—XVIII st.

zvono sv. Barbare, promjera svega 60 cm, visine 47 cm, s natpisom: ME FUDIT ANTONIUS SCHIFFER ZAGRABIAE ++ 1805 +, a reljefi u donjem dijelu prikazivali su okrunjenu sv. Barbaru s palmom u desnoj ruci i s kaležem u lijevoj, zatim Raspeće, pa klečećeg sveca, kraj kojega su lijevo i desno iz oblaka izlazile strijele,¹⁹ te napokon Bogorodicu.

Prema tome je do 1917. bilo sačuvano u zvoniku sv. Ivana svih pet zvona, koja je za tu crkvu izveo Schiffer, a spomenuo ih je i Barle u svojoj radnji. U doba prvog svjetskog rata jedva je uspjelo zem. povjerenstvu sačuvati najljepše i najstarije Schifferovo zvono u Sv. Ivanu, dok su ostala zbog strogih vojnih propisa morala u ljevaonicu.

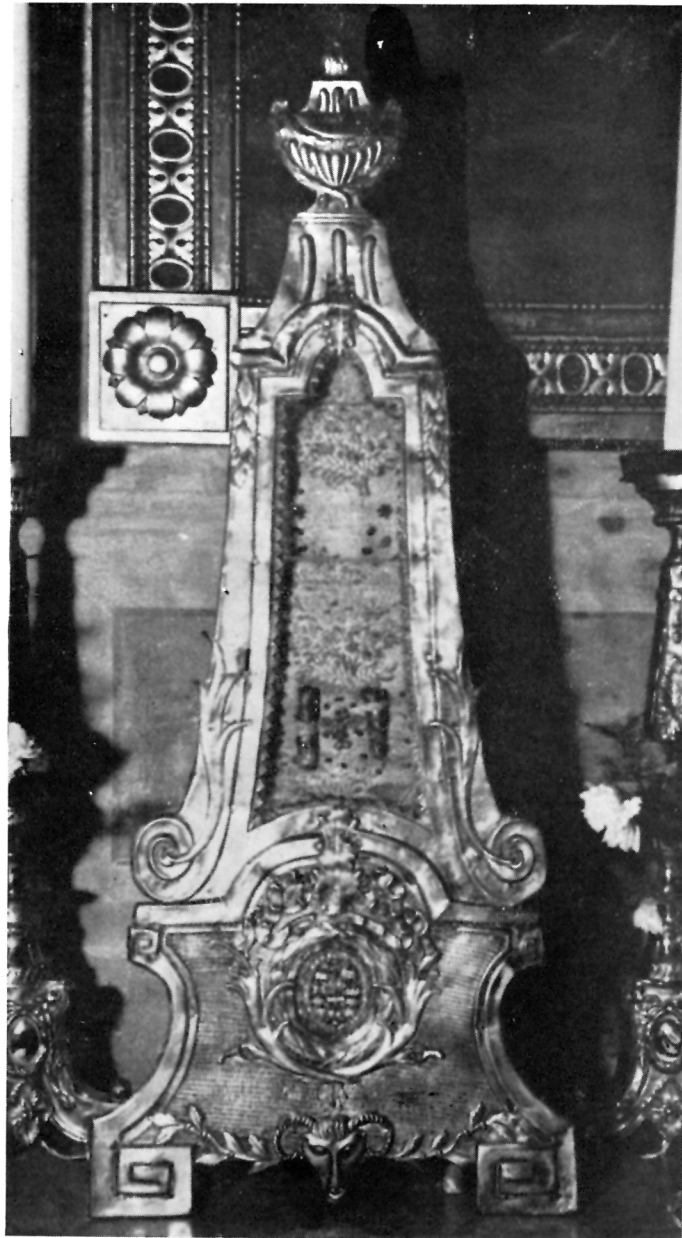
¹⁹ Možda je to bio lik sv. Antuna pustinjaka, kraj kojeg su prikazivali plamenove što izlaze iz zemlje. Künstle, Ikonographie, II, str. 67.

Pored tog Schifferovog zvona iz 1785. godine, danas su u zvoniku *dva novija zvona*, izlivena u Ljubljani 1926. godine, a posvećena, po uzoru na ona dva što su nekoć bila u tom zvoniku, Sv. Mariji i Sv. Mihaelu.²⁰

U nižem katu zvonika smještena je vrlo zanimljiva stara *toranjska ura od kovana željeza* s tri valjkasta

²⁰ Desno zvono, visoko s krunom 91 cm, a promjera 100 cm ima u najdonjem pojasu između dvije kružne crte natpis: SVETA MARIJO MAJKO BOŽJA BUDI NAM MAJKA I POMOČNICA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ŽUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane reljefni lik uspravne Madone, frontalno postavljen, ruku prekrštenih na prsima, a uokviren zupčastom mandorlom. Na drugoj strani je natpis u okviru urešenom volutama, cvijećem i školjkom: STROJNE TOVARNE IN LIVARNE LJUBLJANA ŠT. 1698. U gornjem su pojasu girlande a u donjem izolirani, uspravni, srcoliko uokvireni, lisnati motivi.

Lijevo zvono visoko je s krunom 82 cm, a promjer mu je 90 cm. U donjem dijelu je natpis uokolo: BLAŽENI MIHAELE ARKANDJELE ČUVAJ NAS U SVAKOJ POGIBELJI DUŠE I

27 b RELIKVIJAR OD POSREBRENE MJEDI
Možda domaći rad kraja XVIII st.

zupčanika za utege, a iznad njih je manji kontrolni sat s rimskim brojkama od I do XII i s natpisom: Wendelin Jäger Grossuhrmacher in Innsbruck 1874.²¹

Spomenuo bih još dvojica vrata od kovana željeza izvedena u stilu novog rokoka, istovremeno kada je podignuta ograda oko crkve 1911—12. godine, u kojoj su ta vrata smještena.²²

TIJELA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ZUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane čitav lik sv. Mihaela sa štitom u ljevici a spuštenim mačem u desnici. Na drugoj strani je natpis u kićenom okviru poput onog na zvonu sv. Marije i s istim natpisom, ali št. br. 1699. U donjem dijelu trupa teče unaokolo kontinuirana osmičasto prepletana vrpca s rozetama u očicama. U gornjem dijelu zvona je kružni pojas lisnatih vitica, a ispod njega su cvjetne girlande.

²¹ O nabavi te ure god. 1874. piše Barle, nav. dj., str. 25.

²² Sadašnji župnik dr Ante Grščić saopćio mi je te podatke, kao i to da je 1926/27. vihor odnio dio limenog krova na lađi, pa je tada lađa pokrita eternitom.

No prije nego završim ovaj prikaz metalnih spomenika vezanih uz crkvu sv. Ivana želio bih upozoriti na zanimljiv otisak starog pečatnjaka župnika sv. Ivana, koji se sačuvao na ispravi izdanoj 7. IV 1382. godine u Zagrebu.²³

Taj pečat utisnut je u tanak crven sloj voska²⁴ na podlozi smeđeg običnog voska, koji je polujajoliko ob-

²³ U Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Act. monnaster. Garić, fasc. 2, nr. 42. Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, Povjesni spomenici... Zagreba, I, str. 294, doc. 309.

²⁴ Upotreba crvenog voska bila je u srednjem vijeku dozvoljena samo povlaštenim osobama. Upravo potkraj 14. stoljeća počelo se pridavati osobitu važnost povlastici, koja je dozvoljavala upotrebu crvenog voska u pečačenju. Usp. Egon v. Berchem, Siegel, Berlin 1918, str. 31. — Novoveški župnici nosili su od 1351. u toku pet stoljeća, sve do sredine 19. st. naslov dvorskog biskupskog kapelana, te su imali pravo na posebne počasti (Barle, nav. dj., str. 32). Jedna od takvih počasti bila je vjerojatno i ta da su smjeli upotrebljavati crven pečatni vosak.

PEČAT ŽUPNIKA CRKVE SV. IVANA U ZAGREBU IZ SREDINE XIV SV. NA ISPRAVI IZ GOD. 1382. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

likovan. Otisak je dobro sačuvan, uspravna, šiljato-ovalna oblika,²⁵ a na njegovu rubu može se čitati

S. PLEBANI. SANCTI. IOHANNIS. DE. ZAGRABIA.

U sredini je pod malim baldahinom stojeći lik sv. Ivana Krstitelja, koji u ljevici drži okruglu ploču, na kojoj je prikazano janje, što jednom nogom pridržava malenu zastavu (križa), a glavu je okrenulo unazad prema toj zastavi, koja se uzdiže iznad njegovih leđa. Sv. Ivan stoji na podnožju, koje je u donjem dijelu svedeno u luk, a ispod tog luka je malen profilni lik anđela

²⁵ Taj oblik postao je već u toku 13. st. značajan za crkvene odnosno svećeničke pečate. Usp. Paul Ganz, *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz*, Frauenfeld, 1899, str. 158.

²⁶ Na lijevoj strani podnožja, na kojem stoji sv. Ivan, opaža se otisak nehوتيčnog utiska na pečatu, zacijelo od ruba samog pečatnjaka, kad je bio dignut s voska, pa je njegov lijevi rub malko utisnuo ovo mjesto još mekanog voska, gdje bi se trebao nalaziti lijevi dio svedenog podnožja. Inače je pečat vrlo dobro očuvan, a samo lijevi donji rub podloge od smeđeg voska je okrnjen. Pečat je spojen s pergamenom svilenom uzicom spletenom od ljubičastih i crvenih niti.

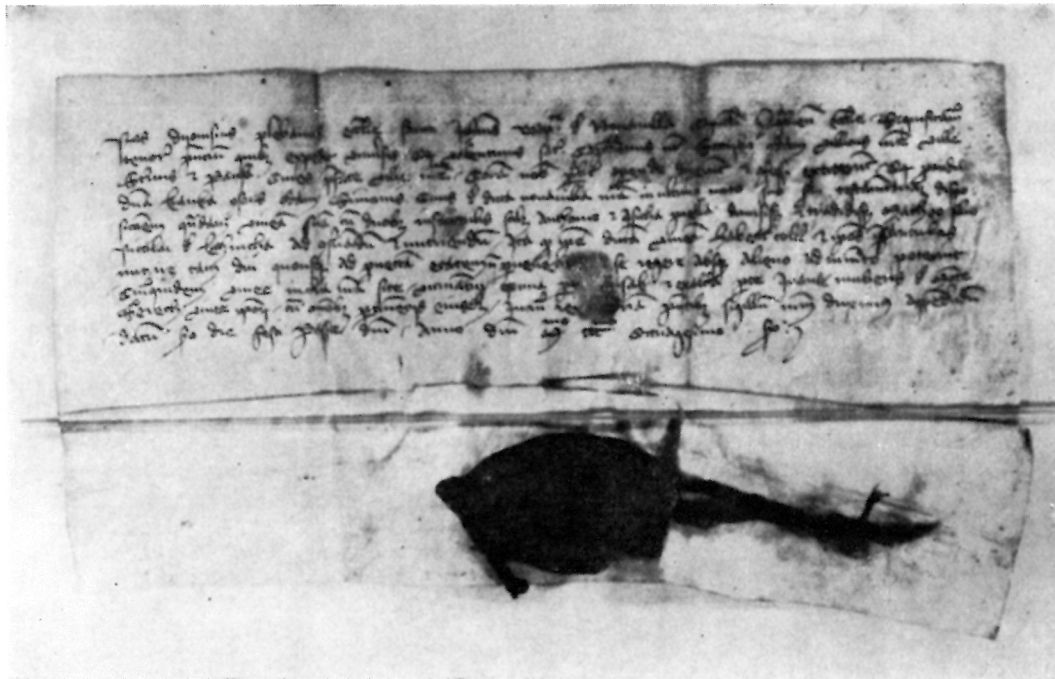
što kleči a uzdignute ruke sklopio je u molitvi. Na bočnim stranama luka nalazi se po jedan malen trolistan motiv. Pečat je visok 4,8, a širok 2,8 cm. Smeđi vanjski dio podloge pečata visok je 5,6 cm, a širok 3,5 cm, dok najveća debljina polujajolikog pečata iznosi 1,6 cm.²⁶

U srednjem vijeku izrađivali su pečatnjake ponajviše svjetovni zlatari,²⁷ pa je vjerojatno i taj pečatnjak novoveškog župnika bio djelo nekog od onih mnogobrojnih zagrebačkih zlatara 14. stoljeća.²⁸ Ljepotom izvedbe ne zaostaje taj rad za dobrim djelima zapadnoevropskih pečatorezaca tog doba.²⁹

²⁷ Paul Kletler, *Die Kunst im österreichischen Siegel*, Wien, 1927, str. 3. Najtoplije zahvaljujem arhivistu Bartolu Zmajiću u Arhivu Hrvatske, koji me je najsusretljivije uputio na knjige o pečatnjacima, kojima sam se služio u ovoj radnji.

²⁸ I. Bach, *Zagrebački zlatari XIV stoljeća*. U Zborniku iz starog i novog Zagreba, III, Zagreb, 1963, str. 56. i str. 58, bilj. 8.

²⁹ Egon v. Berchem, *Siegel*, Berlin, 1918, str. 116, sl. 103: pečat grada Andernacha iz 1344. g.; str. 161, sl. 139: pečat Konrada, prepošta samostana Solnhofen, 1388. Ne može se, ipak, mjeriti s kičenošću i minucioznošću nekih biskupskih pečatnjaka XIV st. kao što je npr. onaj Alberta III od Pasaua (1362—1380). Berchem, nav. dj. str. 145, sl. 131.

ISPRAVA KOJOM NOVOVEŠKI ŽUPNIK DIONIZ POTVRĐUJE 7. IV 1382. U ZAGREBU, DA SU DJECA KAVKE, ŽENE POK. ŠIMUNA, NJEZINOM OPORUKOM PREDANA ZAJEDNO S NJENIM VINOGRADOM BRIZI MATIJE, SINA NIKOLINA IZ KOZNICE. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

Taj zagrebački pečat srodan je nekim austrijskim pečatima 14. stoljeća. Na pečatu prepošta Nikole von Stainz (1324—1345) dominira lik sv. Katarine, koja drži blizu glave svoj emblem: kotač,³⁰ upravo kao što sv. Ivan na zagrebačkom pečatu drži ploču s janjetom. Najsrodniji je zagrebačkom primjerku pečat prepošta Petra von Seckau (1350—1372), gdje vidimo u gornjem dijelu malen baldahin, pod kojim je prikazan prizor Navještenja, a ispod tog prizora je podnožje svedeno u luk, pod kojim je klečeći lik. Na bočnim stranama tog luka su sitne četverolisne rozete.³¹ Taj pečat, koji je nastao zacijelo u isto vrijeme kada i novoveški, pokazuje utjecaj talijanskih pečata na austrijske pečatore. Paul Kletler istakao je u svojoj studiji o umjetnosti austrijskog pečata da su talijanski majstori voljeli podijeliti polje pečata vodoravno ne samo u dva nego često i u tri dijela, dok je tradicija njemačkih pečata bila da jedinstven lik dominira čitavom plohom pečata i da naglašava njegovo vertikalno stremljenje.³² Zagrebački pečat pokazuje takvu razdiobu, kao i čitav niz austrijskih pečata, no za sada bi bilo preuranjeno stvarati na temelju toga neke zaključke, jer je repertoar sačuvanih pečata Hrvatske još premalo proučen.

Upravo četrnaesto stoljeće bilo je doba najljepšeg razvoja umijeća pečatorezaca.³³ Tim otiskom pečata, koji nam je sačuvalao oblik vrlo skladnog i suvremenog

metalnog pečatnjaka izrađenog za župnika sv. Ivana sredinom 14. stoljeća, te nam predočuje najstariju umjetninu te crkve,³⁴ završio bih ovaj pregled metalnih spomenika.

Polazeći iz sakristije sv. Ivana, a pregledavši zatim metalne predmete u samoj crkvi i napokon na njezinu tornju, našli smo se pred ovim pečatom, pohranjenim u Arhivu Hrvatske, zapravo na samom početku povijesti te stare zagrebačke crkve. Tako na kraju ovog prikaza možemo nadovezati na onaj kalež kasne gotike, pohranjen u sakristiji sv. Ivana, i zatvoriti krug šest stoljeća povijesti metalnih spomenika novoveške župne crkve.

Dalja istraživanja umjetničke obrade metala u Hrvatskoj bez sumnje će s vremenom pridonijeti razjašnjenju porijekla i drugih pitanja u vezi sa spomenicima koje sam ovdje prikazao. Objavom te građe želio sam pomoći da se ona nađe pri ruci onima što će potanje proučavati povijest naših pečata, zvona i drugih skupina spomenika Hrvatske. Premda metalni spomenici Sv. Ivana ne sadržavaju ni jedan predmet, koji bi se izvanredno isticao svojom umjetničkom vrijednošću, ipak je prosjek kvalitete tih djela na razini dobrih ostvarenja svog vremena ne samo kod nas nego i u mnogim susjednim zemljama.

³⁰ Kletler, nav. dj., str. 16, sl. 37.

³¹ Kletler, nav. dj., str. 51. i 55, te sl. 102.

³² Kletler, nav. dj., str. 18.

³³ Kletler, nav. dj., str. 3.

³⁴ Vjerojatno je to bio prvi tj. najstariji pečat novoveškog župnika, jer je crkva sv. Ivana, koja je tada tek bila u izgradnji, u novoosnovanoj općini Nove Vesi, postala župnom 1347. godine

(I. K. Tkalčić, Povj. spomenici... Zagreba, I, str. 193, doc. 214. Usp. ibid, str. CXLVIII), a spomenut, sačuvani nam pečat utisnut je 35 godina kasnije. Tom ispravom koja ga je sačuvala potvrdio je novoveški župnik Dioniz 7. IV 1382. da je Šimunova udovica Kavka oporučno ostavila svoje trsje u Bukovcu Mateju sinu Nikolinu, iz Kosnice, uz obavezu da trsje obrađuje i da othranjuje njezinu djecu, sina i kćer, dok ne postanu punoljetni. Tkalčić, nav. dj. I, str. CLI, Barle, župa sv. Ivana, str. 35.

METALLGEGENSTÄNDE AUS DER ST. JOHANNESKIRCHE IN ZAGREB

(2. Teil)

In dem vorigen Peristil-Heft sind Metallgegenstände die in der Sakristei der genannten Kirche aufbewahrt werden, veröffentlicht worden. Hier sind jene Arbeiten, die sich in der Kirche selbst befinden, beschrieben und reproduziert. Die meisten stammen aus der Zeit als die neue Kirche gebaut und mit neuem Inventar ausgestattet wurde d. h. vom Ende des 18. Jh. und zu Beginn des 19. Jh. Ein Kruzifix (26) hat noch barocke Formen und könnte aus dem 17. oder aus dem beginnenden 18. Jh. stammen, während ein anderer (14) schon Rokokoformen zeigt und stammt wohl aus den 50er bis 80er Jahren des 18. Jh. Die anderen Gegenstände, eine Hängelampe, verschiedene Leuchter, Kanonentafelrahmen und Reliquiare sind alle im frühklassizistischen Stil der letzten Jahrzehnte des 18. Jh. gestaltet. In einem Kanonnetafelrahmen ist ein Stich von

Antonio Visentino aus Venedig um 1770 erhalten. Die meisten Gegenstände sind aus versilbertem Messing, wohl von Zagreber Meistern gemacht worden.

Die kupferne frühklassizistische Turmbedeckung ist von Zagreber Meistern Mathias und Josef Scheck im J. 1799. ausgeführt worden. Im Turme ist die Glocke aus d. J. 1785, ein gutes Werk des Zagreber Giessers Anton Schiffer (Schiffner). Vier andere Glocken von demselben Meister, die in den Jahren 1798, 1799 und 1805 für diese Kirche gegossen wurden, sind in J. 1917 für Kriegszwecke requiriert und vernichtet worden. Alte schmiedeiserne Turmuhr, die noch erhalten ist, wurde von Wendelin Jäger in Innsbruck im J. 1874 gemacht.

Im Zagreber Staatsarchiv ist auf einer Urkunde vom 7. IV. 1382 der Siegelabdruck des Pfarrers der Zagreber St. Johannes Kirche aufbewahrt. Der Siegel ist einigen österreichischen Siegeln des 14. Jh. verwandt und zeigt den Einfluss italienischer Siegel, der auch in den österreichischen Exemplaren dieser Zeit festgestellt war.

1 Arh. Špiro Nakić, KUĆA VICKA NAKIĆA (1900—1902) Split, Narodni trg

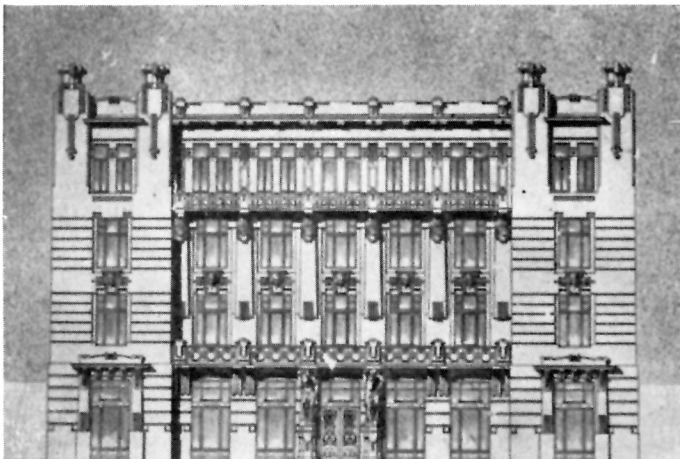
Nevenka Božanić-Bezić

Prilog proučavanju secesije u Splitu

Novim političkim i društvenim preporodom u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća stvorili su se novi i bolji uvjeti za razvitak ekonomske, kulturne i umjetničke djelatnosti, što se posebno odrazilo u Splitu, koji je dobivanjem željezničke pruge još 1877. godine¹ i izgradnjom industrije, posebno tvornica cementa, postajao sve značajniji centar Dalmacije. Osim toga i pobjeda Narodne stranke u Splitu 1882. godine, kada je u gradu bilo oko petnaest tisuća stanovnika, značila je veliku prekretnicu u njegovu razvitku. Sve to odrazilo se i na graditeljsku djelatnost, koja se koncem prošlog i početkom ovog stoljeća uglavnom kretala u okvirima neostilova, tada raširenih po cijeloj Evropi.

U Splitu se u neostilovima gradilo sve do I svjetskog rata, i to su najizrazitije javne zgrade, čiji su gotovi projekti dolazili najčešće iz tadašnjeg tehničkog odjela ministarstva u Beču. To su biskupska palača (1901—1903), zgrada srednje tehničke škole (1903—1904), tzv. režijska duhana (1904—1905), Velika realka (1908—1910), građene u stilu neorenesanse, te nekoliko stambenih kuća i vila na tadašnjoj periferiji grada.² Jedna je od najznačajnijih građevina sagrađenih u neorenesansnom stilu devedesetih godina prošlog stoljeća Narodno kazalište, projektirano i izvedeno od splitskih arhitekata Emila Vecchiettija i Ante Bezića.³

Na prijelazu stoljeća spominje se u Splitu nekoliko arhitekata i graditelja; oni su izgradili većinu stambenih i javnih zgrada. To su Emil Vecchietti, Ante Bezić, Špiro Nakić, Andrija Peričić,⁴ te nekoliko manje istaknutih graditelja i poduzetnika, koji se uglavnom spo-

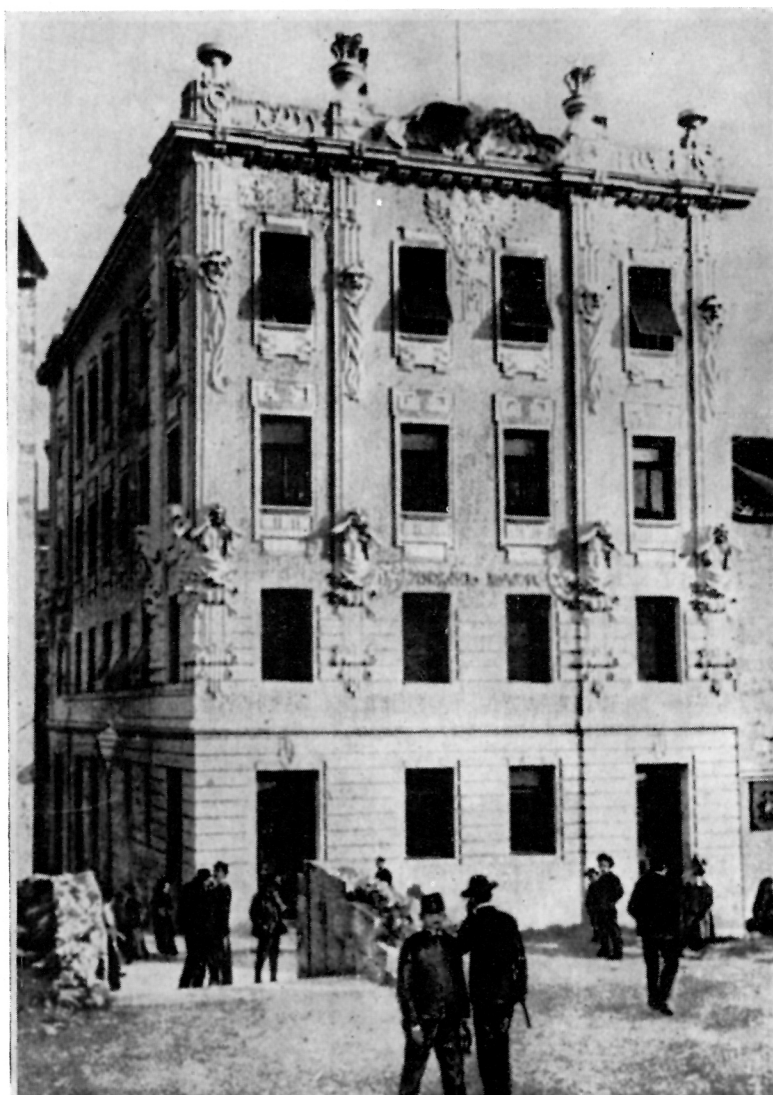

2 Arh. Kamilo Tončić, NACRT ZA PROČELJE SUMPORNOG KUPALIŠTA, Split

¹ C. kr. dalmatinska željeznica. Avvenire, 1—10. X 1877.

² S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću (1806—1958). Zbornik Društva inženjera i tehničara. Split 1958.

³ D. Kečkemet, Splitski arhitekti prošlog stoljeća. Slobodna Dalmacija, 4. VIII 1951.

3 Arh. Kamilo Tončić, SUMPORNO KUPALIŠTE
Split, Marmontova ul. (iz vremena gradnje, 1903. g.)

minju kao izvođači. Njihovi projekti najčešće su projektirani u neostilovima, a tek neki izveden je u novim tek naslućenim oblicima secesije. U tom stilu projektirao je i izgradio arhitekt Špiro Nakić⁵ od 1900. do 1902. godine kuću Vicka Nakića na Narodnom trgu, koja je iako nenametljiva i skromna, s plitkim reljefnim ukrasima okrnjila cjelinu tog historijskog ambijenta stoljećima izgrađivanog i pregrađivanog.⁶ Kuća zatvara zapadni dio trga, ima tri kata i u prizemlju dućane s isturenim drvenim okvirima. Uglovi kuće su zaobljeni, a krov na četiri vode pokriven je crijepom. Prozori su plitko urezani u plohu zida, u sredini ih je pet, a na svakoj strani na zaobljenim uglovima po dva. Kuća ima pored glavnog pročelja još sjeverno i južno, ali jednostavnije i s manje ukrasa. Na drugom katu je dugi balkon sa željeznom ogradom ukrašenom medaljonima na proboj i šipkama zavnutim u volute. Pet središnjih prozora zatvaraju plitki polupilastru u donjem dijelu ukrašeni kanelirama, a u gornjem maskeronima i medaljonima s inicijalima VN i SN, Vicka Nakića, vlasnika i Špira Nakića projektanta i graditelja. Iznad prozora trećeg kata teče vijenac u plitkom reljefu s motivima

girlandi, vijenaca i traka, te ispisanom godinom gradnje — 1900 —. Vijenac krova ukrašen je nizom ovulusa, a na krajevima s glavama maskerona. Na krovu su okrugli prozori, čiji su rubovi ukrašeni volutama. Unutrašnjost kuće djelomično je pregrađena, ali se ipak može naslutiti njen osnovni raspored, koji je i inače karakterističan za izgradnju toga vremena. To su uglavnom dugi uski hodnici iz kojih se ulazi u velike i prostrane sobe. Kuhinje i hodnici obloženi su po zidovima i podovima raznobojnim majoličnim i cementnim plo-

⁴ Sezdeset godina splitskog kazališta. Split 1953, str. 8—10.

⁵ Jedinstvo, 1. V 1900.

⁶ U svibnju 1900. godine počele su se rušiti stare kuće u zapadnom dijelu Narodnog trga, da bi se na tom mjestu mogla sagraditi nova kuća, a vjerojatno i zbog toga da središnji gradski trg dobije jednu monumentalnu građevinu po uzoru na ukus XIX stoljeća u susjednim evropskim zemljama. Prošlo stoljeće upropastilo je na taj način mnoge historijske ambijente i porušilo gradske zidine ne samo kod nas već i u mnogim evropskim gradovima. Ova kuća imala je tendenciju da zatvori pogled na neugledne i male kuće ovog splitskog predjela. — C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil 1, Zagreb 1954, str. 102.

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare...*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebrnjenja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrnena mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare...*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebrnjenja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrnena mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

22 BOČNI OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrna mjedena lima. Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

pojasari ili aurichalcarii), kojih je u to doba živjelo dosta u Zagrebu.³

Spomenuo bih još neka djela od metala, izvedena u vezi sa zvonikom crkve sv. Ivana. Gornji dio zvonika pokrit je bakrenim limom. Taj bakreni pokrov u najdonjem dijelu iznad tornja čini prvo četverostranu, blago svedenu kapu, a zatim se izdiže niskim osmerostranim članom na elegantno izvijen kruškolik osmerostran dio, koji je u donjoj široj česti urešen iskucanim parovima S-voluta, što se gore dodiruju malim izdancima C-voluta, dok se na užem gornjem dijelu kruškolike česti zvonika niže osam festona lišća i voća, vrlo uzanih, značajnih za ranoklasicističku suzdržljivost. Ti festoni vise na po dvjema polukuglastim izbočinama. Iznad toga, a između dva istaknuta, višestruko profilirana vijenca nizak je najuži dio vrha zvonika, osmerostran, urešen na stranicama s po tri izolirana, uspravna, jezičasta lisnata motiva. Iznad gornjeg vijenca slijedi zv-

nolik dio, također osmerostrano podijeljen, a na svakoj stranici ima po dva para C-voluta razmještenih u obliku romba uvijenih stranica. Od te zvonolike česti opet je profiliranim vijencem odvojena najviša lukovičasta, koja nosi kuglu sa željeznim dvostrukim križem. Na osam stranica lukovičasta vrha opet su po tri uspravna jezičasta lista, od kojih je srednji viši od postranih. Vrlo skladno su odmjereni odnosi između pojedinih česti tog zvonika, kao i tih raznolikih, brižno izvedenih ornamentalnih motiva. Sudeći po stilu, možemo smatrati majstorima, koji su izveli taj rad, zagrebačke limare Matiju i Josipa Schecka, koji su zabilježili 1799. godine svoja imena u jabuci na zvoniku.⁴

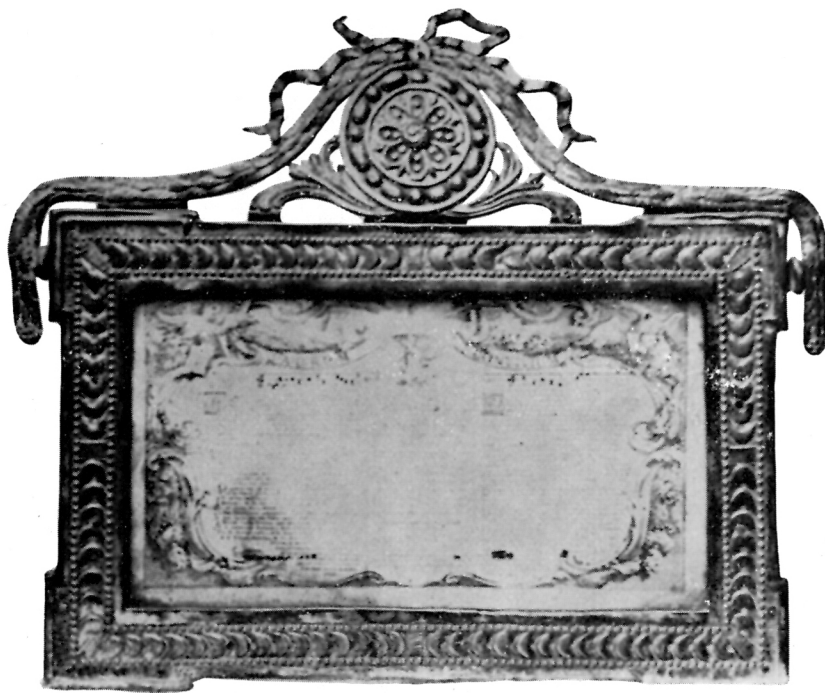
Barle je iznio prema arhivskoj građi⁵ brigu župnika Mije Sinkovića da novu crkvu, koju je on dao izgraditi, pokrije čitavu bakrom, zajedno sa zvonikom. Taj bakreni krov iznad same crkve stradao je, kako opisuje Barle, od jake bure 1826. i 1875, no bio je opet učvršćen, dok nije u toku prvog svjetskog rata po odredbi vojnih vlasti bio skinut da se upotrijebi — zbog nestašice bakra — za ratne svrhe. Tada je crkva privremeno pokrita željeznim limom, a zatim je barem lađa pokrita eternitom, dok je svetište još danas ostalo sa spomenutim provizornim pokrovom.⁶

³ Popisi zagrebačkih građana druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća sadržavaju imena mnogih pojasara. Podatke o njima sabrao sam u posebnoj radnji. Na žalost mi nije bio pristupan Liber rationum iz doba Sinkovića, koji spominje Barle u svom djelu »Župa sv. Ivana u Novoj Vesi«, Zagreb, 1900, na str. 16. u bilj. 1. Jednom će vjerojatno biti moguće pomoću te knjige računati kao i na temelju kanonskih vizitacija utvrditi imena majstora, koji su izveli neke od metalnih radova sačuvanih u sv. Ivanu.

⁴ Barle, nav. dj. str. 17.

⁵ Nav. dj. str. 17.

⁶ Novije podatke zahvaljujem g. župniku dru Anti Gršćiću.

24 OKVIR ZA CENTRALNU KANONSKU PLOČU, od posrebrene mjeđi, sa starim bakroreznim unutarnjim okvirom Antonija Viscontinija iz vremena oko 1770. god.

U zvoniku su danas tri zvona, od kojih je srednje izradio 1785. zagrebački zvonoljevač Antun Schiffer (Schiffrer).⁷ To veliko srednje zvono ima promjer 115 cm, a zajedno s krunom visoko je 100 cm. U gornjem dijelu zvona reljefno je prikazana vrpca, nekoliko puta presavijena, a na njoj je natpis: SUM FUSA AB ANTONIO SCHIFFRER ZAGRABIAE 1785. IN HONOREM SANCTI IOANNIS. Iznad vrpce su cvjetne girlande, a ispod vrpce bogat ukras C-voluta i cvijeća. U donjem dijelu je između dvije kružne crte natpis: A FULGURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE.⁸ Iznad tih dviju crta smještena su četiri reljefna lika, svaki na elegantnom rokoko postamentu od voluta i stilizirana lišća. Na jednom je od tih postamenata raspelo, na drugom Bogorodica sjedeći s djetetom na prijestolju, na trećem stojeći sv. Ivan Krstitelj s janjetom desno do nogu, a držeći u desnici križ s kojeg se spušta vrpca. Na četvrtom je lik bradata muškarca, unatrag zabačena gornjeg dijela tijela sa sjekirom u uzdignutoj ljevici, a desnicom pridržava knjigu na svom desnom kuku. Vjerojatno je to lik sv. Matije, apostola, koji je često

prikazan s takvim atributima⁹, jer mu je sjekirom bila odsječena glava. Zbog toga je taj mučenik valjda i odabran kao pandan sv. Ivanu, koji je ubijen na sličan način. Likovi su vrlo dobro modelirani, a osobito su u živom pokretu prikazani sv. Matija i Bogorodica s djetetom. Čitavo zvono svojom skladnom kompozicijom i ljepotom izvedbe služi na čast Antunu Schifferu, tom našem zvonoljevaču, koji je bio rodom iz Ljubljane i došao u Zagreb sa znanjem slovenskog jezika, pa ovdje ubrzo naučio hrvatski i gotovo pola vijeka radio zvona osobito za Hrvatsku i Slavoniju te za Međumurje. To Schifferovo zvono sv. Ivana pripada među najranije majstorove radove, jer je svoje prvo poznato nam zvono izlio za župnu crkvu u Novskoj g. 1784.¹⁰ Čim je godine 1785. bio dogotavljen zvonik sv. Ivana, nabavio je župnik Sinković zvono, koje je imalo 13 centi i 34 funta za 931 for.¹¹ To je zacijelo ovo Schifferovo.¹² Barle

⁷ O tom majstoru pisao je Ivan Kukuljević u Viencu, 1880, str. 142. ss. Viktor Hoffiler u časopisu Sveta Cecilija, Zagreb, 1919, str. 41—70: Stari zagrebački zvonoljevci, a Kamilo Dočkal u svojoj knjizi »Naša zvona«, Zagreb, 1942, spominje na str. 105 pored podataka o Schifferu i nestalo njegovo zvono iz sv. Ivana ljeveno 1793. godine.

⁸ Danas su posljednje tri riječi nečitke, jer je zvono tu veoma zaprljano od golubova, što se gnijezde u tornju, a mjesto je vrlo teško pristupačno za čišćenje, no zacijelo piše dalje LIBERA NOS DOMINE, kako je to zabilježeno 1917. godine prigodom pregleda zvona (podaci u ostavini prof. Viktora Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).

⁹ Usp. Karl Künstle, Ikonographie der christlichen Kunst, Band II, Freiburg im Breisgau, 1926, str. 447-448.

¹⁰ Dočkal, Naša zvona, str. 107. Na str. 75. opisuje Dočkal veliko zvono župne crkve sv. Ivana s natpisom: ZU GOTTES LOB UND EHR HAT MICH GEGOSSEN SALESIUS FELTL. GRAZ. 1773. Dočkal je taj podatak zacijelo preuzeo od Kukuljevića, Nadpisi sredovječni i novovjeki . . ., Zagreb, 1891, str. 360, br. 1241, gdje natpis zvona jednako glasi. — Hoffiler je međutim u svojoj građi za povijest zvonolijevstva u Hrvatskoj (u arhivu Muzeja za umjetnost i obrt) komentirao taj podatak, da je Kukuljević vjerojatno zablježio krivu godinu, a prava je valjda 1783. ili 1793. Valja napomenuti također da Feltlovo zvono iz 1813. evidentirano u Krapini, prema Hoffilerovoj građi, ima posve jednak natpis no s godinom 1813.

¹¹ Barle, Župa sv. Ivana, str. 24. Nešto niže međutim Barle piše da veliko zvono ima napis »Sum fusa ab Antonio Schieffrer Zagrabiae in honorem S. Johannis 1799«. Mora da je to neka zabuna, jer se natpis, koji on navodi, nalazi na sačuvanom zvonu, ali s godinom 1785.

¹² Sačuvano nam je do danas zahvaljujući Konzervatorskom zavodu Hrvatske odnosno, kako se tada zvao, Zemaljskom povjerenstvu za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvat-

25 BOČNI OKVIR ZA KANONSKU PLOČU, od posrebrana mje-
dena lima. Možda domaći rad kraja XVIII ili početka XIX st.

spominje u svojoj radnji o sv. Ivanu, da je Sinković nabavio 1799. tri zvona, koja su ga stajala 1297 forinti.¹³ I ta tri zvona bio je izradio Schiffer, kako je sam bio zabilježio u svojoj bilježnici, a Kukuljević to objavio.¹⁴

Dva Schifferova zvona iz 1799. kao i ono iz 1785. opisao je prof. Vladimir Tkalčić 28. VII 1917. kad je kao član Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika pregledao zvona sv. Ivana.¹⁵ *Oba zvona iz 1799.* imala su u gornjem dijelu u vrpici, koja je više puta presavijena, natpis: FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFRER 1799. Kraj vrpce bili su ornamentalni motivi, a *veće zvono* (vis. 70, šir. 101 cm) imalo je u donjem dijelu reljefe Bogorodice, sv. Ane, Raspeće i sv. Josipa. *Drugo zvono* s istim

natpisom, a visoko samo 58 cm i šir. 80, imalo je reljefe arkandela Mihaela i Raspeće.¹⁶ Prof. Tkalčić opisao je također *zvono sv. Florijana*, koje je bilo nešto manje od zvona ark. Mihaela, pa je imalo promjer 66 cm, a vis. 56. Natpis je bio: ZAGRABIAE 1798 +. Reljefi su prikazivali Raspeće, sv. Florijana, sv. Ladislava i sveca s krunicom (vjerojatno sv. Filip Neri).¹⁷ To zvono iz 1798. zacijelo je pripadalo u onu grupu Schifferovih zvona za sv. Ivana, koja su isplaćena sva tri 1799. godine. Prema Schifferovim zapisima, primio je on od crkve sv. Ivana 1805. godine staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. ¹⁸ I to je zvono još zatekao u zvoniku prof. Tkalčić 1917. g. To je bilo

skoj i Slavoniji, koje je 9. VIII 1917. stavilo to zvono pod zaštitu uvrstivši ga u Popis crkvenih zvona na području nadbiskupije zagrebačke, koja su se radi umjetničke ili historičke vrijednosti imala izuzeti od uporabe u ratne svrhe. U tiskanom popisu objavljenom u Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke, 28. VIII 1917, str. 61, pod br. 124, pomutnjom slagara ponovljena je kod tog zvona oznaka »župna crkva sv. Marije«, dok je u rukopisu tog spisa stavljeno tu »župna crkva sv. Ivana«, 900 kg, god. 1785, A. Schiffer, Zagreb.

¹³ Barle, Zupa sv. Ivana, str. 24.

¹⁴ Kukuljević spominje u Viencu, 1880, str. 143, da je Schiffer primio od crkve sv. Ivana u Novoj Vesi tri zvona od 166, 70 i 16 funti te izlio tri nova od 965, 523 i 307 funti za 1278 forinti.

¹⁵ U bilježnici pohranjenoj u ostavini V. Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt, pod br. 1063 a i b.

¹⁶ Kukuljević spominje u Natpisima, str. 363, br. 1253: zvono u sv. Ivanu s natpisom SUM FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFFRER 1793, a i u Viencu iz 1880, na str. 143. navodi Kukuljević ukratko da ta crkva ima Sifferovo zvono iz 1793.

Sudeći po tekstu natpisa, ta je godina zacijelo pogrešno zabilježena s jednog od zvona iz 1799, što su još 1917. bila u sv. Ivanu pa ih je Povjerenstvo pomno opisalo. — Kukuljević navodi u Natpisima, str. 364, pod br. 1528 i zvono u sv. Ivanu s natpisom ZAGRABIAE 1797, a i u Viencu 1880, na str. 143. veli da crkva sv. Ivana ima Siferovo zvono iz 1797. godine, no zacijelo se tu radi o zvonu iz 1798. godine u tom zvoniku, jer je brojka 8, kako je to u Hoffilerovoj bilježnici vrlo pomno nacrtano i komentirano, malko otvorena, pa se mogla i čitati kao 7.

¹⁷ Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt, pod br. 725 b. — O sv. Filipu v. K. Künstle, Ikonographie, II, 505.

¹⁸ Kukuljević u Viencu, 1880, str. 159, navodi da je god. 1805. A. Sifer primio od crkve sv. Ivana staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. — Kukuljević veli, ibid, str. 171, da je Sifer preuzeo iz Nove Vesi u Zagrebu godine 1813. dva zvona od 115 i 89 funti pa načinio nova od 226 i od 221 funte za 408 forinti. — O tim zvonima iz 1813. g. ne kaže Barle ništa.

26. RASPELO od crno obojena drva s posebnim brončanim korpusom Krista i reljefom Marijina dolaska u nebo. Možda domaći rad XVII—XVIII st.

zvono sv. Barbare, promjera svega 60 cm, visine 47 cm, s natpisom: ME FUDIT ANTONIUS SCHIFFER ZAGRABIAE ++ 1805 +, a reljefi u donjem dijelu prikazivali su okrunjenu sv. Barbaru s palmom u desnoj ruci i s kaležem u lijevoj, zatim Raspeće, pa klečećeg sveca, kraj kojega su lijevo i desno iz oblaka izlazile strijele,¹⁹ te napokon Bogorodicu.

Prema tome je do 1917. bilo sačuvano u zvoniku sv. Ivana svih pet zvona, koja je za tu crkvu izveo Schiffer, a spomenuo ih je i Barle u svojoj radnji. U doba prvog svjetskog rata jedva je uspjelo zem. povjerenstvu sačuvati najljepše i najstarije Schifferovo zvono u Sv. Ivanu, dok su ostala zbog strogih vojnih propisa morala u ljevaonicu.

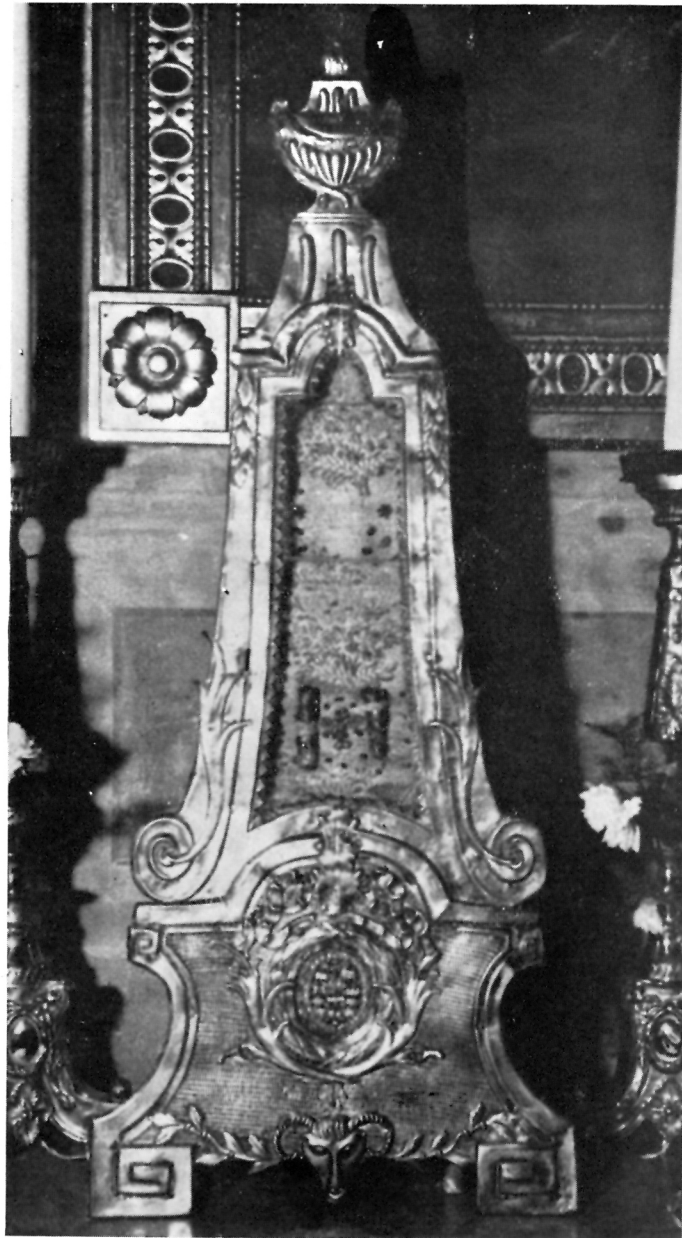
¹⁹ Možda je to bio lik sv. Antuna pustinjaka, kraj kojeg su prikazivali plamenove što izlaze iz zemlje. Künstle, Ikonographie, II, str. 67.

Pored tog Schifferovog zvona iz 1785. godine, danas su u zvoniku *dva novija zvona*, izlivena u Ljubljani 1926. godine, a posvećena, po uzoru na ona dva što su nekoć bila u tom zvoniku, Sv. Mariji i Sv. Mihaelu.²⁰

U nižem katu zvonika smještena je vrlo zanimljiva stara *toranjska ura od kovana željeza* s tri valjkasta

²⁰ Desno zvono, visoko s krunom 91 cm, a promjera 100 cm ima u najdonjem pojasu između dvije kružne crte natpis: SVETA MARIJO MAJKO BOŽJA BUDI NAM MAJKA I POMOČNICA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ŽUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane reljefni lik uspravne Madone, frontalno postavljen, ruku prekrštenih na prsima, a uokviren zupčastom mandorlom. Na drugoj strani je natpis u okviru urešenom volutama, cvijećem i školjkom: STROJNE TOVARNE IN LIVARNE LJUBLJANA ST. 1698. U gornjem su pojasu girlande a u donjem izolirani, uspravni, srcoliko uokvireni, lisnati motivi.

Lijevo zvono visoko je s krunom 82 cm, a promjer mu je 90 cm. U donjem dijelu je natpis uokolo: BLAŽENI MIHAELE ARKANDJELE ČUVAJ NAS U SVAKOJ POGIBELJI DUŠE I

27 b RELIKVIJAR OD POSREBRENE MJEDI
Možda domaći rad kraja XVIII st.

zupčanika za utege, a iznad njih je manji kontrolni sat s rimskim brojkama od I do XII i s natpisom: Wendelin Jäger Grossuhrmacher in Innsbruck 1874.²¹

Spomenuo bih još dvojica vrata od kovana željeza izvedena u stilu novog rokoka, istovremeno kada je podignuta ograda oko crkve 1911—12. godine, u kojoj su ta vrata smještena.²²

TIJELA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ZUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane čitav lik sv. Mihaela sa štitom u ljevici a spuštenim mačem u desnici. Na drugoj strani je natpis u kićenom okviru poput onog na zvonu sv. Marije i s istim natpisom, ali št. br. 1699. U donjem dijelu trupa teče unaokolo kontinuirana osmičasto prepletana vrpca s rozetama u očicama. U gornjem dijelu zvona je kružni pojas lisnatih vitica, a ispod njega su cvjetne girlande.

²¹ O nabavi te ure god. 1874. piše Barle, nav. dj., str. 25.

²² Sadašnji župnik dr Ante Grščić saopćio mi je te podatke, kao i to da je 1926/27. vihor odnio dio limenog krova na lađi, pa je tada lađa pokrita eternitom.

No prije nego završim ovaj prikaz metalnih spomenika vezanih uz crkvu sv. Ivana želio bih upozoriti na zanimljiv otisak starog pečatnjaka župnika sv. Ivana, koji se sačuvao na ispravi izdanoj 7. IV 1382. godine u Zagrebu.²³

Taj pečat utisnut je u tanak crven sloj voska²⁴ na podlozi smeđeg običnog voska, koji je polujajoliko ob-

²³ U Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Act. monnaster. Garić, fasc. 2, nr. 42. Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, Povjesni spomenici... Zagreba, I, str. 294, doc. 309.

²⁴ Upotreba crvenog voska bila je u srednjem vijeku dozvoljena samo povlaštenim osobama. Upravo potkraj 14. stoljeća počelo se pridavati osobitu važnost povlastici, koja je dozvoljavala upotrebu crvenog voska u pečačenju. Usp. Egon v. Berchem, Siegel, Berlin 1918, str. 31. — Novoveški župnici nosili su od 1351. u toku pet stoljeća, sve do sredine 19. st. naslov dvorskog biskupskog kapelana, te su imali pravo na posebne počasti (Barle, nav. dj., str. 32). Jedna od takvih počasti bila je vjerojatno i ta da su smjeli upotrebljavati crven pečatni vosak.

PEČAT ŽUPNIKA CRKVE SV. IVANA U ZAGREBU IZ SREDINE XIV SV. NA ISPRAVI IZ GOD. 1382. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

likovan. Otisak je dobro sačuvan, uspravna, šiljato-ovalna oblika,²⁵ a na njegovu rubu može se čitati

S. PLEBANI. SANCTI. IOHANNIS. DE. ZAGRABIA.

U sredini je pod malim baldahinom stojeći lik sv. Ivana Krstitelja, koji u ljevici drži okruglu ploču, na kojoj je prikazano janje, što jednom nogom pridržava malenu zastavu (križa), a glavu je okrenulo unazad prema toj zastavi, koja se uzdiže iznad njegovih leđa. Sv. Ivan stoji na podnožju, koje je u donjem dijelu svedeno u luk, a ispod tog luka je malen profilni lik anđela

²⁵ Taj oblik postao je već u toku 13. st. značajan za crkvene odnosno svećeničke pečate. Usp. Paul Ganz, *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz*, Frauenfeld, 1899, str. 158.

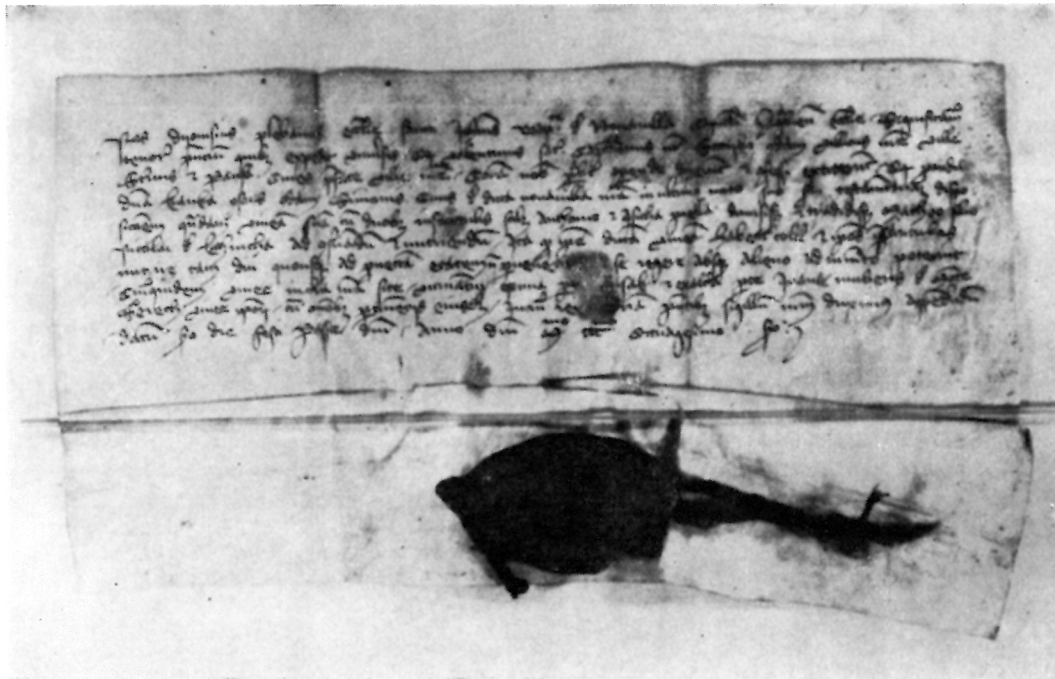
²⁶ Na lijevoj strani podnožja, na kojem stoji sv. Ivan, opaža se otisak nehوتيčnog utiska na pečatu, zacijelo od ruba samog pečatnjaka, kad je bio dignut s voska, pa je njegov lijevi rub malko utisnuo ovo mjesto još mekanog voska, gdje bi se trebao nalaziti lijevi dio svedenog podnožja. Inače je pečat vrlo dobro očuvan, a samo lijevi donji rub podloge od smeđeg voska je okrnjen. Pečat je spojen s pergamenom svilenom uzicom spletenom od ljubičastih i crvenih niti.

što kleči a uzdignute ruke sklopio je u molitvi. Na bočnim stranama luka nalazi se po jedan malen trolistan motiv. Pečat je visok 4,8, a širok 2,8 cm. Smeđi vanjski dio podloge pečata visok je 5,6 cm, a širok 3,5 cm, dok najveća debljina polujajolikog pečata iznosi 1,6 cm.²⁶

U srednjem vijeku izrađivali su pečatnjake ponajviše svjetovni zlatari,²⁷ pa je vjerojatno i taj pečatnjak novoveškog župnika bio djelo nekog od onih mnogobrojnih zagrebačkih zlatara 14. stoljeća.²⁸ Ljepotom izvedbe ne zaostaje taj rad za dobrim djelima zapadnoevropskih pečatorezaca tog doba.²⁹

²⁷ Paul Kletler, *Die Kunst im österreichischen Siegel*, Wien, 1927, str. 3. Najtoplije zahvaljujem arhivistu Bartolu Zmajiću u Arhivu Hrvatske, koji me je najsusretljivije uputio na knjige o pečatnjacima, kojima sam se služio u ovoj radnji.

²⁸ I. Bach, *Zagrebački zlatari XIV stoljeća*. U Zborniku iz starog i novog Zagreba, III, Zagreb, 1963, str. 56. i str. 58, bilj. 8.
²⁹ Egon v. Berchem, *Siegel*, Berlin, 1918, str. 116, sl. 103: pečat grada Andernacha iz 1344. g.; str. 161, sl. 139: pečat Konrada, prepošta samostana Solnhofen, 1388. Ne može se, ipak, mjeriti s kičenošću i minucioznošću nekih biskupskih pečatnjaka XIV st. kao što je npr. onaj Alberta III od Pasaua (1362—1380). Berchem, nav. dj. str. 145, sl. 131.

ISPRAVA KOJOM NOVOVEŠKI ŽUPNIK DIONIZ POTVRĐUJE 7. IV 1382. U ZAGREBU, DA SU DJECA KAVKE, ŽENE POK. ŠIMUNA, NJEZINOM OPORUKOM PREDANA ZAJEDNO S NJENIM VINOGRADOM BRIZI MATIJE, SINA NIKOLINA IZ KOZNICE. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

Taj zagrebački pečat srodan je nekim austrijskim pečatima 14. stoljeća. Na pečatu prepošta Nikole von Stainz (1324—1345) dominira lik sv. Katarine, koja drži blizu glave svoj emblem: kotač,³⁰ upravo kao što sv. Ivan na zagrebačkom pečatu drži ploču s janjetom. Najsrodniji je zagrebačkom primjerku pečat prepošta Petra von Seckau (1350—1372), gdje vidimo u gornjem dijelu malen baldahin, pod kojim je prikazan prizor Navještenja, a ispod tog prizora je podnožje svedeno u luk, pod kojim je klečeći lik. Na bočnim stranama tog luka su sitne četverolisne rozete.³¹ Taj pečat, koji je nastao zacijelo u isto vrijeme kada i novoveški, pokazuje utjecaj talijanskih pečata na austrijske pečatore. Paul Kletler istakao je u svojoj studiji o umjetnosti austrijskog pečata da su talijanski majstori voljeli podijeliti polje pečata vodoravno ne samo u dva nego često i u tri dijela, dok je tradicija njemačkih pečata bila da jedinstven lik dominira čitavom plohom pečata i da naglašava njegovo vertikalno stremljenje.³² Zagrebački pečat pokazuje takvu razdiobu, kao i čitav niz austrijskih pečata, no za sada bi bilo preuranjeno stvarati na temelju toga neke zaključke, jer je repertoar sačuvanih pečata Hrvatske još premalo proučen.

Upravo četrnaesto stoljeće bilo je doba najljepšeg razvoja umijeća pečatorezaca.³³ Tim otiskom pečata, koji nam je sačuvalao oblik vrlo skladnog i suvremenog

metalnog pečatnjaka izrađenog za župnika sv. Ivana sredinom 14. stoljeća, te nam predočuje najstariju umjetninu te crkve,³⁴ završio bih ovaj pregled metalnih spomenika.

Polazeći iz sakristije sv. Ivana, a pregledavši zatim metalne predmete u samoj crkvi i napokon na njezinu tornju, našli smo se pred ovim pečatom, pohranjenim u Arhivu Hrvatske, zapravo na samom početku povijesti te stare zagrebačke crkve. Tako na kraju ovog prikaza možemo nadovezati na onaj kalež kasne gotike, pohranjen u sakristiji sv. Ivana, i zatvoriti krug šest stoljeća povijesti metalnih spomenika novoveške župne crkve.

Dalja istraživanja umjetničke obrade metala u Hrvatskoj bez sumnje će s vremenom pridonijeti razjašnjenju porijekla i drugih pitanja u vezi sa spomenicima koje sam ovdje prikazao. Objavom te građe želio sam pomoći da se ona nađe pri ruci onima što će potanje proučavati povijest naših pečata, zvona i drugih skupina spomenika Hrvatske. Premda metalni spomenici Sv. Ivana ne sadržavaju ni jedan predmet, koji bi se izvanredno isticao svojom umjetničkom vrijednošću, ipak je prosjek kvalitete tih djela na razini dobrih ostvarenja svog vremena ne samo kod nas nego i u mnogim susjednim zemljama.

³⁰ Kletler, nav. dj., str. 16, sl. 37.

³¹ Kletler, nav. dj., str. 51. i 55, te sl. 102.

³² Kletler, nav. dj., str. 18.

³³ Kletler, nav. dj., str. 3.

³⁴ Vjerojatno je to bio prvi tj. najstariji pečat novoveškog župnika, jer je crkva sv. Ivana, koja je tada tek bila u izgradnji, u novoosnovanoj općini Nove Vesi, postala župnom 1347. godine

(I. K. Tkalčić, Povj. spomenici... Zagreba, I, str. 193, doc. 214. Usp. ibid, str. CXLVIII), a spomenut, sačuvani nam pečat utisnut je 35 godina kasnije. Tom ispravom koja ga je sačuvala potvrdio je novoveški župnik Dioniz 7. IV 1382. da je Šimunova udovica Kavka oporučno ostavila svoje trsje u Bukovcu Mateju sinu Nikolinu, iz Kosnice, uz obavezu da trsje obrađuje i da othranjuje njezinu djecu, sina i kćer, dok ne postanu punoljetni. Tkalčić, nav. dj. I, str. CLI, Barle, župa sv. Ivana, str. 35.

METALLGEGENSTÄNDE AUS DER ST. JOHANNESKIRCHE IN ZAGREB

(2. Teil)

In dem vorigen Peristil-Heft sind Metallgegenstände die in der Sakristei der genannten Kirche aufbewahrt werden, veröffentlicht worden. Hier sind jene Arbeiten, die sich in der Kirche selbst befinden, beschrieben und reproduziert. Die meisten stammen aus der Zeit als die neue Kirche gebaut und mit neuem Inventar ausgestattet wurde d. h. vom Ende des 18. Jh. und zu Beginn des 19. Jh. Ein Kruzifix (26) hat noch barocke Formen und könnte aus dem 17. oder aus dem beginnenden 18. Jh. stammen, während ein anderer (14) schon Rokokoformen zeigt und stammt wohl aus den 50er bis 80er Jahren des 18. Jh. Die anderen Gegenstände, eine Hängelampe, verschiedene Leuchter, Kanonentafelrahmen und Reliquiare sind alle im frühklassizistischen Stil der letzten Jahrzehnte des 18. Jh. gestaltet. In einem Kanonnetafelrahmen ist ein Stich von

Antonio Visentino aus Venedig um 1770 erhalten. Die meisten Gegenstände sind aus versilbertem Messing, wohl von Zagreber Meistern gemacht worden.

Die kupferne frühklassizistische Turmbedeckung ist von Zagreber Meistern Mathias und Josef Scheck im J. 1799. ausgeführt worden. Im Turme ist die Glocke aus d. J. 1785, ein gutes Werk des Zagreber Giessers Anton Schiffer (Schiffner). Vier andere Glocken von demselben Meister, die in den Jahren 1798, 1799 und 1805 für diese Kirche gegossen wurden, sind in J. 1917 für Kriegszwecke requiriert und vernichtet worden. Alte schmiedeiserne Turmuhr, die noch erhalten ist, wurde von Wendelin Jäger in Innsbruck im J. 1874 gemacht.

Im Zagreber Staatsarchiv ist auf einer Urkunde vom 7. IV. 1382 der Siegelabdruck des Pfarrers der Zagreber St. Johannes Kirche aufbewahrt. Der Siegel ist einigen österreichischen Siegeln des 14. Jh. verwandt und zeigt den Einfluss italienischer Siegel, der auch in den österreichischen Exemplaren dieser Zeit festgestellt war.

1 Arh. Špiro Nakić, KUĆA VICKA NAKIĆA (1900—1902) Split, Narodni trg

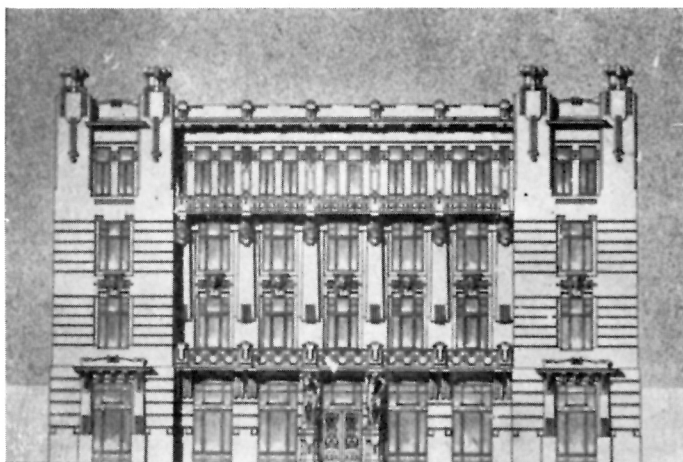
Nevenka Božanić-Bezić

Prilog proučavanju secesije u Splitu

Novim političkim i društvenim preporodom u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća stvorili su se novi i bolji uvjeti za razvitak ekonomske, kulturne i umjetničke djelatnosti, što se posebno odrazilo u Splitu, koji je dobivanjem željezničke pruge još 1877. godine¹ i izgradnjom industrije, posebno tvornica cementa, postajao sve značajniji centar Dalmacije. Osim toga i pobjeda Narodne stranke u Splitu 1882. godine, kada je u gradu bilo oko petnaest tisuća stanovnika, značila je veliku prekretnicu u njegovu razvitku. Sve to odrazilo se i na graditeljsku djelatnost, koja se koncem prošlog i početkom ovog stoljeća uglavnom kretala u okvirima neostilova, tada raširenih po cijeloj Evropi.

U Splitu se u neostilovima gradilo sve do I svjetskog rata, i to su najizrazitije javne zgrade, čiji su gotovi projekti dolazili najčešće iz tadašnjeg tehničkog odjela ministarstva u Beču. To su biskupska palača (1901—1903), zgrada srednje tehničke škole (1903—1904), tzv. režijska duhana (1904—1905), Velika realka (1908—1910), građene u stilu neorenesanse, te nekoliko stambenih kuća i vila na tadašnjoj periferiji grada.² Jedna je od najznačajnijih građevina sagrađenih u neorenesansnom stilu devedesetih godina prošlog stoljeća Narodno kazalište, projektirano i izvedeno od splitskih arhitekata Emila Vecchiettija i Ante Bezića.³

Na prijelazu stoljeća spominje se u Splitu nekoliko arhitekata i graditelja; oni su izgradili većinu stambenih i javnih zgrada. To su Emil Vecchietti, Ante Bezić, Špiro Nakić, Andrija Peričić,⁴ te nekoliko manje istaknutih graditelja i poduzetnika, koji se uglavnom spo-

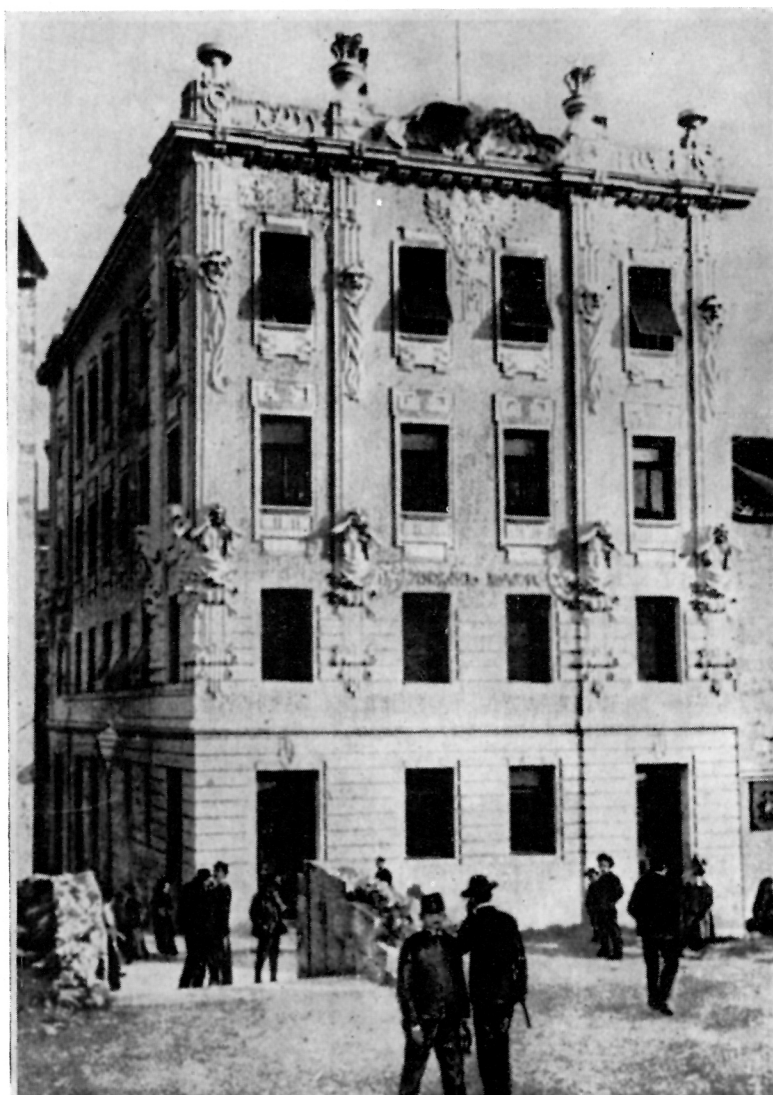

2 Arh. Kamilo Tončić, NACRT ZA PROČELJE SUMPORNOG KUPALIŠTA, Split

¹ C. kr. dalmatinska željeznica. Avvenire, 1—10. X 1877.

² S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću (1806—1958). Zbornik Društva inženjera i tehničara. Split 1958.

³ D. Kečkemet, Splitski arhitekti prošlog stoljeća. Slobodna Dalmacija, 4. VIII 1951.

3 Arh. Kamilo Tončić, SUMPORNO KUPALIŠTE
Split, Marmontova ul. (iz vremena gradnje, 1903. g.)

minju kao izvođači. Njihovi projekti najčešće su projektirani u neostilovima, a tek neki izveden je u novim tek naslućenim oblicima secesije. U tom stilu projektirao je i izgradio arhitekt Špiro Nakić⁵ od 1900. do 1902. godine kuću Vicka Nakića na Narodnom trgu, koja je iako nenametljiva i skromna, s plitkim reljefnim ukrasima okrnjila cjelinu tog historijskog ambijenta stoljećima izgrađivanog i pregrađivanog.⁶ Kuća zatvara zapadni dio trga, ima tri kata i u prizemlju dućane s isturenim drvenim okvirima. Uglovi kuće su zaobljeni, a krov na četiri vode pokriven je crijepom. Prozori su plitko urezani u plohu zida, u sredini ih je pet, a na svakoj strani na zaobljenim uglovima po dva. Kuća ima pored glavnog pročelja još sjeverno i južno, ali jednostavnije i s manje ukrasa. Na drugom katu je dugi balkon sa željeznom ogradom ukrašenom medaljonima na proboj i šipkama zavnutim u volute. Pet središnjih prozora zatvaraju plitki polupilastru u donjem dijelu ukrašeni kanelirama, a u gornjem maskeronima i medaljonima s inicijalima VN i SN, Vicka Nakića, vlasnika i Špira Nakića projektanta i graditelja. Iznad prozora trećeg kata teče vijenac u plitkom reljefu s motivima

girlandi, vijenaca i traka, te ispisanom godinom gradnje — 1900 —. Vijenac krova ukrašen je nizom ovulusa, a na krajevima s glavama maskerona. Na krovu su okrugli prozori, čiji su rubovi ukrašeni volutama. Unutrašnjost kuće djelomično je pregrađena, ali se ipak može naslutiti njen osnovni raspored, koji je i inače karakterističan za izgradnju toga vremena. To su uglavnom dugi uski hodnici iz kojih se ulazi u velike i prostrane sobe. Kuhinje i hodnici obloženi su po zidovima i podovima raznobojnim majoličnim i cementnim plo-

⁴ Sezdeset godina splitskog kazališta. Split 1953, str. 8—10.

⁵ Jedinstvo, 1. V 1900.

⁶ U svibnju 1900. godine počele su se rušiti stare kuće u zapadnom dijelu Narodnog trga, da bi se na tom mjestu mogla sagraditi nova kuća, a vjerojatno i zbog toga da središnji gradski trg dobije jednu monumentalnu građevinu po uzoru na ukus XIX stoljeća u susjednim evropskim zemljama. Prošlo stoljeće upropastilo je na taj način mnoge historijske ambijente i porušilo gradske zidine ne samo kod nas već i u mnogim evropskim gradovima. Ova kuća imala je tendenciju da zatvori pogled na neugledne i male kuće ovog splitskog predjela. — C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil 1, Zagreb 1954, str. 102.

4 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (nakon pregradnje)

ćicama, čiji su rubovi najčešće ukrašeni ornamentima u stilu secesije.

Arhitekt Spiro Nakić bio je prvi nosilac stila secesije u Splitu, iako je on u isto vrijeme na traženje naručilaca projektirao u neostilovima, jer su neostilovi u to vrijeme bili bliži ukusu građana nego novi stil secesija. Ako ovu Nakićevu građevinu gledamo izvan historijske cjeline, koju je ona narušila i u koju se nikad nije uklopila, kuća je projektirana dosljedno u stilu secesije pod utjecajem bečke škole, ali s mjerom i ukusom, što odaje solidnog i sposobnog arhitekta. Po toj jedinosti sačuvanoj njegovoj građevini to ne možemo u cjelini utvrditi, ali stjecajem okolnosti i tadašnjih pri-

⁷ Spiro Nakić završio je Obrtnu školu u Trstu, a zatim arhitektonski odsjek na Bečkoj umjetničkoj akademiji. Nakon završenog školovanja radio je u Ministarstvu građevina u Beču i tu se bavio projektiranjem, ali su njegovi radovi zasad potpuno nepoznati. Oko 1900. godine položio je u Zadru ispit za građevinskog poduzetnika i nastanio se u Splitu. Osim ove zgrade poznato je da je projektirao ložu na vili Šperac u Zagrebačkoj ulici 3. u Splitu u neorenesansnom stilu, vršio je nadzor nad izgradnjom biskupske palače (danas Tehnički fakultet), čiji su projekti također u istom stilu izrađeni u Beču i dr. Jedinstvo, 6. VI 1900. — 10. VIII 1900. — 19. IV 1901.

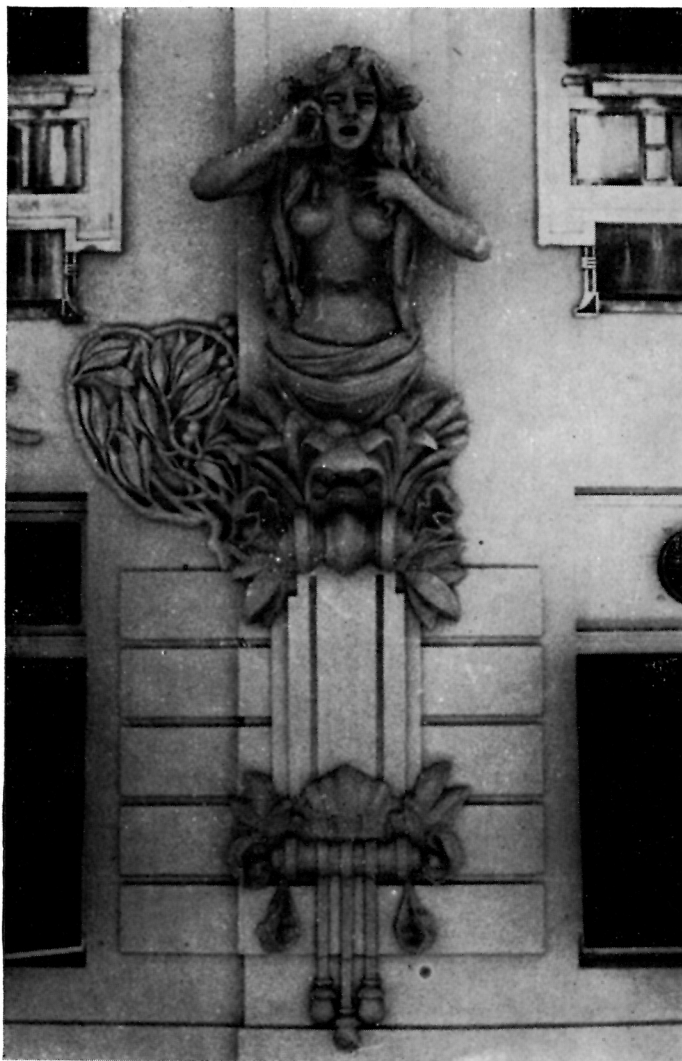
lika i ukusa, on se vjerojatno nije mogao dalje razviti. Iako je od tada prošlo nešto više od pola stoljeća, podatke o njegovoj djelatnosti u Splitu i izvan njega nije bilo moguće kompletirati i istražiti.

Intenzivnija izgradnja u stilu secesije počela je prvih godina ovog stoljeća, kada je u Split došao arhitekt Kamilo Tončić, koji je projektirao i izgradio dvije značajne javne zgrade, a to su Sumporno kupalište u Marmontovoj ulici i Hrvatski dom sada Omladinski u Omladinskoj ulici.

Sumporni izvori u Splitu pobudili su zanimanje javnosti već polovicom XIX stoljeća,⁸ ali se tek 1901. godine počelo graditi kupalište za njihovo korištenje. Projekt za izgradnju, koji nije u cjelini izveden, izradio je arhitekt Kamilo Tončić nakon završene Visoke tehničke škole u Beču 1900. godine. Evolucija stilova i stvaranje novog izraza u umjetnosti potaknuta od istaknu-

⁸ Trigari (V.), L'acqua minerale solforosa di Spalato. La Dalmazia 1846. str. 273. — M. Cattani, Cenni sull'acqua minerale solforosa — salina di Spalato in Dalmazia. Il Nazionale, Zadar, 8. VIII 1868.

⁹ O. Wagner, Einige Skizzen. Projecte und ausgef. Bauwerke. Wien 1897. knj. I, II.

5 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (detalj s pročelja)

tog bečkog arhitekta Otona Wagnera⁹ odrazila se na tadašnju mladu generaciju naših arhitekata i umjetnika, koji su se u to vrijeme školovali u Beču, pa je tako i Tončić prihvatio ovaj novi stil i prenio ga u Dalmaciju, odnosno Split u kome se on jedino i razvio. Razvitku toga stila pogodovale su i tvornice cementa u neposrednoj okolici grada, te tvornica cementa Betizza na zapadnoj obali u Splitu,¹⁰ koja je proizvodila figurativne elemente i ukrasne dijelove od cementa armiranog željezom, a njima su se ukrašavala ožbukana pročelja kuća građena cementom i ciglom. Osim toga ta tvornica je proizvodila cementne i majolične raznobojne pločice i mozaike, kojima su se ukrašavali pročelja kuća, podovi i zidovi ponutrica.

Zgrada Sumpornog kupališta sagrađena je u Marimontovoj ulici na mjestu gdje su se pojavili izvori sumporne vode, a osim toga i na položaju, koji je početkom ovog stoljeća pomalo postajao i uže središte grada. Glavno pročelje okrenuto je prema Zapadu, s južne

strane zgrada je prigradena uz susjednu kuću, a sjeverno pročelje nalazilo se u uskoj ulici. Zgrada ima prizemlje i tri kata. U prizemlju su dvojna ulazna vrata, između njih dva prozora, a na svakom katu zapadnog pročelja su po četiri prozora. Sjeverno pročelje je nešto duže, pa svaki kat ima po šest jednakih prozora. Prozori su u prizemlju i prvom katu plitko usječeni u zidnu plohu i bez ukrasa, a prozori na drugom i trećem katu imaju okvir izveden u plitkom reljefu s geometrijskim ukrasima. Vrata prizemlja nekoliko su puta pregrađivana,¹¹ a samo su vrata na sjevernom pročelju ostala iz vremena gradnje. Ona su dvokrilna, jednostavno usječena u zidnu plohu, izrađena od smeđe bojadanog drva i u gornjem dijelu ostakljena. Ukrašena su plitkim reljefom geometrijskih ukrasa. Iznad prozora prvog kata postavljeni su plitki polupilastru, koji su u dnu ukrašeni ženskim likovima, čije su grudi otkrivene, a noge nestaju u naborima tkanine, stiliziranim biljnim ukrasima i vrpcama. Između dva polupilastra gla-

¹⁰ S. Muljačić, *Historijat izgradnje priobalnog pojasa u splitskoj luci, od Matejuške do Sutipana (1850—1960)*. Urbs, Split 1959—1960. str. 52.

¹¹ Izvorno pročelje prije pregradnje prizemlja vidi se na sačuvanoj fotografiji, u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju u Splitu.

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrana mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu limeonom okruglom pločicom izrezanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštена grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare...*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izlisanog posrebranja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrane mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

21 OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima.
Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

i dr. Iznad glave ovna nije aplicirana ruža, nego samo malen list akantusa, a kraj gornjeg većeg otvora lijevo sačuvan je malen četvorinast usad, u koji je nekoć zacijelo nešto bilo utaknuto, a i s desne strane se vide dvije rupe gdje je bio učvršćen pandan takva usada.²

Na istom oltaru sv. Dominika nalaze se i

28) *Četiri svijećnjaka* nalik onima na glavnom oltaru, trostranog podnožja na tri uglate volute, na kojima je po jedan češer, a između voluta ovalan medaljon uokviren vijencem s vezankom na vrhu. Ispod medaljona je četverolisni motiv. Volute počivaju na tri niske, okrugle nožice, koje se gore uvijeno sužuju. Prijelaz na nodus čini mosurast član urešen u donjem dijelu nizom kosih pačetvorina, po sredini vijencem, a na vrhu lime-nom okruglom pločicom izrežanom u obliku osam listova. Na njoj počiva kruškolik nodus mosurastog podnožja, a u donjem dijelu urešen izoliranim jezičastim uspravnim listovima, dok na najširem dijelu ima valjkast vijenac, urešen motivom užeta, te u gornjem dijelu izmjenično duže i kraće uspravne užljebine. Iznad nodusa ponavlja se osmerolisna limena pločica, a nad njom mosurast član, koji nosi vitak piramidalan član, valovito profiliranih i sploštenih bridova, a na tri stranice uokvirene uglatim volutama urešen je po jednim uspravnim listom akantusa, iznad kojeg je spuštena grana vijenca. Manja šesterolisna limena pločica odvaja taj član od idućeg mosurastog, koji čini prijelaz na čašku, u donjem dijelu zaobljeno izbočenu i narebranu, a u gornjem urešenu izoliranim jezičastim listovima te

² Taj tip ranoklasicističkih relikvijara razvio se iz kasnobaroknih tzv. pločastih i piramidalnih relikvijara. Usp. Joseph Braun, *Die Reliquiare...*, Freiburg im Breisgau, 1940, str. 274—275.

stepenastim prijelazom na rub, koji je oblikovan osmerolisno poput donjih limenih pločica. Ti su svijećnjaci od mjedi, a kromirani su u novije vrijeme umjesto izli-zanog posrebrjenja. Visoki su 68,5 cm do željeznog tanjurića. — Doba im je kraj XVIII stoljeća.

Na suprotnom oltaru arkanđela Mihaela su:

29) *Četiri nekromirana takva svijećnjaka* od posrebrene mjedi, također visoka 68,5 cm.

30) *Dva kromirana svijećnjaka* na tom oltaru, visoka 59,5 cm, izrađena su poput onih na glavnom oltaru (pod br. 17), ali im manjkaju girlande i vijenci, što su nekoć bili oviti oko stupića na nozi.

Dva kromirana relikvijara na tom oltaru noviji su pandani onih na suprotnom, ali ponavljaju samo njihove obrise te su ponegdje urešeni apliciranim fragmentima motiva užeta ili dijelova girlanda, što su nekoć bile na svijećnjacima pod br. 30.

Unatoč tim novijim kromiranjima i preinakama sačuvan je u crkvi sv. Ivana znatan broj od tridesetak naprijed opisanih metalnih radova, kojih je najveći dio nastao krajem XVIII stoljeća te nam u svjetiljci za vječno svjetlo, raznolikim svijećnjacima, okvirima kanonskih ploča i u relikvijarima na oltaru sv. Dominika prikazuju zacijelo preostali dio opreme iz doba župnika Mije Sinkovića, koji je od 1782. do 1803. podigao novu crkvenu zgradu i pobrinuo se za njeno unutarnje uređenje. Vjerojatno su ti mnogobrojni predmeti od mjedena lima djela domaćih obrađivača mjedi (zvanih

22 BOČNI OKVIR KANONSKE PLOČE, od posrebrnena mjedena lima. Vjerojatno domaći rad kraja XVIII st.

pojasari ili aurichalcarii), kojih je u to doba živjelo dosta u Zagrebu.³

Spomenuo bih još neka djela od metala, izvedena u vezi sa zvonikom crkve sv. Ivana. Gornji dio zvonika pokrit je bakrenim limom. Taj bakreni pokrov u najdonjem dijelu iznad tornja čini prvo četverostranu, blago svedenu kapu, a zatim se izdiže niskim osmerostranim članom na elegantno izvijen kruškolik osmerostran dio, koji je u donjoj široj česti urešen iskucanim parovima S-voluta, što se gore dodiruju malim izdancima C-voluta, dok se na užem gornjem dijelu kruškolike česti zvonika niže osam festona lišća i voća, vrlo uzanih, značajnih za ranoklasicističku suzdržljivost. Ti festoni vise na po dvjema polukuglastim izbočinama. Iznad toga, a između dva istaknuta, višestruko profilirana vijenca nizak je najuži dio vrha zvonika, osmerostran, urešen na stranicama s po tri izolirana, uspravna, jezičasta lisnata motiva. Iznad gornjeg vijenca slijedi zv-

nolik dio, također osmerostrano podijeljen, a na svakoj stranici ima po dva para C-voluta razmještenih u obliku romba uvijenih stranica. Od te zvonolike česti opet je profiliranim vijencem odvojena najviša lukovičasta, koja nosi kuglu sa željeznim dvostrukim križem. Na osam stranica lukovičasta vrha opet su po tri uspravna jezičasta lista, od kojih je srednji viši od postranih. Vrlo skladno su odmjereni odnosi između pojedinih česti tog zvonika, kao i tih raznolikih, brižno izvedenih ornamentalnih motiva. Sudeći po stilu, možemo smatrati majstorima, koji su izveli taj rad, zagrebačke limare Matiju i Josipa Schecka, koji su zabilježili 1799. godine svoja imena u jabuci na zvoniku.⁴

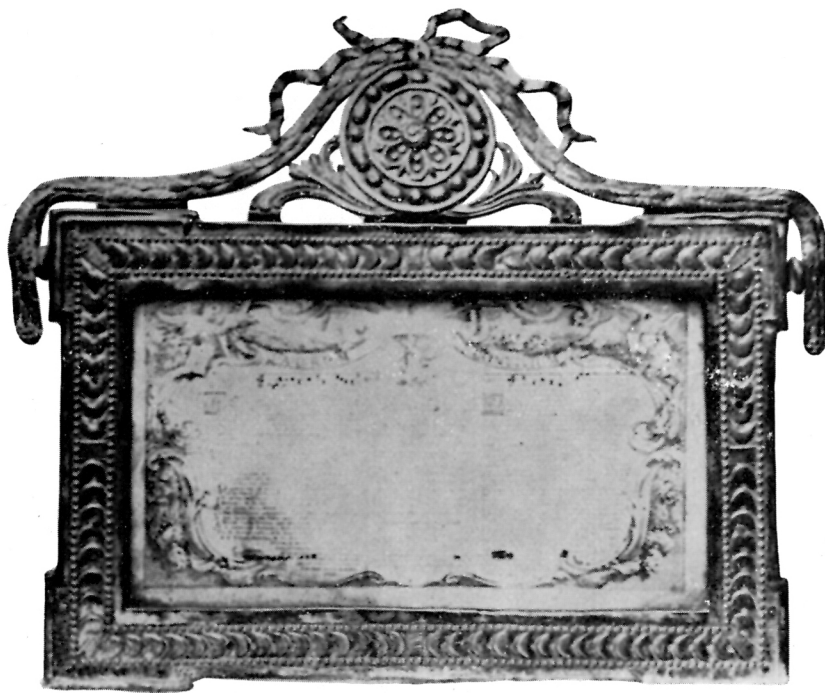
Barle je iznio prema arhivskoj građi⁵ brigu župnika Mije Sinkovića da novu crkvu, koju je on dao izgraditi, pokrije čitavu bakrom, zajedno sa zvonikom. Taj bakreni krov iznad same crkve stradao je, kako opisuje Barle, od jake bure 1826. i 1875, no bio je opet učvršćen, dok nije u toku prvog svjetskog rata po odredbi vojnih vlasti bio skinut da se upotrijebi — zbog nestašice bakra — za ratne svrhe. Tada je crkva privremeno pokrita željeznim limom, a zatim je barem lađa pokrita eternitom, dok je svetište još danas ostalo sa spomenutim provizornim pokrovom.⁶

³ Popisi zagrebačkih građana druge polovine 18. stoljeća i prve polovine 19. stoljeća sadržavaju imena mnogih pojasara. Podatke o njima sabrao sam u posebnoj radnji. Na žalost mi nije bio pristupan Liber rationum iz doba Sinkovića, koji spominje Barle u svom djelu »Župa sv. Ivana u Novoj Vesi«, Zagreb, 1900, na str. 16. u bilj. 1. Jednom će vjerojatno biti moguće pomoću te knjige računati kao i na temelju kanonskih vizitacija utvrditi imena majstora, koji su izveli neke od metalnih radova sačuvanih u sv. Ivanu.

⁴ Barle, nav. dj. str. 17.

⁵ Nav. dj. str. 17.

⁶ Novije podatke zahvaljujem g. župniku dru Anti Gršćiću.

24 OKVIR ZA CENTRALNU KANONSKU PLOČU, od posrebrene mjeđi, sa starim bakroreznim unutarnjim okvirom Antonija Viscontinija iz vremena oko 1770. god.

U zvoniku su danas tri zvana, od kojih je srednje izradio 1785. zagrebački zvonoljevač Antun Schiffer (Schiffre).⁷ To veliko srednje zvono ima promjer 115 cm, a zajedno s krunom visoko je 100 cm. U gornjem dijelu zvona reljefno je prikazana vrpca, nekoliko puta presavijena, a na njoj je natpis: SUM FUSA AB ANTONIO SCHIFFRER ZAGRABIAE 1785. IN HONOREM SANCTI IOANNIS. Iznad vrpce su cvjetne girlande, a ispod vrpce bogat ukras C-voluta i cvijeća. U donjem dijelu je između dvije kružne crte natpis: A FULGURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE.⁸ Iznad tih dviju crta smještena su četiri reljefna lika, svaki na elegantnom rokoko postamentu od voluta i stilizirana lišća. Na jednom je od tih postamenata raspelo, na drugom Bogorodica sjedeći s djetetom na prijestolju, na trećem stojeći sv. Ivan Krstitelj s janjetom desno do nogu, a držeći u desnici križ s kojeg se spušta vrpca. Na četvrtom je lik bradata muškarca, unatrag zabačena gornjeg dijela tijela sa sjekirom u uzdignutoj ljevici, a desnicom pridržava knjigu na svom desnom kuku. Vjerojatno je to lik sv. Matije, apostola, koji je često

prikazan s takvim atributima,⁹ jer mu je sjekirom bila odsječena glava. Zbog toga je taj mučenik valjda i odabran kao pandan sv. Ivanu, koji je ubijen na sličan način. Likovi su vrlo dobro modelirani, a osobito su u živom pokretu prikazani sv. Matija i Bogorodica s djetetom. Čitavo zvono svojom skladnom kompozicijom i ljepotom izvedbe služi na čast Antunu Schifferu, tom našem zvonoljevaču, koji je bio rodom iz Ljubljane i došao u Zagreb sa znanjem slovenskog jezika, pa ovdje ubrzo naučio hrvatski i gotovo pola vijeka radio zvana osobito za Hrvatsku i Slavoniju te za Međumurje. To Schifferovo zvono sv. Ivana pripada među najranije majstorove radove, jer je svoje prvo poznato nam zvono izlio za župnu crkvu u Novskoj g. 1784.¹⁰ Čim je godine 1785. bio dogotavljen zvonik sv. Ivana, nabavio je župnik Sinković zvono, koje je imalo 13 centi i 34 funta za 931 for.¹¹ To je zacijelo ovo Schifferovo.¹² Barle

⁷ O tom majstoru pisao je Ivan Kukuljević u Viencu, 1880, str. 142. ss. Viktor Hoffiler u časopisu Sveta Cecilija, Zagreb, 1919, str. 41—70: Stari zagrebački zvonoljevci, a Kamilo Dočkal u svojoj knjizi »Naša zvana«, Zagreb, 1942, spominje na str. 105 pored podataka o Schifferu i nestalo njegovo zvono iz sv. Ivana ljeveno 1793. godine.

⁸ Danas su posljednje tri riječi nečitke, jer je zvono tu veoma zaprljano od golubova, što se gnijezde u tornju, a mjesto je vrlo teško pristupačno za čišćenje, no zacijelo piše dalje LIBERA NOS DOMINE, kako je to zabilježeno 1917. godine prigodom pregleda zvona (podaci u ostavini prof. Viktora Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).

⁹ Usp. Karl Künstle, Ikonographie der christlichen Kunst, Band II, Freiburg im Breisgau, 1926, str. 447-448.

¹⁰ Dočkal, Naša zvana, str. 107. Na str. 75. opisuje Dočkal veliko zvono župne crkve sv. Ivana s natpisom: ZU GOTTES LOB UND EHR HAT MICH GEGOSSEN SALESIUS FELTL. GRAZ. 1773. Dočkal je taj podatak zacijelo preuzeo od Kukuljevića, Nadpisi sredovječni i novovjeki . . ., Zagreb, 1891, str. 360, br. 1241, gdje natpis zvona jednako glasi. — Hoffiler je međutim u svojoj građi za povijest zvonolijevstva u Hrvatskoj (u arhivu Muzeja za umjetnost i obrt) komentirao taj podatak, da je Kukuljević vjerojatno zablježio krivu godinu, a prava je valjda 1783. ili 1793. Valja napomenuti također da Feltlovo zvono iz 1813. evidentirano u Krapini, prema Hoffilerovoj građi, ima posve jednak natpis no s godinom 1813.

¹¹ Barle, Župa sv. Ivana, str. 24. Nešto niže međutim Barle piše da veliko zvono ima napis »Sum fusa ab Antonio Schieffrer Zagrabiae in honorem S. Johannis 1799«. Mora da je to neka zabuna, jer se natpis, koji on navodi, nalazi na sačuvanom zvonu, ali s godinom 1785.

¹² Sačuvano nam je do danas zahvaljujući Konzervatorskom zavodu Hrvatske odnosno, kako se tada zvao, Zemaljskom povjerenstvu za čuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u Hrvat-

25 BOČNI OKVIR ZA KANONSKU PLOČU, od posrebrana mje-
dena lima. Možda domaći rad kraja XVIII ili početka XIX st.

spominje u svojoj radnji o sv. Ivanu, da je Sinković nabavio 1799. tri zvona, koja su ga stajala 1297 forinti.¹³ I ta tri zvona bio je izradio Schiffer, kako je sam bio zabilježio u svojoj bilježnici, a Kukuljević to objavio.¹⁴

Dva Schifferova zvona iz 1799. kao i ono iz 1785. opisao je prof. Vladimir Tkalčić 28. VII 1917. kad je kao član Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika pregledao zvona sv. Ivana.¹⁵ *Oba zvona iz 1799.* imala su u gornjem dijelu u vrpici, koja je više puta presavijena, natpis: FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFRER 1799. Kraj vrpce bili su ornamentalni motivi, a *veće zvono* (vis. 70, šir. 101 cm) imalo je u donjem dijelu reljefe Bogorodice, sv. Ane, Raspeće i sv. Josipa. *Drugo zvono* s istim

natpisom, a visoko samo 58 cm i šir. 80, imalo je reljefe arkandela Mihaela i Raspeće.¹⁶ Prof. Tkalčić opisao je također *zvono sv. Florijana*, koje je bilo nešto manje od zvona ark. Mihaela, pa je imalo promjer 66 cm, a vis. 56. Natpis je bio: ZAGRABIAE 1798 +. Reljefi su prikazivali Raspeće, sv. Florijana, sv. Ladislava i sveca s krunicom (vjerojatno sv. Filip Neri).¹⁷ To zvono iz 1798. zacijelo je pripadalo u onu grupu Schifferovih zvona za sv. Ivana, koja su isplaćena sva tri 1799. godine. Prema Schifferovim zapisima, primio je on od crkve sv. Ivana 1805. godine staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. ¹⁸ I to je zvono još zatekao u zvoniku prof. Tkalčić 1917. g. To je bilo

skoj i Slavoniji, koje je 9. VIII 1917. stavilo to zvono pod zaštitu uvrstivši ga u Popis crkvenih zvona na području nadbiskupije zagrebačke, koja su se radi umjetničke ili historičke vrijednosti imala izuzeti od uporabe u ratne svrhe. U tiskanom popisu objavljenom u Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke, 28. VIII 1917, str. 61, pod br. 124, pomutnjom slagara ponovljena je kod tog zvona oznaka »župna crkva sv. Marije«, dok je u rukopisu tog spisa stavljeno tu »župna crkva sv. Ivana«, 900 kg, god. 1785, A. Schiffer, Zagreb.

¹³ Barle, Zupa sv. Ivana, str. 24.

¹⁴ Kukuljević spominje u Viencu, 1880, str. 143, da je Schiffer primio od crkve sv. Ivana u Novoj Vesi tri zvona od 166, 70 i 16 funti te izlio tri nova od 965, 523 i 307 funti za 1278 forinti.

¹⁵ U bilježnici pohranjenoj u ostavini V. Hoffilera u Muzeju za umjetnost i obrt, pod br. 1063 a i b.

¹⁶ Kukuljević spominje u Natpisima, str. 363, br. 1253: zvono u sv. Ivanu s natpisom SUM FUSA ZAGRABIAE AB ANT. SIFFRER 1793, a i u Viencu iz 1880, na str. 143. navodi Kukuljević ukratko da ta crkva ima Sifferovo zvono iz 1793.

Sudeći po tekstu natpisa, ta je godina zacijelo pogrešno zabilježena s jednog od zvona iz 1799, što su još 1917. bila u sv. Ivanu pa ih je Povjerenstvo pomno opisalo. — Kukuljević navodi u Natpisima, str. 364, pod br. 1528 i zvono u sv. Ivanu s natpisom ZAGRABIAE 1797, a i u Viencu 1880, na str. 143. veli da crkva sv. Ivana ima Siferovo zvono iz 1797. godine, no zacijelo se tu radi o zvonu iz 1798. godine u tom zvoniku, jer je brojka 8, kako je to u Hoffilerovoj bilježnici vrlo pomno nacrtano i komentirano, malko otvorena, pa se mogla i čitati kao 7.

¹⁷ Arhiv Muzeja za umjetnost i obrt, pod br. 725 b. — O sv. Filipu v. K. Künstle, Ikonographie, II, 505.

¹⁸ Kukuljević u Viencu, 1880, str. 159, navodi da je god. 1805. A. Siferer primio od crkve sv. Ivana staro zvono od 212 funti i napravio novo od 217 funti za 85 for. — Kukuljević veli, ibid, str. 171, da je Siferer preuzeo iz Nove Vesi u Zagrebu godine 1813. dva zvona od 115 i 89 funti pa načinio nova od 226 i od 221 funte za 408 forinti. — O tim zvonima iz 1813. g. ne kaže Barle ništa.

26. RASPELO od crno obojena drva s posebnim brončanim korpusom Krista i reljefom Marijina dolaska u nebo. Možda domaći rad XVII—XVIII st.

zvono sv. Barbare, promjera svega 60 cm, visine 47 cm, s natpisom: ME FUDIT ANTONIUS SCHIFFER ZAGRABIAE ++ 1805 +, a reljefi u donjem dijelu prikazivali su okrunjenu sv. Barbaru s palmom u desnoj ruci i s kaležem u lijevoj, zatim Raspeće, pa klečećeg sveca, kraj kojega su lijevo i desno iz oblaka izlazile strijele,¹⁹ te napokon Bogorodicu.

Prema tome je do 1917. bilo sačuvano u zvoniku sv. Ivana svih pet zvona, koja je za tu crkvu izveo Schiffer, a spomenuo ih je i Barle u svojoj radnji. U doba prvog svjetskog rata jedva je uspjelo zem. povjerenstvu sačuvati najljepše i najstarije Schifferovo zvono u Sv. Ivanu, dok su ostala zbog strogih vojnih propisa morala u ljevaonicu.

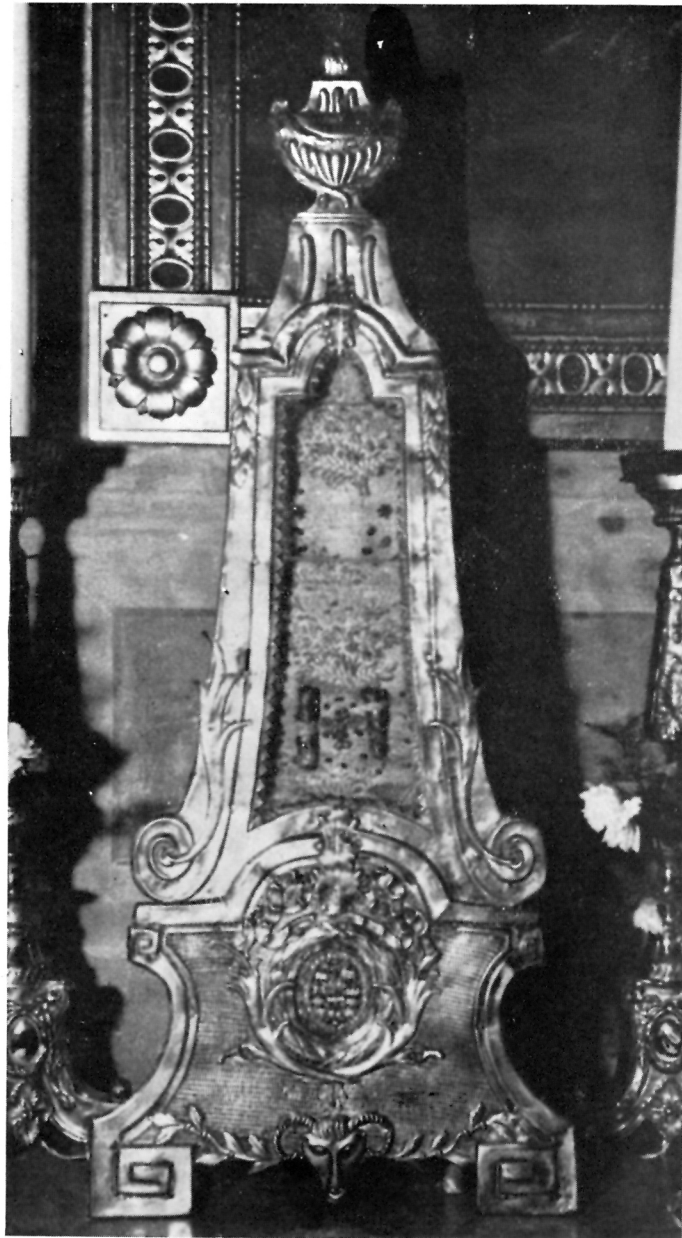
¹⁹ Možda je to bio lik sv. Antuna pustinjaka, kraj kojeg su prikazivali plamenove što izlaze iz zemlje. Künstle, Ikonographie, II, str. 67.

Pored tog Schifferovog zvona iz 1785. godine, danas su u zvoniku *dva novija zvona*, izlivena u Ljubljani 1926. godine, a posvećena, po uzoru na ona dva što su nekoć bila u tom zvoniku, Sv. Mariji i Sv. Mihaelu.²⁰

U nižem katu zvonika smještena je vrlo zanimljiva stara *toranjska ura od kovana željeza* s tri valjkasta

²⁰ Desno zvono, visoko s krunom 91 cm, a promjera 100 cm ima u najdonjem pojasu između dvije kružne crte natpis: SVETA MARIJO MAJKO BOŽJA BUDI NAM MAJKA I POMOČNICA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ŽUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane reljefni lik uspravne Madone, frontalno postavljen, ruku prekrštenih na prsima, a uokviren zupčastom mandorlom. Na drugoj strani je natpis u okviru urešenom volutama, cvijećem i školjkom: STROJNE TOVARNE IN LIVARNE LJUBLJANA ST. 1698. U gornjem su pojasu girlande a u donjem izolirani, uspravni, srcoliko uokvireni, lisnati motivi.

Lijevo zvono visoko je s krunom 82 cm, a promjer mu je 90 cm. U donjem dijelu je natpis uokolo: BLAŽENI MIHAELE ARKANDJELE ČUVAJ NAS U SVAKOJ POGIBELJI DUŠE I

27 b RELIKVIJAR OD POSREBRENE MJEDI
Možda domaći rad kraja XVIII st.

zupčanika za utege, a iznad njih je manji kontrolni sat s rimskim brojkama od I do XII i s natpisom: Wendelin Jäger Grossuhrmacher in Innsbruck 1874.²¹

Spomenuo bih još dvojica vrata od kovana željeza izvedena u stilu novog rokoka, istovremeno kada je podignuta ograda oko crkve 1911—12. godine, u kojoj su ta vrata smještena.²²

TIJELA NASTOJANJEM I TROSKOM NOVOVESKIH ZUPLJANA 1926. Na trupu je s jedne strane čitav lik sv. Mihaela sa štitom u ljevici a spuštenim mačem u desnici. Na drugoj strani je natpis u kićenom okviru poput onog na zvonu sv. Marije i s istim natpisom, ali št. br. 1699. U donjem dijelu trupa teče unaokolo kontinuirana osmičasto prepletana vrpca s rozetama u očicama. U gornjem dijelu zvona je kružni pojas lisnatih vitica, a ispod njega su cvjetne girlande.

²¹ O nabavi te ure god. 1874. piše Barle, nav. dj., str. 25.

²² Sadašnji župnik dr Ante Grščić saopćio mi je te podatke, kao i to da je 1926/27. vihor odnio dio limenog krova na lađi, pa je tada lađa pokrita eternitom.

No prije nego završim ovaj prikaz metalnih spomenika vezanih uz crkvu sv. Ivana želio bih upozoriti na zanimljiv otisak starog pečatnjaka župnika sv. Ivana, koji se sačuvao na ispravi izdanoj 7. IV 1382. godine u Zagrebu.²³

Taj pečat utisnut je u tanak crven sloj voska²⁴ na podlozi smeđeg običnog voska, koji je polujajoliko ob-

²³ U Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Act. monnaster. Garić, fasc. 2, nr. 42. Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, Povjesni spomenici... Zagreba, I, str. 294, doc. 309.

²⁴ Upotreba crvenog voska bila je u srednjem vijeku dozvoljena samo povlaštenim osobama. Upravo potkraj 14. stoljeća počelo se pridavati osobitu važnost povlastici, koja je dozvoljavala upotrebu crvenog voska u pečačenju. Usp. Egon v. Berchem, Siegel, Berlin 1918, str. 31. — Novoveški župnici nosili su od 1351. u toku pet stoljeća, sve do sredine 19. st. naslov dvorskog biskupskog kapelana, te su imali pravo na posebne počasti (Barle, nav. dj., str. 32). Jedna od takvih počasti bila je vjerojatno i ta da su smjeli upotrebljavati crven pečatni vosak.

PEČAT ŽUPNIKA CRKVE SV. IVANA U ZAGREBU IZ SREDINE XIV SV. NA ISPRAVI IZ GOD. 1382. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

likovan. Otisak je dobro sačuvan, uspravna, šiljato-ovalna oblika,²⁵ a na njegovu rubu može se čitati

S. PLEBANI. SANCTI. IOHANNIS. DE. ZAGRABIA.

U sredini je pod malim baldahinom stojeći lik sv. Ivana Krstitelja, koji u ljevici drži okruglu ploču, na kojoj je prikazano janje, što jednom nogom pridržava malenu zastavu (križa), a glavu je okrenulo unazad prema toj zastavi, koja se uzdiže iznad njegovih leđa. Sv. Ivan stoji na podnožju, koje je u donjem dijelu svedeno u luk, a ispod tog luka je malen profilni lik anđela

²⁵ Taj oblik postao je već u toku 13. st. značajan za crkvene odnosno svećeničke pečate. Usp. Paul Ganz, *Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz*, Frauenfeld, 1899, str. 158.

²⁶ Na lijevoj strani podnožja, na kojem stoji sv. Ivan, opaža se otisak nehوتيčnog utiska na pečatu, zacijelo od ruba samog pečatnjaka, kad je bio dignut s voska, pa je njegov lijevi rub malko utisnuo ovo mjesto još mekanog voska, gdje bi se trebao nalaziti lijevi dio svedenog podnožja. Inače je pečat vrlo dobro očuvan, a samo lijevi donji rub podloge od smeđeg voska je okrnjen. Pečat je spojen s pergamenom svilenom uzicom spletenom od ljubičastih i crvenih niti.

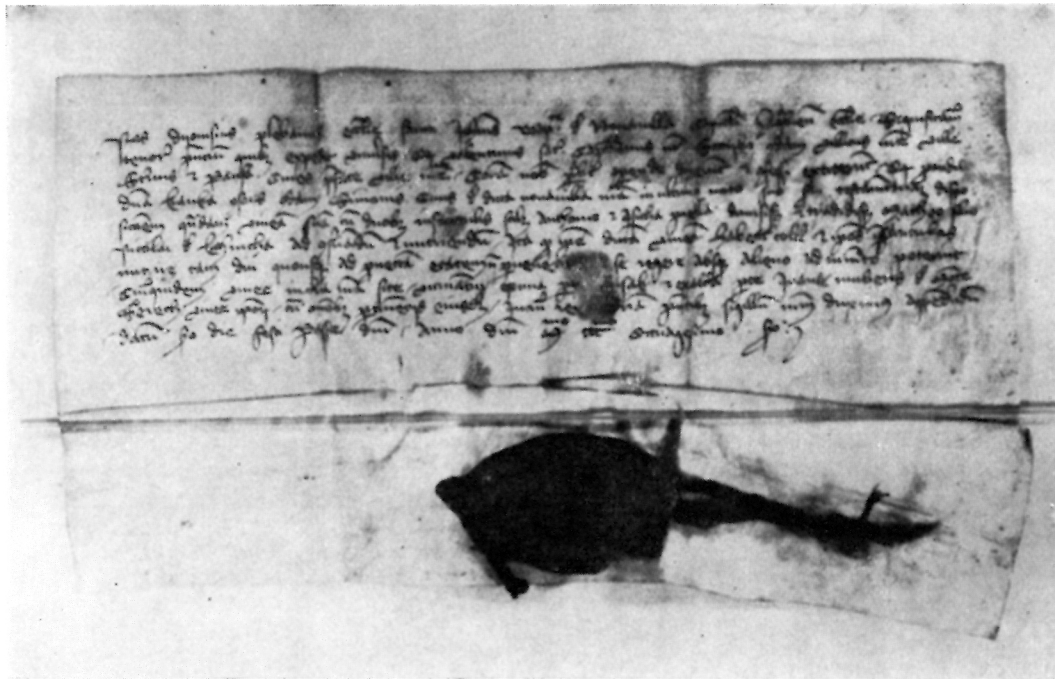
što kleči a uzdignute ruke sklopio je u molitvi. Na bočnim stranama luka nalazi se po jedan malen trolistan motiv. Pečat je visok 4,8, a širok 2,8 cm. Smeđi vanjski dio podloge pečata visok je 5,6 cm, a širok 3,5 cm, dok najveća debljina polujajolikog pečata iznosi 1,6 cm.²⁶

U srednjem vijeku izrađivali su pečatnjake ponajviše svjetovni zlatari,²⁷ pa je vjerojatno i taj pečatnjak novoveškog župnika bio djelo nekog od onih mnogobrojnih zagrebačkih zlatara 14. stoljeća.²⁸ Ljepotom izvedbe ne zaostaje taj rad za dobrim djelima zapadnoevropskih pečatorezaca tog doba.²⁹

²⁷ Paul Kletler, *Die Kunst im österreichischen Siegel*, Wien, 1927, str. 3. Najtoplije zahvaljujem arhivistu Bartolu Zmajiću u Arhivu Hrvatske, koji me je najsusretljivije uputio na knjige o pečatnjacima, kojima sam se služio u ovoj radnji.

²⁸ I. Bach, *Zagrebački zlatari XIV stoljeća*. U Zborniku iz starog i novog Zagreba, III, Zagreb, 1963, str. 56. i str. 58, bilj. 8.

²⁹ Egon v. Berchem, *Siegel*, Berlin, 1918, str. 116, sl. 103: pečat grada Andernacha iz 1344. g.; str. 161, sl. 139: pečat Konrada, prepošta samostana Solnhofen, 1388. Ne može se, ipak, mjeriti s kičenošću i minucioznošću nekih biskupskih pečatnjaka XIV st. kao što je npr. onaj Alberta III od Pasaua (1362—1380). Berchem, nav. dj. str. 145, sl. 131.

ISPRAVA KOJOM NOVOVEŠKI ŽUPNIK DIONIZ POTVRĐUJE 7. IV 1382. U ZAGREBU, DA SU DJECA KAVKE, ŽENE POK. ŠIMUNA, NJEZINOM OPORUKOM PREDANA ZAJEDNO S NJENIM VINOGRADOM BRIZI MATIJE, SINA NIKOLINA IZ KOZNICE. U ARHIVU HRVATSKE U ZAGREBU

Taj zagrebački pečat srodan je nekim austrijskim pečatima 14. stoljeća. Na pečatu prepošta Nikole von Stainz (1324—1345) dominira lik sv. Katarine, koja drži blizu glave svoj emblem: kotač,³⁰ upravo kao što sv. Ivan na zagrebačkom pečatu drži ploču s janjetom. Najrodniji je zagrebačkom primjerku pečat prepošta Petra von Seckau (1350—1372), gdje vidimo u gornjem dijelu malen baldahin, pod kojim je prikazan prizor Navještenja, a ispod tog prizora je podnožje svedeno u luk, pod kojim je klečeći lik. Na bočnim stranama tog luka su sitne četverolisne rozete.³¹ Taj pečat, koji je nastao zacijelo u isto vrijeme kada i novoveški, pokazuje utjecaj talijanskih pečata na austrijske pečatore. Paul Kletler istakao je u svojoj studiji o umjetnosti austrijskog pečata da su talijanski majstori voljeli podijeliti polje pečata vodoravno ne samo u dva nego često i u tri dijela, dok je tradicija njemačkih pečata bila da jedinstven lik dominira čitavom plohom pečata i da naglašava njegovo vertikalno stremljenje.³² Zagrebački pečat pokazuje takvu razdiobu, kao i čitav niz austrijskih pečata, no za sada bi bilo preuranjeno stvarati na temelju toga neke zaključke, jer je repertoar sačuvanih pečata Hrvatske još premalo proučen.

Upravo četrnaesto stoljeće bilo je doba najljepšeg razvoja umijeća pečatorezaca.³³ Tim otiskom pečata, koji nam je sačuvalao oblik vrlo skladnog i suvremenog

metalnog pečatnjaka izrađenog za župnika sv. Ivana sredinom 14. stoljeća, te nam predočuje najstariju umjetninu te crkve,³⁴ završio bih ovaj pregled metalnih spomenika.

Polazeći iz sakristije sv. Ivana, a pregledavši zatim metalne predmete u samoj crkvi i napokon na njezinu tornju, našli smo se pred ovim pečatom, pohranjenim u Arhivu Hrvatske, zapravo na samom početku povijesti te stare zagrebačke crkve. Tako na kraju ovog prikaza možemo nadovezati na onaj kalež kasne gotike, pohranjen u sakristiji sv. Ivana, i zatvoriti krug šest stoljeća povijesti metalnih spomenika novoveške župne crkve.

Dalja istraživanja umjetničke obrade metala u Hrvatskoj bez sumnje će s vremenom pridonijeti razjašnjenju porijekla i drugih pitanja u vezi sa spomenicima koje sam ovdje prikazao. Objavom te građe želio sam pomoći da se ona nađe pri ruci onima što će potanje proučavati povijest naših pečata, zvona i drugih skupina spomenika Hrvatske. Premda metalni spomenici Sv. Ivana ne sadržavaju ni jedan predmet, koji bi se izvanredno isticao svojom umjetničkom vrijednošću, ipak je prosjek kvalitete tih djela na razini dobrih ostvarenja svog vremena ne samo kod nas nego i u mnogim susjednim zemljama.

³⁰ Kletler, nav. dj., str. 16, sl. 37.

³¹ Kletler, nav. dj., str. 51. i 55, te sl. 102.

³² Kletler, nav. dj., str. 18.

³³ Kletler, nav. dj., str. 3.

³⁴ Vjerojatno je to bio prvi tj. najstariji pečat novoveškog župnika, jer je crkva sv. Ivana, koja je tada tek bila u izgradnji, u novoosnovanoj općini Nove Vesi, postala župnom 1347. godine

(I. K. Tkalčić, Povj. spomenici... Zagreba, I, str. 193, doc. 214. Usp. ibid, str. CXLVIII), a spomenut, sačuvani nam pečat utisnut je 35 godina kasnije. Tom ispravom koja ga je sačuvala potvrdio je novoveški župnik Dioniz 7. IV 1382. da je Šimunova udovica Kavka oporučno ostavila svoje trsje u Bukovcu Mateju sinu Nikolinu, iz Kosnice, uz obavezu da trsje obrađuje i da othranjuje njezinu djecu, sina i kćer, dok ne postanu punoljetni. Tkalčić, nav. dj. I, str. CLI, Barle, župa sv. Ivana, str. 35.

METALLGEGENSTÄNDE AUS DER ST. JOHANNESKIRCHE IN ZAGREB

(2. Teil)

In dem vorigen Peristil-Heft sind Metallgegenstände die in der Sakristei der genannten Kirche aufbewahrt werden, veröffentlicht worden. Hier sind jene Arbeiten, die sich in der Kirche selbst befinden, beschrieben und reproduziert. Die meisten stammen aus der Zeit als die neue Kirche gebaut und mit neuem Inventar ausgestattet wurde d. h. vom Ende des 18. Jh. und zu Beginn des 19. Jh. Ein Kruzifix (26) hat noch barocke Formen und könnte aus dem 17. oder aus dem beginnenden 18. Jh. stammen, während ein anderer (14) schon Rokokoformen zeigt und stammt wohl aus den 50er bis 80er Jahren des 18. Jh. Die anderen Gegenstände, eine Hängelampe, verschiedene Leuchter, Kanonentafelrahmen und Reliquiare sind alle im frühklassizistischen Stil der letzten Jahrzehnte des 18. Jh. gestaltet. In einem Kanonnetafelrahmen ist ein Stich von

Antonio Visentino aus Venedig um 1770 erhalten. Die meisten Gegenstände sind aus versilbertem Messing, wohl von Zagreber Meistern gemacht worden.

Die kupferne frühklassizistische Turmbedeckung ist von Zagreber Meistern Mathias und Josef Scheck im J. 1799. ausgeführt worden. Im Turme ist die Glocke aus d. J. 1785, ein gutes Werk des Zagreber Giessers Anton Schiffer (Schiffner). Vier andere Glocken von demselben Meister, die in den Jahren 1798, 1799 und 1805 für diese Kirche gegossen wurden, sind in J. 1917 für Kriegszwecke requiriert und vernichtet worden. Alte schmiedeiserne Turmuhr, die noch erhalten ist, wurde von Wendelin Jäger in Innsbruck im J. 1874 gemacht.

Im Zagreber Staatsarchiv ist auf einer Urkunde vom 7. IV. 1382 der Siegelabdruck des Pfarrers der Zagreber St. Johannes Kirche aufbewahrt. Der Siegel ist einigen österreichischen Siegeln des 14. Jh. verwandt und zeigt den Einfluss italienischer Siegel, der auch in den österreichischen Exemplaren dieser Zeit festgestellt war.

1 Arh. Špiro Nakić, KUĆA VICKA NAKIĆA (1900—1902) Split, Narodni trg

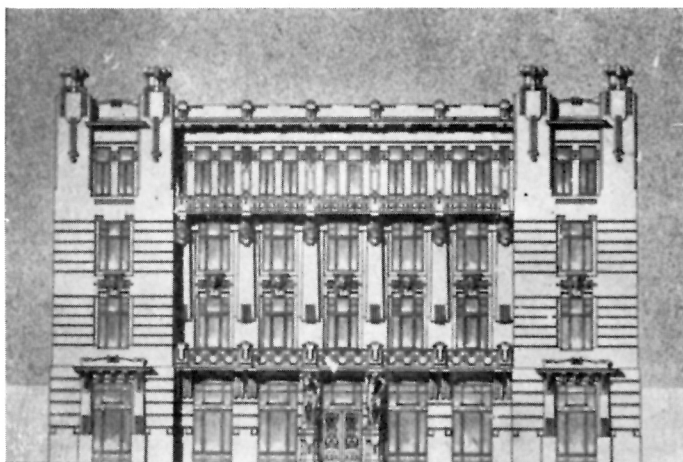
Nevenka Božanić-Bezić

Prilog proučavanju secesije u Splitu

Novim političkim i društvenim preporodom u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća stvorili su se novi i bolji uvjeti za razvitak ekonomske, kulturne i umjetničke djelatnosti, što se posebno odrazilo u Splitu, koji je dobivanjem željezničke pruge još 1877. godine¹ i izgradnjom industrije, posebno tvornica cementa, postajao sve značajniji centar Dalmacije. Osim toga i pobjeda Narodne stranke u Splitu 1882. godine, kada je u gradu bilo oko petnaest tisuća stanovnika, značila je veliku prekretnicu u njegovu razvitku. Sve to odrazilo se i na graditeljsku djelatnost, koja se koncem prošlog i početkom ovog stoljeća uglavnom kretala u okvirima neostilova, tada raširenih po cijeloj Evropi.

U Splitu se u neostilovima gradilo sve do I svjetskog rata, i to su najizrazitije javne zgrade, čiji su gotovi projekti dolazili najčešće iz tadašnjeg tehničkog odjela ministarstva u Beču. To su biskupska palača (1901—1903), zgrada srednje tehničke škole (1903—1904), tzv. režijska duhana (1904—1905), Velika realka (1908—1910), građene u stilu neorenesanse, te nekoliko stambenih kuća i vila na tadašnjoj periferiji grada.² Jedna je od najznačajnijih građevina sagrađenih u neorenesansnom stilu devedesetih godina prošlog stoljeća Narodno kazalište, projektirano i izvedeno od splitskih arhitekata Emila Vecchiettija i Ante Bezića.³

Na prijelazu stoljeća spominje se u Splitu nekoliko arhitekata i graditelja; oni su izgradili većinu stambenih i javnih zgrada. To su Emil Vecchietti, Ante Bezić, Špiro Nakić, Andrija Peričić,⁴ te nekoliko manje istaknutih graditelja i poduzetnika, koji se uglavnom spo-

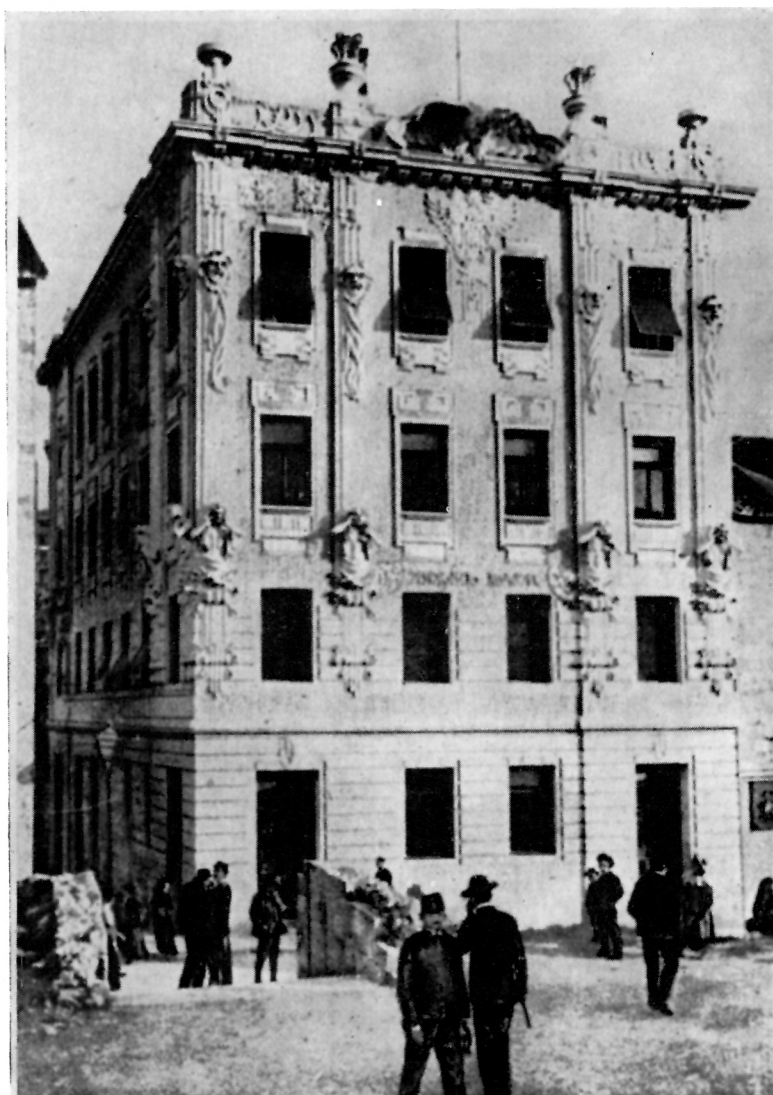

2 Arh. Kamilo Tončić, NACRT ZA PROČELJE SUMPORNOG KUPALIŠTA, Split

¹ C. kr. dalmatinska željeznica. Avvenire, 1—10. X 1877.

² S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX i XX stoljeću (1806—1958). Zbornik Društva inženjera i tehničara. Split 1958.

³ D. Kečkemet, Splitski arhitekti prošlog stoljeća. Slobodna Dalmacija, 4. VIII 1951.

3 Arh. Kamilo Tončić, SUMPORNO KUPALIŠTE
Split, Marmontova ul. (iz vremena gradnje, 1903. g.)

minju kao izvođači. Njihovi projekti najčešće su projektirani u neostilovima, a tek neki izveden je u novim tek naslućenim oblicima secesije. U tom stilu projektirao je i izgradio arhitekt Špiro Nakić⁵ od 1900. do 1902. godine kuću Vicka Nakića na Narodnom trgu, koja je iako nenametljiva i skromna, s plitkim reljefnim ukrasima okrnjila cjelinu tog historijskog ambijenta stoljećima izgrađivanog i pregrađivanog.⁶ Kuća zatvara zapadni dio trga, ima tri kata i u prizemlju dućane s isturenim drvenim okvirima. Uglovi kuće su zaobljeni, a krov na četiri vode pokriven je crijepom. Prozori su plitko urezani u plohu zida, u sredini ih je pet, a na svakoj strani na zaobljenim uglovima po dva. Kuća ima pored glavnog pročelja još sjeverno i južno, ali jednostavnije i s manje ukrasa. Na drugom katu je dugi balkon sa željeznom ogradom ukrašenom medaljonima na proboj i šipkama zavnutim u volute. Pet središnjih prozora zatvaraju plitki polupilastru u donjem dijelu ukrašeni kanelirama, a u gornjem maskeronima i medaljonima s inicijalima VN i SN, Vicka Nakića, vlasnika i Špira Nakića projektanta i graditelja. Iznad prozora trećeg kata teče vijenac u plitkom reljefu s motivima

girlandi, vijenaca i traka, te ispisanom godinom gradnje — 1900 —. Vijenac krova ukrašen je nizom ovulusa, a na krajevima s glavama maskerona. Na krovu su okrugli prozori, čiji su rubovi ukrašeni volutama. Unutrašnjost kuće djelomično je pregrađena, ali se ipak može naslutiti njen osnovni raspored, koji je i inače karakterističan za izgradnju toga vremena. To su uglavnom dugi uski hodnici iz kojih se ulazi u velike i prostrane sobe. Kuhinje i hodnici obloženi su po zidovima i podovima raznobojnim majoličnim i cementnim plo-

⁴ Sezdeset godina splitskog kazališta. Split 1953, str. 8—10.

⁵ Jedinstvo, 1. V 1900.

⁶ U svibnju 1900. godine počele su se rušiti stare kuće u zapadnom dijelu Narodnog trga, da bi se na tom mjestu mogla sagraditi nova kuća, a vjerojatno i zbog toga da središnji gradski trg dobije jednu monumentalnu građevinu po uzoru na ukus XIX stoljeća u susjednim evropskim zemljama. Prošlo stoljeće upropastilo je na taj način mnoge historijske ambijente i porušilo gradske zidine ne samo kod nas već i u mnogim evropskim gradovima. Ova kuća imala je tendenciju da zatvori pogled na neugledne i male kuće ovog splitskog predjela. — C. Fisković, Izgled splitskog Narodnog trga u prošlosti. Peristil 1, Zagreb 1954, str. 102.

4 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (nakon pregradnje)

ćicama, čiji su rubovi najčešće ukrašeni ornamentima u stilu secesije.

Arhitekt Spiro Nakić bio je prvi nosilac stila secesije u Splitu, iako je on u isto vrijeme na traženje naručilaca projektirao u neostilovima, jer su neostilovi u to vrijeme bili bliži ukusu građana nego novi stil secesija. Ako ovu Nakićevu građevinu gledamo izvan historijske cjeline, koju je ona narušila i u koju se nikad nije uklopila, kuća je projektirana dosljedno u stilu secesije pod utjecajem bečke škole, ali s mjerom i ukusom, što odaje solidnog i sposobnog arhitekta. Po toj jedinosti sačuvanoj njegovoj građevini to ne možemo u cjelini utvrditi, ali stjecajem okolnosti i tadašnjih pri-

lika i ukusa, on se vjerojatno nije mogao dalje razviti. Iako je od tada prošlo nešto više od pola stoljeća, podatke o njegovoj djelatnosti u Splitu i izvan njega nije bilo moguće kompletirati i istražiti.

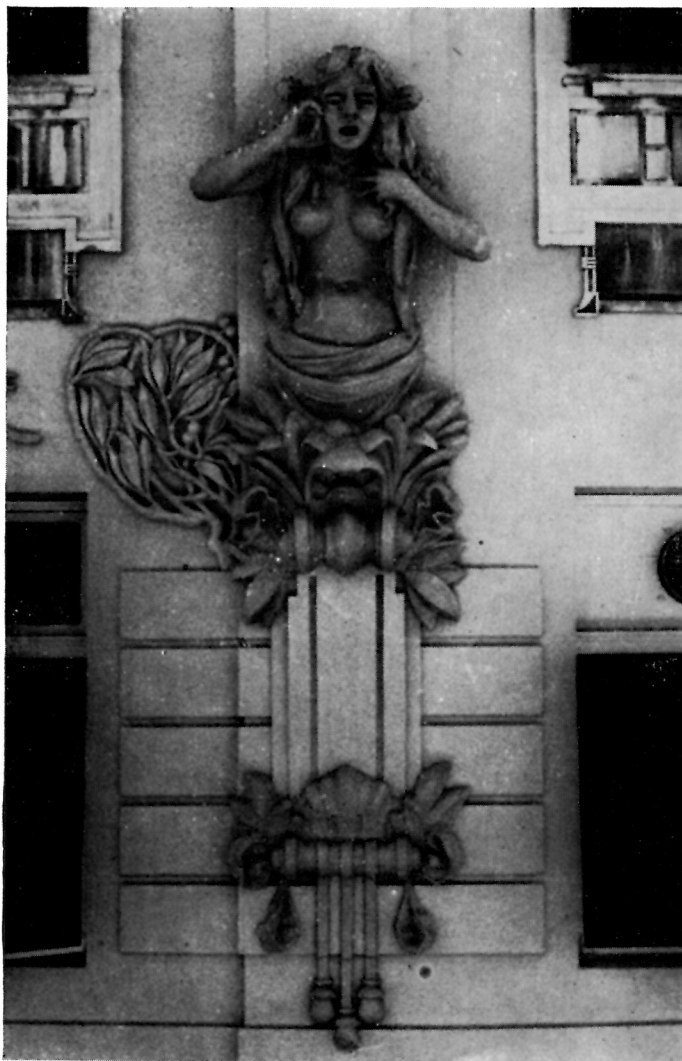
Intenzivnija izgradnja u stilu secesije počela je prvih godina ovog stoljeća, kada je u Split došao arhitekt Kamilo Tončić, koji je projektirao i izgradio dvije značajne javne zgrade, a to su Sumporno kupalište u Marmontovoj ulici i Hrvatski dom sada Omladinski u Omladinskoj ulici.

Sumporni izvori u Splitu pobudili su zanimanje javnosti već polovicom XIX stoljeća,⁸ ali se tek 1901. godine počelo graditi kupalište za njihovo korištenje. Projekt za izgradnju, koji nije u cjelini izveden, izradio je arhitekt Kamilo Tončić nakon završene Visoke tehničke škole u Beču 1900. godine. Evolucija stilova i stvaranje novog izraza u umjetnosti potaknuta od istaknu-

⁷ Spiro Nakić završio je Obrtnu školu u Trstu, a zatim arhitektonski odsjek na Bečkoj umjetničkoj akademiji. Nakon završenog školovanja radio je u Ministarstvu građevina u Beču i tu se bavio projektiranjem, ali su njegovi radovi zasad potpuno nepoznati. Oko 1900. godine položio je u Zadru ispit za građevinskog poduzetnika i nastanio se u Splitu. Osim ove zgrade poznato je da je projektirao ložu na vili Šperac u Zagrebačkoj ulici 3. u Splitu u neorenesansnom stilu, vršio je nadzor nad izgradnjom biskupske palače (danas Tehnički fakultet), čiji su projekti također u istom stilu izrađeni u Beču i dr. Jedinstvo, 6. VI 1900. — 10. VIII 1900. — 19. IV 1901.

⁸ Trigari (V.), L'acqua minerale solforosa di Spalato. La Dalmazia 1846. str. 273. — M. Cattani, Cenni sull'acqua minerale solforosa — salina di Spalato in Dalmazia. Il Nazionale, Zadar, 8. VIII 1868.

⁹ O. Wagner, Einige Skizzen. Projecte und ausgef. Bauwerke. Wien 1897. knj. I, II.

5 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (detalj s pročelja)

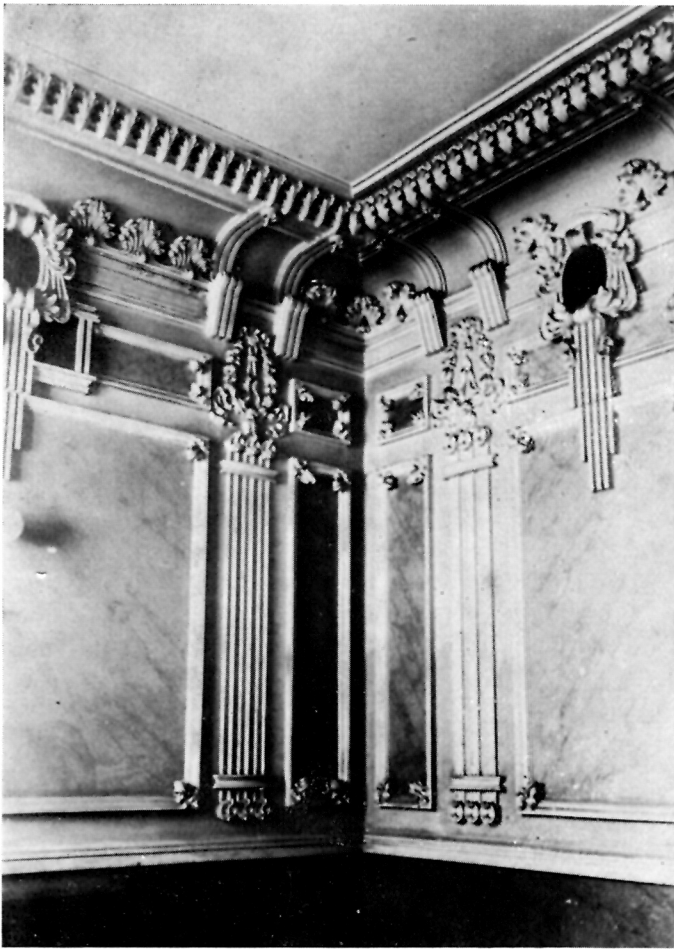
tog bečkog arhitekta Otona Wagnera⁹ odrazila se na tadašnju mladu generaciju naših arhitekata i umjetnika, koji su se u to vrijeme školovali u Beču, pa je tako i Tončić prihvatio ovaj novi stil i prenio ga u Dalmaciju, odnosno Split u kome se on jedino i razvio. Razvitku toga stila pogodovale su i tvornice cementa u neposrednoj okolici grada, te tvornica cementa Betizza na zapadnoj obali u Splitu,¹⁰ koja je proizvodila figurativne elemente i ukrasne dijelove od cementa armiranog željezom, a njima su se ukrašavala ožbukana pročelja kuća građena cementom i ciglom. Osim toga ta tvornica je proizvodila cementne i majolične raznobojne pločice i mozaike, kojima su se ukrašavali pročelja kuća, podovi i zidovi ponutrica.

Zgrada Sumpornog kupališta sagrađena je u Marimontovoj ulici na mjestu gdje su se pojavili izvori sumporne vode, a osim toga i na položaju, koji je početkom ovog stoljeća pomalo postajao i uže središte grada. Glavno pročelje okrenuto je prema Zapadu, s južne

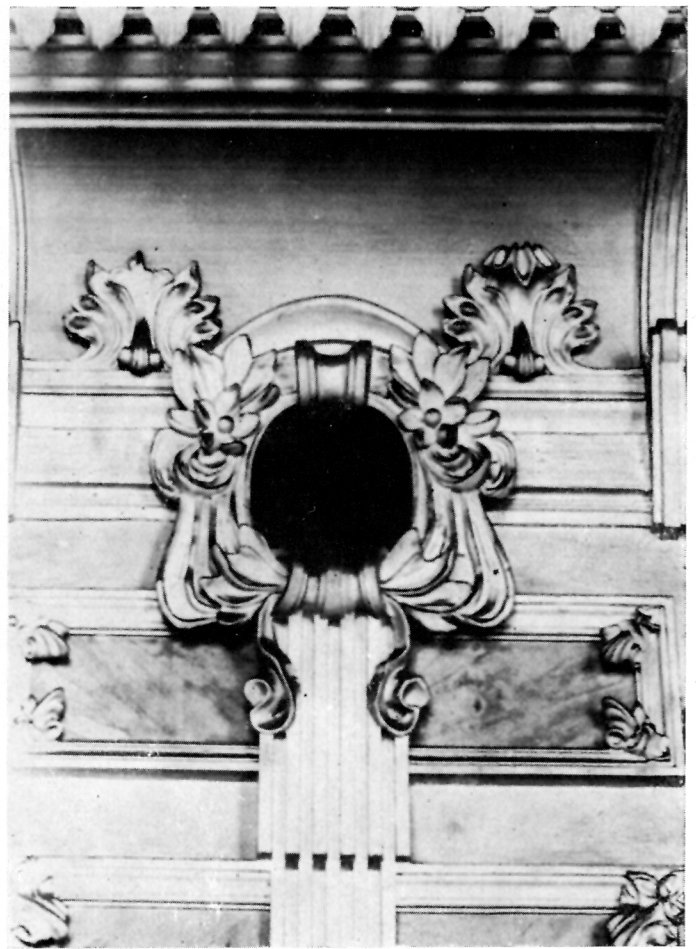
strane zgrada je prigradena uz susjednu kuću, a sjeverno pročelje nalazilo se u uskoj ulici. Zgrada ima prizemlje i tri kata. U prizemlju su dvojna ulazna vrata, između njih dva prozora, a na svakom katu zapadnog pročelja su po četiri prozora. Sjeverno pročelje je nešto duže, pa svaki kat ima po šest jednakih prozora. Prozori su u prizemlju i prvom katu plitko usječeni u zidnu plohu i bez ukrasa, a prozori na drugom i trećem katu imaju okvir izveden u plitkom reljefu s geometrijskim ukrasima. Vrata prizemlja nekoliko su puta pregrađivana,¹¹ a samo su vrata na sjevernom pročelju ostala iz vremena gradnje. Ona su dvokrilna, jednostavno usječena u zidnu plohu, izrađena od smeđe bojadanog drva i u gornjem dijelu ostakljena. Ukrašena su plitkim reljefom geometrijskih ukrasa. Iznad prozora prvog kata postavljeni su plitki polupilastru, koji su u dnu ukrašeni ženskim likovima, čije su grudi otkrivene, a noge nestaju u naborima tkanine, stiliziranim biljnim ukrasima i vrpcama. Između dva polupilastra gla-

¹⁰ S. Muljačić, *Historijat izgradnje priobalnog pojasa u splitskoj luci, od Matejuške do Sutipana (1850—1960)*. Urbs, Split 1959—1960. str. 52.

¹¹ Izvorno pročelje prije pregradnje prizemlja vidi se na sačuvanoj fotografiji, u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju u Splitu.

6 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (salon)

7 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (detalj zidne dekoracije)

vnog pročelja, a iznad prozora prvog kata nalazi se natpis izveden u reljefu — Sumporno kupalište — sa slovima u stilu secesije. Između prozora na trećem katu postavljene su glave maskerona, a ispod njih isprepletene vrpce, koje se spuštaju do natprozornika drugog kata. Iznad dva središnja prozora trećeg kata vidi se u medaljonu ukrašenom stiliziranim krilima, vrpca i listovima ispisana godina izgradnje — 1903 —.¹² Zgrada završava vijencem, a iznad njega je atika ukrašena u sredini velikim orlom raširenih krila¹³ i vazama.

Unutrašnjost je raznim adaptacijama toliko puta pregrađivana, da se danas ne može utvrditi njen osnovni raspored. Iz vremena gradnje sačuvao se samo maleni salon u prizemlju, koji je vjerojatno služio za čekaonicu, jer se danas nalazi u traktu gdje su kupaonice. To je pravilna četverokutna prostorija s dva prozora prema sjeveru i s jednim ulaznim vratima. Zidovi su joj ukrašeni štukaturama s ukrasima ovulusa, školjki, stiliziranih cvjetova, listova i dr. Glatke plohe bojadisane su tako da imitiraju mramor. Na podu su cementne pločice ukrašene rubnim vijencem u raznim bojama. Od namještaja iz vremena gradnje sačuvala se duga klupa obojena smeđom bojom s jednostavnim geometrijskim

ukrasima, koji se pojavljuju i na sačuvanim spomenutim vratima. Između prozora se nalazi veliko ogledalo uokvireno istim motivima štukatura kao i na zidovima. Ta prostorija iako skromna po dimenzijama ima veliko značenje, jer je to jedina sačuvana cjelovita ponutrica iz doba secesije ne samo u Splitu već i u čitavoj Dalmaciji.

U osvitu novog stoljeća u Splitu je djelovalo nekoliko kulturno-umjetničkih i sportskih društava, koja nisu imala svoje prostorije, pa je tadašnji načelnik Vicko Milić potaknuo pitanje izgradnje jednog doma u kojem bi se ta društva okupljala i imala prikladnu dvoranu za priredbe. Budući da je bilo teško osigurati sredstva za gradnju iz općinskih prihoda, već 1896. godine počele su se prodavati dionice i sakupljati dobrovoljni doprinosi za izgradnju doma,¹⁴ a dioničari su se javljali ne samo iz Splita nego i iz ostalih krajeva Hrvatske i Dalmacije.¹⁵ Tek 1906. godine udaren je temelj Hrvatskom domu u Splitu, a njegov projektant bio je također arhitekt Kamilo Tončić.¹⁶

¹² Jedinstvo, 20. III 1900.

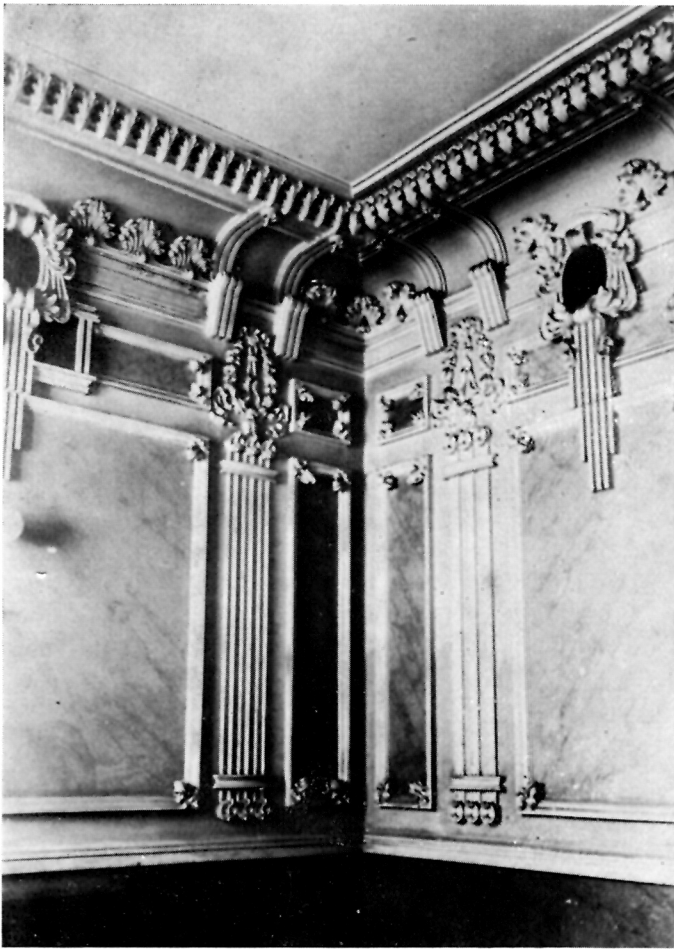
¹² Sumporne banje (otvorenje). Jedinstvo, 17. XI 1903.

¹³ Orao je demontiran 1964. godine, jer je zbog trošnosti prijetio padom, pa će se nakon popravka ponovno postaviti.

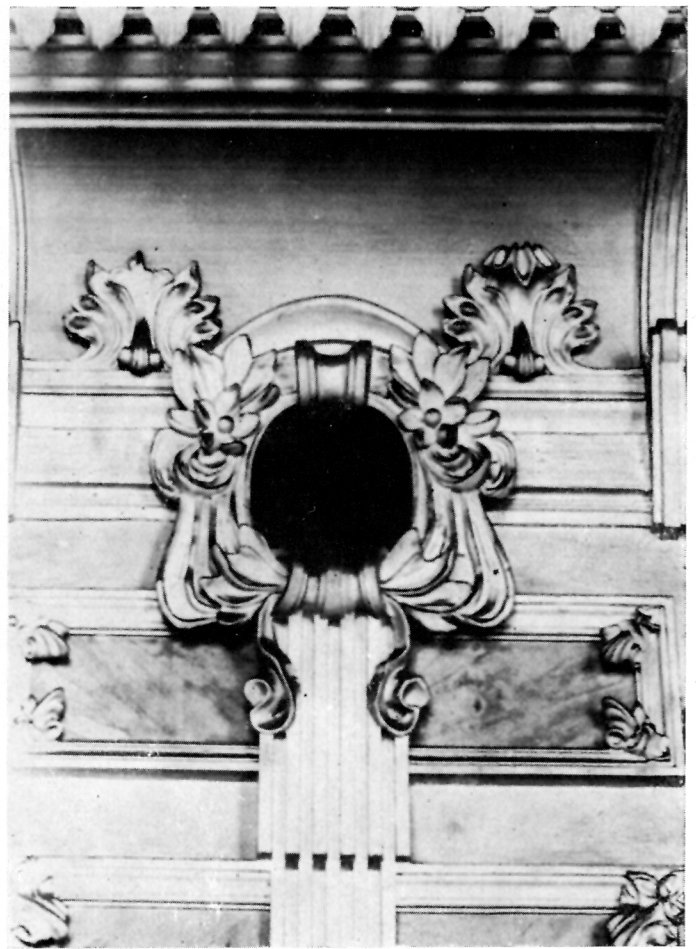
¹⁴ Jedinstvo, 15. I 1904.

¹⁶ Marul (J. Barać), Hrvatski dom u Splitu (od inženjera Tončića). Narodni list, 31. V 1906. — p. s., Splitska arhitektura. Sloboda, 28. II 1906.

¹⁷ C. Fisković, Stara splitska kazališta. Izdanje Narodnog kazališta u Splitu. Split 1946. str. 17.

6 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (salon)

7 SUMPORNO KUPALIŠTE, Split (detalj zidne dekoracije)

vnog pročelja, a iznad prozora prvog kata nalazi se natpis izveden u reljefu — Sumporno kupalište — sa slovima u stilu secesije. Između prozora na trećem katu postavljene su glave maskerona, a ispod njih isprepletene vrpce, koje se spuštaju do natprozornika drugog kata. Iznad dva središnja prozora trećeg kata vidi se u medaljonu ukrašenom stiliziranim krilima, vrpca i listovima ispisana godina izgradnje — 1903 —.¹² Zgrada završava vijencem, a iznad njega je atika ukrašena u sredini velikim orlom raširenih krila¹³ i vazama.

Unutrašnjost je raznim adaptacijama toliko puta pregrađivana, da se danas ne može utvrditi njen osnovni raspored. Iz vremena gradnje sačuvao se samo maleni salon u prizemlju, koji je vjerojatno služio za čekaonicu, jer se danas nalazi u traktu gdje su kupaonice. To je pravilna četverokutna prostorija s dva prozora prema sjeveru i s jednim ulaznim vratima. Zidovi su joj ukrašeni štukaturama s ukrasima ovulusa, školjki, stiliziranih cvjetova, listova i dr. Glatke plohe bojadisane su tako da imitiraju mramor. Na podu su cementne pločice ukrašene rubnim vijencem u raznim bojama. Od namještaja iz vremena gradnje sačuvala se duga klupa obojena smeđom bojom s jednostavnim geometrijskim

ukrasima, koji se pojavljuju i na sačuvanim spomenutim vratima. Između prozora se nalazi veliko ogledalo uokvireno istim motivima štukatura kao i na zidovima. Ta prostorija iako skromna po dimenzijama ima veliko značenje, jer je to jedina sačuvana cjelovita ponutrica iz doba secesije ne samo u Splitu već i u čitavoj Dalmaciji.

U osvitu novog stoljeća u Splitu je djelovalo nekoliko kulturno-umjetničkih i sportskih društava, koja nisu imala svoje prostorije, pa je tadašnji načelnik Vicko Milić potaknuo pitanje izgradnje jednog doma u kojem bi se ta društva okupljala i imala prikladnu dvoranu za priredbe. Budući da je bilo teško osigurati sredstva za gradnju iz općinskih prihoda, već 1896. godine počele su se prodavati dionice i sakupljati dobrovoljni doprinosi za izgradnju doma,¹⁴ a dioničari su se javljali ne samo iz Splita nego i iz ostalih krajeva Hrvatske i Dalmacije.¹⁵ Tek 1906. godine udaren je temelj Hrvatskom domu u Splitu, a njegov projektant bio je također arhitekt Kamilo Tončić.¹⁶

¹² Sumporne banje (otvorenje). *Jedinstvo*, 17. XI 1903.

¹³ Orao je demontiran 1964. godine, jer je zbog trošnosti prijetio padom, pa će se nakon popravka ponovno postaviti.

¹⁴ *Jedinstvo*, 15. I 1904.

¹⁵ *Jedinstvo*, 20. III 1900.

¹⁶ *Marul (J. Barać)*, Hrvatski dom u Splitu (od inženjera Tončića). *Narodni list*, 31. V 1906. — p. s., *Splitska arhitektura*. *Sloboda*, 28. II 1906.

¹⁷ *C. Fisković*, *Stara splitska kazališta*. Izdanje Narodnog kazališta u Splitu. Split 1946. str. 17.

8 Arh. Kamilu Tončić, HRVATSKI DOM
Split, Omladinska ulica

Hrvatski dom sagrađen je u uskoj i neuglednoj ulici s pročeljem okrenutim prema sjeveru, ali su to uglavnom uvjetovale materijalne prilike, budući da se taj predio grada u vrijeme njegove izgradnje smatrao periferijom, pa je i zemljište u rukama privatnih vlasnika bilo tu jeftinije, jer su sredstva za njegovu izgradnju bila skromna. Osim toga tu je izvjesnu ulogu odigrao i nacionalni momenat, jer je tu u neposrednoj blizini bilo ranije talijansko kazalište sagrađeno 1859. godine od Antuna Bajamontija načelnika grada i vođe Autonomnaške stranke u Dalmaciji.¹⁷ Kazalište je izgorjelo 1881. godine navodno od podmetnutog požara, a njegovo južno pročelje djelomično se sačuvalo u današnjoj središnjoj zgradi na Prokurativama.

Unutrašnji raspored Doma bio je tako raspoređen, da je svako društvo dobilo svoje prostorije, a velika središnja dvorana bila je zajednička za sve priredbe. Glavni ulaz bio je u sredini pročelja, prizemlje je podijeljeno između Dobrovoljnog vatrogasnog društva i Gradske glazbe, polukat je pripadao društvima »Zvonimir« i »Napredak«, u prvom katu bilo je sokolsko društvo, a u drugom Gradska biblioteka. Velika središnja dvorana (10 × 24 m) zauzima visinu prvog i drugog kata (oko 9 m). Kasnije je unutrašnjost nešto pregrađivana, tako da je danas ostala originalna uglavnom jedino velika dvorana. Dvorana je imala sa strane visoke prozore s polukružnim završetkom, a između prozora bili su kanelirani polupilastru s mjedenim plinskim svjetiljkama. Strop i zidovi bili su ukrašeni štukaturama stiliziranih listova, cvjetova i voća te girlandima raznih geometrijskih oblika. U pročelju dvorane bio je

orao raskriljenih krila, koji u pandžama drži hrvatski grb.

Zgrada ima tri kata i samo glavno pročelje, dok se ostale njene strane drže susjednih kuća. U prizemlju je u sredini bio glavni ulaz s dva pobočna, ali on danas nema tu funkciju. Portal uokviruju dva pilastra na kojima stoje skulpture vila. Nad vratima je ostavljena luneta. Četiri prozora polukata plitko su urezana u zidnu plohu, a na prvom katu nalazi se balkon s četiri kolone u donjem dijelu kanelirane. Visina kolona je u unutrašnjosti visina velike dvorane. Prozori su uokvireni geometrijskim ukrasima urezanim u žbuku. Kolone s kapitelima ukrašenim stiliziranim biljnim ukrasima nose vijenac sa sličnim motivima. Krov je sakriven iza atike na kojoj je u sredini reljefni natpis — Hrvatski dom —, a sa strane četiri stupa s kuglama na vrhu.¹⁸

Od te građevine postoji sačuvan nacrt glavnog pročelja, ali se u detaljima razlikuje od izvedenog djela. U vrijeme drugog svjetskog rata za talijanske okupacije Splita svi ukrasni dijelovi na pročelju i u unutrašnjosti bili su skinuti, tako da je objekt izgubio svoj prvobitan oblik. Zato ga je prema jedinim dvjema fotogra-

¹⁷ Dom je svečano otvoren 1908. godine kad je bila dovršena i rekonstrukcija zvonika splitske katedrale. Tom prilikom bila je u Domu otvorena i Prva dalmatinska umjetnička izložba dvadeset i osam izlagača — slikara i kipara — iz Dalmacije. U Domu su se kasnije priređivale likovne izložbe samostalne i revijalne. Vidi o tome: *N. Bezić, Likovne izložbe Splita 1885—1945*. Izdanje Muzeja grada Splita sv. 13. Split 1962.

9 HRVATSKI DOM, Split (glavna dvorana)

fijama pročelja¹⁹ i dijela velike dvorane²⁰ i po sačuvanim nacrtima teško valorizirati i ocijeniti njegovu pravu vrijednost.

I zgrada Sumpornog kupališta nije izvedena prema prvobitnom projektu kako je bila zamišljena, što se vidi iz sačuvanog nacrtu pročelja. Po svemu sudeći, tu je utjecao izbor položaja za gradnju, a vjerojatno i materijalna sredstva, jer je prvim projektom glavno pročelje trebalo biti duže, ukrašeno dugim balkonima i bogatijom dekoracijom.

I za Hrvatski dom u Zadru arhitekt Tončić izradio je nacрте u stilu secesije, ali do njegove realizacije nije nikada došlo. Sačuvani nacrt je iz 1909. godine, a bio je nešto drugačije zamišljen od splitskog.

No unatoč pojavi secesije, neostilovi se u Splitu zadržavaju sve do iza prvog svjetskog rata. Iza toga građevinska djelatnost se očituje u manjim privatnim kućama često projektiranim od raznih poduzetnika sasvim neizrazito i bez ikakvih stilskih karakteristika, a ponekad su se primjenjivali i projekti odnekud nabavljeni, koji nikako nisu odgovarali ni ambijentu ni klimatskim prilikama Dalmacije, kao što je slučaj s gradnjom visokih strmih krovova, koji su karakteristični za sjeverne krajeve.²¹ Na nekim većim objektima (Za-

družni savez i dr.) secesija se pojavljuje tu i tamo u detaljima sve do tridesetih godina, ali se tu više ne može govoriti o jednom stilu koji ima svoje izrazite karakteristike.

Nemoguće je valorizirati i zaokružiti niti rad ovih dvaju spomenutih arhitekata,²² koji su donijeli secesiju u Split na temelju samo dvaju sačuvanih objekata, jer je o Hrvatskom domu iz fotografija teško nešto konkretnije zaključiti. Osim toga ni kompletni nacrti nisu se sačuvali, jer je i splitski općinski arhiv, koji bi mogao jednim dijelom rasvijetliti građevinsku djelatnost toga vremena izgorio u vrijeme drugog svjetskog rata. No uspoređujući spomenute objekte u osnovnoj koncepciji i detaljima s ostvarenjima ovog stila u Evropi, možemo zaključiti da su njihovi autori radili pod utjecajem bečke škole,²³ što je i razumljivo, jer su obojica tamo školovana.

Tek daljim istraživanjima i detaljnom analizom skromnih ostataka arhitekture i ostalih grana umjetnosti secesije moći će se govoriti o pojavi i razvitku ovog stila u Splitu. Zasad je najvažnije da ove ostatke sačuvamo od propasti, da ovaj grad u koji su se uklopili i našli mjesto svi stilovi ne izgubi svoj kontinuitet.

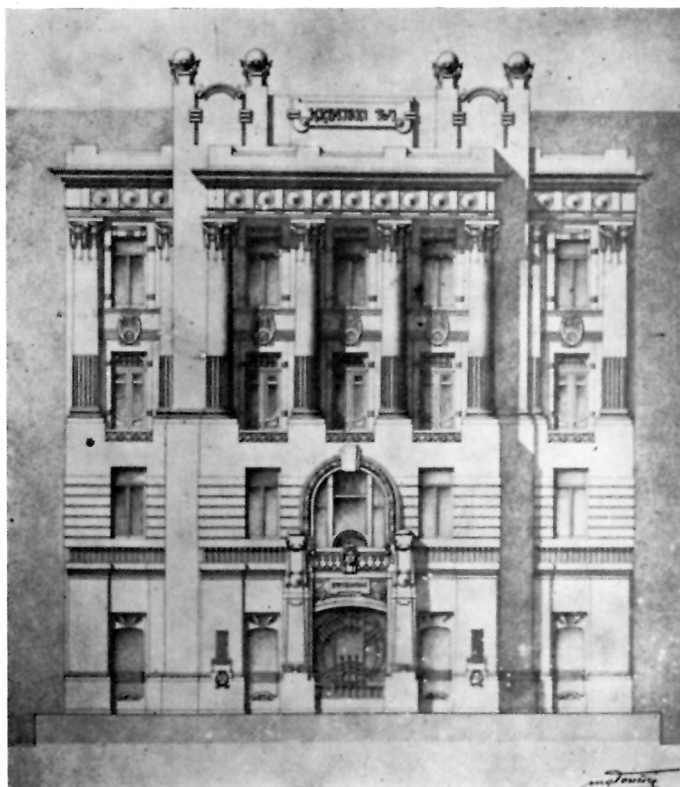
²¹ Nekoliko vila u ulici Žrtava fašizma i na Bačvicama.

²² Vidi literaturu o Tončiću: J. Barać, Inž. Kamilo Tončić. Novo doba, 3. XI 1938, 60-godišnjica inž. Kamila Tončića. Ibidem, 23. X 1938; *E(sih) I.*, Ing. Kamilo Tončić, Slobodna Dalmacija, 3. XI 1953.

²³ H. Bahr, *Secession*. Wien 1900.

¹⁹ Fotografija je iz 1930. godine, što se vidi iz plakata izložbe Mirković — Bibić. N. Bezić, o. c., str. 24.

²⁰ Fotografije se čuvaju u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju u Splitu.

10 Arh. Kamilo Tončić, NACRT ZA PROČELJE HRVATSKOG DOMA

EIN BEITRAG ZUR ERFORSCHUNG DER SEZESSION IN SPLIT

Mit den neuen politischen und gesellschaftlichen Verhältnissen in Dalmatien in der zweiten Hälfte des XIX Jhrds, entstanden auch neue und bessere Bedingungen zur Entwicklung der ökonomischen, kulturellen und künstlerischen Tätigkeit. Dies kam ganz besonders in Split zur Geltung, durch seine Eisenbahnverbindung seit dem Jahr 1887 und mit dem Ausbau der Industrie, insbesondere der Zementfabrik, das sich dadurch zu einem bedeutungsvollen Mittelpunkt Dalmatiens entwickelte. All dies machte sich auch in der Bautätigkeit bemerkbar, die Ende des vorigen Jahrhunderts bzw. anfangs dieses Jahrhunderts sich im allgemeinen im Rahmen des Neostyls bewegte, der damals in ganz Europa verbreitet war.

Einige Architekten und Baumeister, die grösstenteils grosse Wohn- und öffentliche Gebäude errichteten, sind in Split beim Jahrhundertwechsel bekannt geworden: Emil Vecchietti, Ante Bezić, Špiro Nakić, Andrija Perišić, sowie auch einige weniger bekannte Baumeister und Unternehmer wären als Ausführende zu erwähnen. Ihre Projekte basieren grösstenteils in Neostylen, während nur einige darunter an die Formen der Sezession erinnern. Stylmässig wurde auch das Haus Vicko Nakić's am Volksplatz (Narodni trg) projektiert und zwischen 1900—1902 vom Architekten Špiro Nakić gebaut. Wenn auch bescheiden und unauffällig verdarb es dennoch mit seinen oberflächlichen Reliefverzierungen den ganzen Eindruck dieses historischen Ambientes, welches durch Jahrhunderte umgebaut wurde. Als erster Träger des Sezessionsstyls in Split wäre der Architekt Nakić zu bezeichnen, wenn er auch den Wünschen seiner Besteller im Neostyl nachkam, da derselbe mehr dem Geschmack der Bürger entsprach als der neue Styl der Sezession.

Der intensivere Aufbau im Sezessionsstyl begann in den ersten Jahren dieses Jahrhunderts, als der Architekt Kamilo Tončić nach Split kam. Er projektierte und baute zwei bedeutende

öffentliche Bauten: das Schwefelbad (Sumporno kupalište) in der Marmontstrasse und das kroatische Heim (Hrvatski dom), jetzt Jugendheim (Omladinski dom) in der Jugendstrasse (Omladinska ulica) genannt.

Das Projekt des Ausbaus des Schwefelbades, welches nicht als Einheit ausgeführt ist, wurde vom Architekt Tončić nach Beendigung der technischen Hochschule in Wien, im Jahre 1900, beendet. Die Stylentwicklungen und die Gestaltung eines neuen Ausdrucks in der Kunst wurde von dem bekannten Wiener Architekten Otto Wagner angeregt und reflektierte sich auf die damalige junge Generation der dalmatinischen Architekten und Künstler, die zu jener Zeit in Wien studierten, darunter auch Tončić, der diesen neuen Styl annahm um ihn nach Dalmatien, bzw. nach Split zu übertragen, wo sich der Styl sodann ausschliesslich fortentwickelte. Der Entwicklung dieses Styls entsprachen die Zementfabriken in unmittelbarer Nähe der Stadt und die Fabrik Betizza an der Westküste von Split. Dieselbe verfertigte aus mit Eisen armirtem Zement (armirtem Beton) Figuren und Teile, die zum Ausschmücken der Giebelseiten von Bauten dienten, welche aus Zementblöcken errichtet waren. Mit dem Bau des zweitgrössten Gebäudes, dem kroatischen Heim, wurde erst mit dem Jahr 1906 begonnen. Von diesem Gebäude blieb der Grundriss der wichtigsten Vorderseite erhalten, der sich jedoch in Einzelheiten von dem ausgeführten Werk, unterscheidet. Während des zweiten Weltkrieges wurden alle Verzierungen an der Vorderseite und dem Innerem abgenommen, sodass das Objekt seine ursprüngliche Form verlor.

Im Vergleich der genannten Objekte in ihrer Grundkonzeption und Einzelheiten, mit den Realisierungen dieses Styls, kommen wir zur Folgerung, dass ihre Schöpfer unter dem Einfluss der Wiener Schule standen, was auch zu verstehen ist, wenn man bedenkt, dass beide dort ihre Ausbildung erhalten hatten.